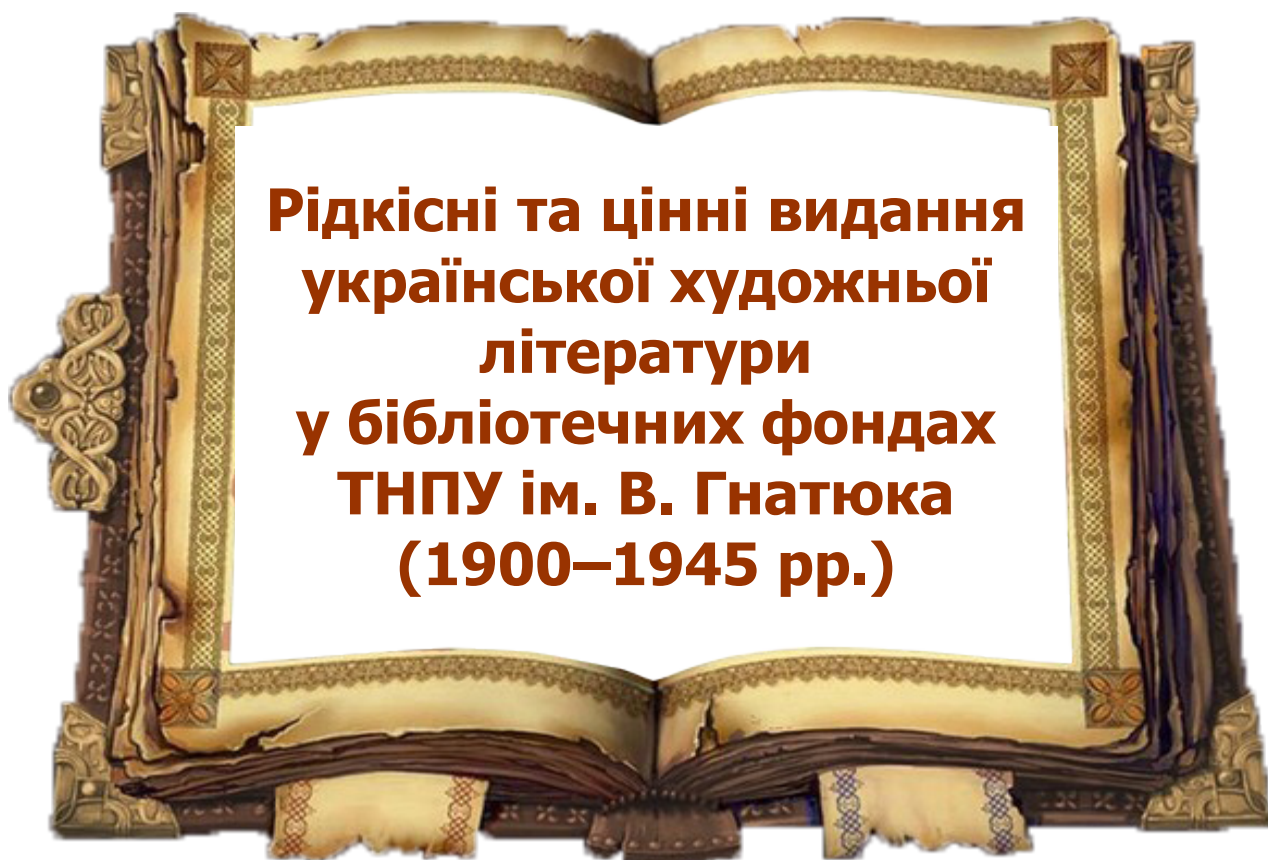

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

С е р і я

*«Книжкові пам'ятки у фондовому зібранні бібліотеки
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка»
Заснована в 2018 році*

Бібліографічний покажчик

Тернопіль – 2020

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Протокол № 5 від 23.10.2020 р.*

Рецензенти:

Чайка В. М. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка

Возьний К. З. – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії, директор бібліотеки ім. Л. Каніщенка Тернопільського національного економічного університету

Упорядник:

Кульчицька О. Я. – заступник директора НБ ТНПУ ім. В. Гнатюка

Рідкісні та цінні видання української художньої літератури у бібліотечних фондах ТНПУ ім. В. Гнатюка (1900–1945 рр.)» : бібліогр. показник / упоряд. О. Я. Кульчицька. – Тернопіль, 2020. – 94 с. ; іл. – (Серія «Книжкові пам'ятки у фондовому зібранні бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка»). – URL : http://catalog.library.tnpu.edu.ua/knigi/bibliograf/knugu_literatura.pdf

Продовжено випуск бібліографічного показника за серією «Книжкові пам'ятки у фондовому зібранні бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка». Видання, спрямоване на науково-бібліографічне розкриття фондів одного з найдавніших бібліотечно-просвітницьких закладів Тернопільщини і містить у собі детальний науково-бібліографічний опис.

Історико-книгознавча інформація про ці стародруки Тернопільської університетської бібліотеки вводиться у науковий обіг уперше.

Видання розраховане на фахівців-книгознавців, істориків, філологів, культурологів, студентів та широкий читацький загал, якому небайдужа історія книги, книжної культури та польсько-українських взаємин.

УДК 016:099.4“1900/1945”

ПЕРЕДМОВА

Кожна книга із колекції книжкових пам'яток по-своєму унікальна і є невід'ємною частиною національного фонду цінних і рідкісних видань. Важко бути байдужим побачивши рідкісні книги, які приваблюють до себе давниною своїх сторінок, незвичним художнім убранням, таємницями долі їх авторів та власників окремих видань. Ці книги несуть цікаву інформацію про побут, історію мистецтва і літератури, а також – про життя людей певного етносу і конкретного періоду історії.

Найефективнішим способом інформування про зміст таких фондів є бібліографічні покажчики. Даний посібник продовжує започатковану науковою бібліотекою серію «Книжкові пам'ятки у фондовому зібранні бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка» засновану в 2018 році, що репрезентує колекцію видань української художньої літератури у бібліотечних фондах ТНПУ ім. В. Гнатюка (1900–1945 роках.)

Робота із виявлення, ідентифікації та науково-бібліографічного опису документів зібрання проведена згідно наказу Міністерства культури України від 14 червня 2016 № 437, зареєстрованого Міністерством юстиції України 08 липня 2016 р. за № 936/29066 «Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання». Колекція нараховує 33 документи.

У покажчику матеріали розташовані за абеткою авторів і назв книг. У бібліографічному описі вказані лише обов'язкові його елементи: автор, назва твору, вихідні дані, кількісна характеристика. У відомостях про обсяг видання вказана фактична кількість сторінок. Описи складено з дотриманням особливостей графіки написання відповідної епохи. У разі необхідності працівниками відділу проводиться атрибуція видання (встановлення автора анонімного твору), ідентифікація дефектного документа, встановлення вихідних даних тощо. Відсутні елементи бібліографічного опису сформульовані на основі аналізу книг і наведені в описі у квадратних дужках, що відповідає вимогам ДСТУ 7.1. 2006.

За географічною ознакою, колекцію репрезентують документи надруковані у Львові, Києві, Одесі, Харкові, Варшаві, Відні, Кракові, Ляйпцігу, Чикаго, Москві, Петрограді.

При дослідженні видань фонду рідкісної книги безумовно цікавою є інформація про друкарні і книговидавців – друкарня Просвіти, Українського державного видавництва, Друк. К. Г. Редера, Наукового Товариства ім. Шевченка, Ізмарагд, Друкарня 1-ої Київської друк. спілки та ін.

Провенієнції, власницькі записи та маргіналії на сторінках окремих примірників свідчать про їхню колишню приналежність бібліотекам: Кременецького Ліцею, Кременецького Краєзнавчого музею Тернопільського обласного відділу освіти НКО-УРСР тощо. Документи, що представлені у

показчику, відрізняються високим рівнем опрацювання тексту, майстерністю поліграфічного виконання. Кожен екземпляр колекції має свою, відмінну від інших, долю, про яку розповідають записи на його сторінках, палітурках, рукописні вставки і додатки. Загалом на стародруках, що зберігаються в бібліотеці, виявлено також значну кількість печаток, екслібрисів, розлогих власницьких та дарчих записів, читацьких поміток на полях, які можуть стати предметом окремого наукового дослідження.

Бібліографічний посібник має розгалужену систему допоміжних показників, які є важливим інструментом для всебічного розкриття змісту друкованого каталогу. Для зручності користування показником подається допоміжний апарат, який складається з таких показників: імен, назв, місць видань, хронологічного, видавництва і показника провенієнції.

Видання експонуються періодично на різних тематичних виставках, а також представлені на електронних виставках, які готуються усіма підрозділами бібліотеки. Одним із напрямів роботи з колекцією видань є переведення їх на новітні носії інформації.

Колекція стародруків є унікальною історико-культурною пам'яткою, безцінним джерелом наукових досліджень для книгознавців та культурологів, яскравим свідченням плекання набутоків і традицій, плідної роботи працівників бібліотеки, які зуміли її зберегти для прийдешніх поколінь.

Видання адресовано науковцям, аспірантам, магістрантам, фахівцям у галузі бібліотечної справи і стане підґрунтям для їх історико-педагогічних та книгознавчих досліджень.

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ (1900–1945 роки)

Вовчок Марко (1833–1907)

Марко Вовчок – літературний псевдонім Марії Олександрівни Вілінської української письменниці. Народилась Марія Олександрівна 10 (22) грудня 1833 р. у маєтку Катерининське (знаходився на території сучасного Селецького району Липецької області РФ, нині не існує) у дворянській родині. Тому її вважали росіянкою з роду.

В 1845–1848 рр. навчалась у приватному пансіоні у Харкові, в 1848 – 1851 рр. жила в Орлі у родині своєї тітки. Там вона познайомилась з Опанасом Марковичем (1822–1867), який був засланий до Орла за причетність до Кирило-Мефодіївського товариства. У серпні 1850 р. його було звільнено від нагляду поліції і дозволено обирати собі місце проживання і рід служби.

В січні 1851 р. Опанас Маркович обвінчався з Марією, і до 1858 р. вони жили в Україні (Чернігів, Київ, Немирів). В цей час вони разом займались збиранням українського фольклору, що дало Марії можливість опанувати українську мову.

Після смерті царя-«тормоза» Миколи 1-го (1855) в Росії повіяло ліберальним духом. В 1856 – 1857 роках Марія Олександрівна написала серію оповідань українською мовою, котрі пересилала до Петербурга П. Кулішу. Куліш опублікував їх окремою книгою «Народні оповідання Марка Вовчка» (побачила світ на початку 1858 р.). Новаторська форма (оповідання від імені селянок-кріпачок) та рішучий антикріпосницький пафос відповідали настроям того часу. Провідні літературні журнали вмістили позитивні рецензії на книгу, а в 1859 році вона була опублікована в російському перекладі І. С. Тургенева.

У січні 1859 року 26-річна провінціалка поїхала до Петербурга – підкоряти столицю... і підкорила. За 4 місяці вона познайомилась з усією українською громадою, включаючи Тараса Шевченка, Миколу Костомарова, Пантелеймона Куліша, а також з багатьма російськими літераторами – і на всіх справила сильне враження. Від неї сподівались великих досягнень в літературі...

Але цим сподіванням не судилось збутися. В квітні 1859 р. Марко Вовчок виїхала з Петербурга до Європи, де жила в різних країнах і повернулась до Росії тільки в 1867 р., після смерті чоловіка. Після 1861 року її активність в українському письменстві швидко знизилась до нуля, і до того ж вона розірвала усякі зв'язки з українськими діячами.

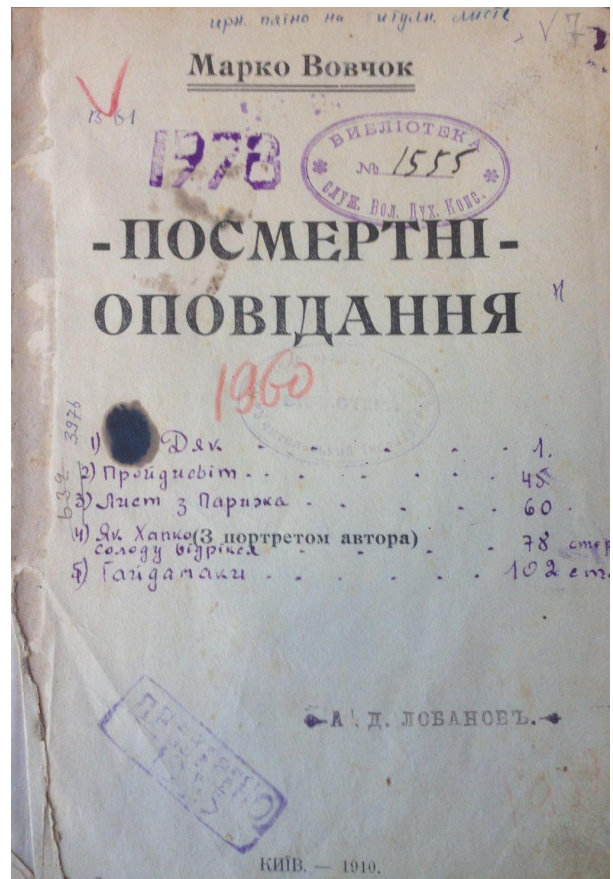
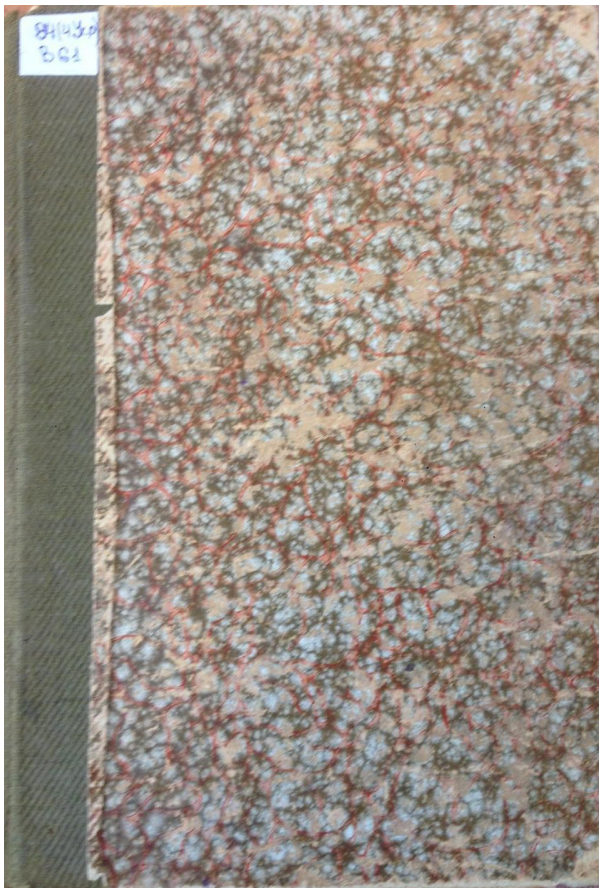

Після повернення до Росії Марко Вовчок активно працювала в російській літературі, виступаючи як прозаїк з повістями й романами, літературний критик і перекладач (в основному з французької мови).

В останні роки письменниці жила у м. Нальчик (нині – Кабардино-Балкарія, РФ), де вона померла 28 липня (10 серпня) 1907 р. і була похована. Вона заповідала перенести свій прах в Україну, але це поки що не здійснено.

Уже після смерті письменниці були надруковані деякі її твори українською мовою, котрі за її життя не друкувались.¹

1. Вовчок М. (1833–1907). Посмертні оповідання (з портретом автора) / Марко Вовчок. – Київ : Друкарня 1-ої Київської Друк. спілки, 1910. – 148 с., наклад – 4000 примірників. – Кн. містить: Дяк ; Пройдисвіт ; Лист з Парижа ; Як Хапко солоду відрікся ; Гайдамаки. – На тит. арк. кн. знаки: Бібліотека служб. Вол. Дух. Конс. ; Бібліотека Кременецького Державного Учительського Інституту.

Після смерті письменниці (10 серпня 1907 р.) з її неопублікованої спадщини було видано лише частину і то тільки українські твори. У 1910 р. в Києві вийшла невелика книжка під назвою «Марко Вовчок. Посмертні оповідання», у якій опубліковано не цілком викінчені повісті «Дяк» і «Гайдамаки», український текст оповідання «Пройдисвіт» [До публікації цього твору видавці дали таку примітку: «По-українськи був друкований тільки

¹ Марко Вовчок // Мислене древо. – URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/V/VovchokM.html>

початок цього оповідання в «Вечерниці» 1863, ч. 10. В перекладі з російського видання (відмінної редакції) надрукований був у кн. III «Народних оповідань», виданих «Видавничою спілкою». Подаємо тут початок з «Вечерниць», а по ній ту частину, що знайшлася в паперах пок. Марії Олександрівни, вона відповідає розд. VIII – XVI російської редакції» (Марко Вовчок, Посмертні оповідання, Київ, 1910. Оскільки згадані «рукописи-оригінали» досі не розшукані, збірка «Посмертні оповідання» має й тепер значну наукову цінність як першоджерело вміщених тут творів.²

Дяк друкується за українським текстом, опублікованим у книзі «Марко Вовчок. Посмертні оповідання», К., 1910, стор. 1 – 44.

Автограф повісті «Дяк», за яким подано її текст у «Посмертних оповіданнях», як зазначено в «Передмові» до цього видання, знайдено в паперах письменниці після її смерті серед п'яти «більших оповідань..., що не були друковані за її життя або були видані в інших редакціях».

За часом написання «Дяк», як і «Пройдисвіт», належить до 1859-61 рр.

Повість «Дяк» вперше, за копією з автографа, опубліковано в журн. «Літературно-науковий вісник», Київ – Львів, 1908, кн. I. Цей текст має деякі відхилення від надрукованого в «Посмертних оповіданнях». З варіантами повість вперше опубліковано в книзі «Оповідання Марка Вовчка, видані по смерті письменниці з варіантами її рукописей», Київ – Львів, 1913. Варіанти відтворюють працю письменниці над стилістичним оформленням окремих місць тексту. Остаточний, прийнятий авторкою варіант, майже всюди повністю збігається з текстом повісті, опублікованої в «Посмертних оповіданнях».³

Пройдисвіт друкується за українським текстом, опублікованим у кн. «Марко Вовчок, Посмертні оповідання», К., 1910, стор. 45–59.

Початок оповідання до слів: «Коваль був чудний собі чоловік» вперше надруковано в журналі «Вечерниці», 1863, № 10. Повністю оповідання вперше опубліковано за копією з автографа в журналі «Літературно-науковий вісник», 1908, кн. 2.

У «Передмові» до книги «Посмертні оповідання» зазначено, що після смерті Марка Вовчка «в її паперах, крім дрібних уривків, знайшлося п'ять більших оповідань (щоправда – теж майже всі не повні), що не були друковані за її життя або були видані в інших редакціях». До цих п'яти оповідань, як сказано в «Передмові», належить і «Пройдисвіт», написаний приблизно в 1859–61 рр.

У «Посмертних оповіданнях» початок «Пройдисвіта» дано за текстом, опублікованим у «Вечерниці» (1863, № 10, стор. 73–76), а решту – за автографом, що був у розпорядженні В. М. Доманицького, який і підготував текст цього твору для видання «Посмертних оповідань».

Текст «Пройдисвіта», що тут публікується, відмінний від відомого російського варіанта цього оповідання і надрукованого за цим варіантом

² Засенко Олекса. Нове зібрання творів Марка Вовчка // Мислене древо. – <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/V/VovchokM/Studies/Zasenko-NewEdition.html>

³ Дяк : оповідання. – Електронний текст // Мислене древо. – <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/V/VovchokM/Prose/Djak.html>

українського перекладу В. М. Доманицького (див.: Марко Вовчок, Народні оповідання, т. III, Накладом українсько-руської видавничої спілки, у Львові, 1904).

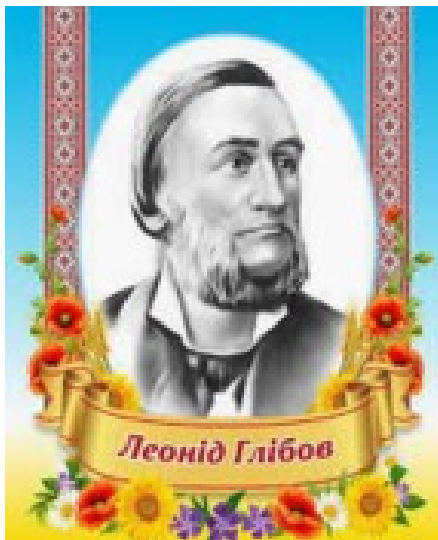
Російський варіант відзначається дещо ширшою характеристикою персонажів, докладнішою мотивацією їх поведінки, а звідси – й додатковими епізодами. Текст, що тут публікується, цінний як перший (ранній) варіант цього оповідання.⁴

Незавершені твори

Казка-оповідання **«Як Хапко солоду відрікся»** (написана ще в 1860-ті роки, незавершена версія знайдена у рукописах посмертно й вперше надрукована посмертно у 1908 році у львівському часописі «ЛНВ», 1908)⁵

Повість **«Гайдамаки»** (написана ще в 1860-ті роки, незавершена версія знайдена у рукописах посмертно й вперше надрукована посмертно у 1908 році у львівському часописі «ЛНВ», 1908)⁶

Глібов Л. І. (1827–1893)

Леонід Глібов український байкар, поет, журналіст – народився 5 березня 1827 р. в с. Веселий Поділ Полтавської області в родині управителя поміщицького маєтку. У 1843–1847 рр. навчався в Полтавській гімназії, а в 1849–1855 рр. – Ніжинському ліцеї вищих наук. Після його закінчення з 1856 р. вчителював у повітовому дворянському училищі в с. Чорний Острів на Поділлі.

З 1858 р. викладав географію у Чернігівській чоловічій гімназії. У 1861–1863 рр. видавав і редагував газету «Черниговский листок», в якій висвітлювалися важливі питання суспільного життя, друкувалися художні твори, матеріали з історії України. В 1863 р. за зв'язок з членами революційної організації «Земля і воля», зокрема з І. Андрущенком, А. Глібова було звільнено з роботи, а «Черниговский листок» закрито. З 1867 р. й до кінця життя завідував Чернігівською земською друкарнею.

Першу збірку віршів «Стихотворения Леонида Глебова» він опублікував у Полтаві 1847 р. В українській літературі виступив 1853 р., надрукувавши кілька байок у «Черниговских губернских новостях». Відтоді його твори вміщувались у петербурзькому журналі «Основа», галицьких – «Зоря», «Дзвінок» та ін. 1863 р. у Києві видано збірку «Байки Леоніда Глібова». 1867 р. редагує «Земский сборник

⁴ Пройдисвіт [Електронний ресурс] : оповідання // Мислене древо. – URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/V/VovchokM/Prose/Projdysvit.html>

⁵ Як Хапко солоду відрікся [Електронний ресурс] : казка-оповідання // УкрЛіб. Бібліотека української літератури. – URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1979>

⁶ Гайдамаки [Електронний ресурс] // УкрЛіб. Бібліотека української літератури. – URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1961>

Черниговской губернии». У країні діяв Валуєвський указ, за яким заборонялося друкувати книги й газети українською мовою. Тільки в 1872 р. Л. Глібову вдається видати у Чернігові другу книжку «Байок», а в 1876–1883 рр. видав книжки-метелики «для народного читання». З ліричних поезій найвідомішими є «Журба» («Стоїть гора високая»), що стали народними піснями.

Літературна спадщина Л. Глібова різноманітна й багата.

Байкарський доробок Л. Глібова нараховує понад 100 байок. Першу групу складають переклади криловських творів, другу – оригінальні байки на сюжети й мотиви, запозичені у Кирилова та на власні сюжети. В байках 50–60-х років засуджуються кріпосне право, безправне становище людини в експлуататорському суспільстві («Вовк та ягня», «Вовк і Кіт», «Громада» та ін.). Байки 70–90-х років спрямовані проти капіталістичних відносин, прислужництва («Сила», «Солом'яний дід», «Цуцик» та ін.).

У зводі його творів багато ліричних поезій українською і російською мовами, поема «Перекотиполе», п'єса «До мирового», твори для дітей (вірші, загадки, казки).

Найбільша заслуга Л. Глібова перед українською літературою в тому, що він продовжував писати рідною мовою, знаходив шлях до читача, у часи, коли було заборонено українське слово, виступав з викриттям національного гніту, проти соціальної несправедливості.

Помер 10 листопада 1893 р. у Чернігові.⁷

2. Глібов Л. І. (1827–1893). Байки / Леонід Іванович Глібов. – [Україна] : [б. в.], [поч. ХХ ст.]. – 124 с. – Книга порвана, немає титулки, початку і кінця.

Широке визнання в українській літературі Глібов здобув як байкар. Усього він написав понад сотню творів цього жанру. Перша збірка «Байки Леоніда Глібова», що містила 36 творів, вийшла у Києві 1863, але майже весь наклад її був знищений у зв'язку з валуєвським циркуляром. 1872-го вдалося видати другу, доповнену в порівнянні з першою, книгу байок, а 1882 – третю, що була передруком попередньої. Спроби надрукувати інші збірки Глібову не вдалися – перешкоджали цензурні заборони.

⁷ Леонід Глібов [Електронний ресурс] : коротка біографія // Електронна бібліотека Князєва. – URL: https://www.ebk.net.ua/Book/biographies/k_b_u_p/part2/204.htm

Брехню, як бачте, добре чеше
Мій Севастян,
А пиншій неборак із городян
І Севастяна перебреше.

27. Хмара.

Над селами, над нивами,
Лугами та долинами
Велика хмара йшла.
Ні жита, ні пшениченьки,
Ніякої травиченьки
Дощем не полила.
Від степу від шарокого
До моря до глибокого
За вітром потяглась.
Над морем гуркотючи,
Весь день не одихаючи,
Дощем вона лилась.
Діждала нічки темної —
І до гори зеленої
Присунулась спочить.
Вач, — каже, — горо милая,
Дошу не пожаліла я,
Нехай тепер шумить!
— Шкода — гора озвалася:
Сього не сподівалася
Од тебе, сестро, я!
Над селами, над нивами,
Над тихими долинами —
Там славонька твоя!
На кожну стеблиночку
Пошлем одну росиночку —
І піку додаси, —
А морю широченному,
Глибокому, силеньвому,
Води не надаси!

28. Деревце.

Ішов Панас із гóрода додому
З сокирою й мішком;
Вертається довелося самому,
Прямуючи ліском.
Іде Панас не розглядає,
Міркуючи про щось
(Міркує той, хто нужду знає), —
Аж чує — кличе хтось:
„Гов, дячку!“ хтось гукнув близьенько
Оглянувся: „А хто там, — каже, — де?
— Се я“, — озвалось тихенько
Деревце молоде:
„Як вгледіло я вас, так аж зраділо“.
— „А що тобі?“ пита Панас.
— „В дільце, дячку до вас“.
— „Кажі, яке там діло“.
Деревце почало казати,
Як йому життя погале,
Що не росте воно, а вяне,
Що ніде віти розпускати
Через отті дуби й осяки,
Хоч пропади на-віки.
„А як би я само росло,
Я б не таке було:
Я б виросло високе та зелене,
Усі раділи б через мене —
Вівчарики і орачі
У холодожку б тут лежали,
Весь день би пташечки співали
І спали б у-ночі...
Зробіте ласку, дячку, велику,
Не жалуйте дерев старих,
Озьміть та вирубайте їх, —
Я дякуватиму вам до віку!“
Достав Панас сокиру та брусю,

45. Торбина.

У темному кутку, де рогаці стояли,
Де вінки ставили та трісочки складали,
Лежать Торбині довелось.
Давно її покинув хтось...
Лежить порожня Торбина,
Неначе драная раднина:
Її в руки не беруть,
А іноді і сміттям приметуть.
Долежалась така Торбина —
Настала й її щаслива година:
Хазяїн взяв,
Поввісіньку червінцями її напхав.
Неначе пані на перині,
Лежить Торбина в гарній скрині!
І по селу й по хуторах,
І по купцях і по панах —
Пішла про неї слава всюди:
Її шанують хитрі люди;
На неї дивиться усяк
Так весело та ласо так,
Як циганча на добре сало.
Та й що-ж? сього Торбині мало:
Розчванилась вона,
Глузує над людьми, бабіка,
Вибрихує таке, що на,
Неначе пані превелика!
А люди слухають, мовчать,
Бо хороше червінчики брязчать.
А як Торбина спорожнилась —
Де в біса й слава та й ділась:
Без грошей торба — чорт зна що!

Велике діло, братця, гроші!
З грошима й дурні прехороші!
В дурні гроші — він і пан;

В його дорогий жупан —
І розум є: всі поважають,
На покуті його сакають:
Той йому сват,
Той йому брат;
Його в борки, в куми просять
І першу чарочку підносять...
Сказати би дурням тим,
Що як кашпук у них порветься —
Розійдеться їх слава, як той дим,
І панство пишнее минеться!

46. Будяк і Васильки.

Давно колісь весела воля,
Гуляючи посеред поли,
Насіяла Васильків цілий лан.
Де взявся Будяк, на пригорку розцвівся,
Пішавється, неначе пан.
І простерікати заходився:
„Ой ви, Василечки, бадиллячко дурне!
Чи бачите мене?
Я вище вас, мене усюди видно.
Не тільки вам — усім завидно,
Красуюся, як на горі мак, —
На те ж то я й Будяк!“
Василечки зашамотіли
І нічого інінько сказати не схотіли,
А він бабіка знов: „На вас я подивлюсь —
І засміюсь;
Химерні ви, малі, мене ж усяке знає:
Червона голова, ще й медом припахав,
Та тільки зась! мене
Ніяка скотина не нюхне!“
На втерпани Васильки, обізвались:
„Що ж будемо робити — такі вже подалались!“

Гребінка Є. П. (1812–1848)

Гребінка Євген Павлович – байкар, письменник, перекладач, педагог, громадський діяч. Народився на х. Убіжище (нині в складі с. Мар'янівка Гребінківського р-ну Полтавської обл.) в сім'ї відставного гусарського офіцера, дрібного поміщика. Походив зі старовинного козацько-старшинського роду Граб'янок. Закінчив 1831 Ніжинську гімназію вищих наук. Після кількох місяців служби у 8-му Малоросійського козацького полку вийшов у відставку, займався літературною працею в своєму маєтку.

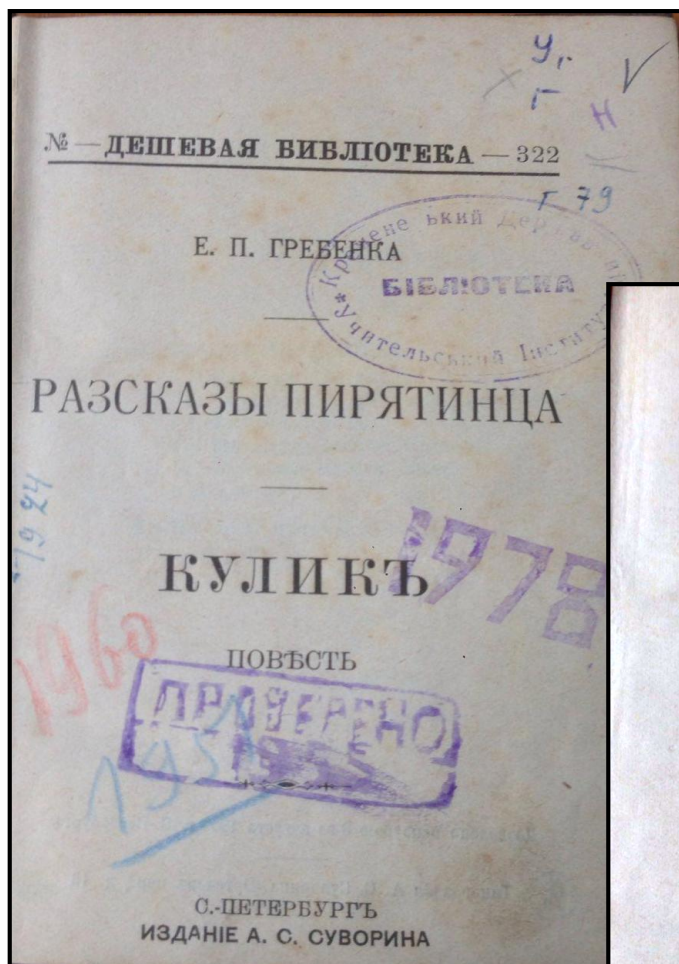

На поч. 1834 переїхав до Санкт-Петербурга, працював чиновником і одночасно викладачем у кількох військових навчальних закладах, відвідував літні салони, де познайомився з багатьма громадсько-культурними діячами. Опублікував збірку «Малороссийские приказки» (1834, 2-ге вид. 1836), створив гурток української літературно-мистецької інтелігенції. Друкувався в російській періодиці («Современник», «Отечественные записки», «Библиотека для чтения» та ін.). Від 1837 повністю зосередився на викладацькій роботі. Через І. Сошенка познайомився з Т. Шевченком, сприяв викупові того з кріпацтва, допоміг видати «Кобзар» (1840); 1841 підготував і видав один із перших українських альманахів «Ластівка», в якому помістив твори Т. Шевченка. Шевченко намалював портрет Г., а в червні 1843 гостював у нього в маєтку.

Гребінка опублікував «Рассказы пирятинца» (1837), історичну повість «Ніжинський полковник Золотаренко» (1842) та роман «Чайковский» (1843), романтичну поему «Богдан» (1843), низку переспівів українських народних пісень, ліричних віршів українськими і російськими мовами; деякі з них стали популярними піснями та романсами: «Українська мелодія» («Ні, мамо, не можна нелюба любити»), «Черные очи» («Очи черные, очи страстные»), «Песня» («Помню, я еще молодухой была»). Йому належить перший повний український переклад «Полтави» О. Пушкіна (в бурлескно-травестійному стилі). Славу Гребінку принесли байки.⁸

⁸ Герасимова Г.П. Гребінка Євген Павлович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1 : Г-Д. – Київ : Наукова думка", 2004. – 688 с.: іл.. – URL: http://www.history.org.ua/?termin=Grebinka_E (останній перегляд: 18.11.2020)

3. Гребенка Е. П. (1812–1848). **Рассказы пирятинца ; Куликъ** : повесть / Евгений Павлович Гребенка. – С.-Петербург : Изд. А. С. Суворина, [1900?]. – 148 с. – (Дешевая библиотека). – Содерж.: Двойникъ; Страшный зверь; Телепень; Месяцъ и солнце; Потапова неделя. – URL: <http://maxima-library.org/knigi/year/b/422204>

ОГЛАВЛЕНИЕ.	
РАЗСКАЗЫ ПИРЯТИНЦА:	СТРАН.
I. Двойникъ. Быль	1
II. Страшный зверь. Народное преданіе. . .	26
III. Телепень. Быль	35
IV. Мѣсяцъ и солнце. Преданіе.	68
V. Потапова недѣля. Быль	82
Заключеніе	101
КУЛИКЪ. Повесть	105

До збірки «*Рассказы пирятинца*» увійшли п'ять оповідань, «чотири з них — фольклорного походження. Цікаво зазначити, що саме ці оповідання найслабкіші, оскільки Є. Гребінка ще не знайшов вдалої форми для передачі глибоко поетичних народних переказів».

Збірка «*Рассказы пирятинца*» розпочинається оповіданням «*Двойник*», яке Є. Гребінка називає бувальщиною, орієнтуючи читача, що мова буде йти про не вигадану подію, а реальну історію. В основі оповідання лежить розповідь про нещасливе кохання козака Андрія до панночки Улясі, автор дав своєрідне бачення цього випадку. На нашу думку, саме у творі «*Двойник*» письменник розпочинає заглиблюватися у внутрішній світ особистості, розглядати її психологію.

Свідомо описуючи те оточення, в якому розповідається ця історія, Є. Гребінка хотів не лише висміяти поміщиків, даючи їм однотипні імена, на зразок Іван Іванович, Петро Петрович, Федір Федорович. Письменник свідомо акцентує на контрасті між цими людьми і головним героєм розповіді. Звернімо увагу на те, що жодної особистої риси характеру в гостей ми не зустрінемо. Наприклад, зі своїм дядьком оповідач радить познайомитися лише з тієї причини, що в нього ростуть смачні кавуни, і саме завдяки цьому він і є доброю людиною. Таке сатиричне зображення поміщицтва аж ніяк не може свідчити про піднесено-романтичну манеру і урочисто-сентиментальний тон розповіді, як закидають письменнику деякі критики.

Зовсім інакше зображується головний герой Андрій. З опису ми бачимо, що це людина досить весела, безтурботна. Пізніше ми помічаємо, як змінюється характер Андрія, і дізнаємося, що причина цьому – кохання. Таким чином, Є. Гребінка показує здатність цього почуття повністю змінювати людину. Та розуміємо, що почуття Андрія невзаємні, відсутня перспектива розвитку їхніх стосунків, і причина полягає не лише в різних матеріальних станах. Як бачимо, Є. Гребінка, навіть не зображуючи характеру панночки, в яку закоханий Андрій, показує, невідповідність їх морального світу, адже вона належить до того оточення, яке автор описував на початку твору. Саме неспівмірність їх внутрішніх світів є причиною неможливості бути разом.

Є. Гребінка виявляє до свого героя, скоріше співчуття, а не симпатію, адже у нього відсутня воля до стійкості та мужності. Дійсно, Андрієві не вистачило сили у боротьбі з долею, вона виявилася сильнішою за нього. Як бачимо, для Є. Гребінки така людина не є сильною особистістю, а приречена бути лише «здивованим ховрашком», який так само безпорадний перед жорстокими ударами життя. Варто зауважити, що письменник все ж з осудом ставиться до людської байдужості, адже ніхто так і не зрозумів, яке сильне потрясіння відбулося в душі Андрія, що він навіть втратив здоровий глузд. Таким чином, Є. Гребінка не лише сатирично зображує поміщицьке середовище, а й показує трагедію особистості, яка не зуміла протистояти зовнішнім обставинам, і тому вона втрачає свою людську сутність.

Оповідання *«Страшний зверь»* має підзаголовок «народное предание», що вже свідчить про його фольклорну основу. Можна провести паралель між оповіданням *«Страшний зверь»* та українською народною казкою про дивну сопілку, в основі якої лежить історія про те, як старший брат вбив меншого брата через заздрощі. Над вбитим братом виросла калина, з якої чумак зробив сопілку, і яка розповіла всім про справжню причину загибелі меншого брата. Фактично можемо спостерігати спільний сюжет, крім деяких деталей, зокрема в тому, що сопілка в оповіданні була з болиголова, а не калини.

Слід зазначити також, що Є. Гребінка зупинився детальніше на зображенні внутрішнього стану батька, коли той дізнався про зникнення сина. На нашу думку, Є. Гребінка насамперед прагнув показати внутрішній стан батька, який на схилі літ втратив свою єдину опору, залишився сам.

По-іншому, на відміну від народної казки, описує Є. Гребінка і подальшу долю старшого брата, який вчинив вбивство. В оповіданні *«Страшний зверь»*

— ❦ —

батько не просто проганяє сина геть з очей, письменник акцентує увагу і на його неминучому покаранні. Як бачимо, Є. Гребінка не лише показує загальновідому істину про те, що зло рано чи пізно, але буде покаране, а й акцентує увагу на тому, що найвищим покаранням і суддею є людська совість. І це духовне покарання набагато страшніше, ніж фізичне, адже вбивця порятунком від своїх страждань бачить у смерті. Варто зазначити, що цим оповіданням, використавши фольклорний сюжет, Є. Гребінка проголошує найвищі моральні цінності, через які не варто переступати. Адже не випадково письменник назвав свій твір «Страшний зверь», свідомо акцентуючи увагу на назві. Коли людина втрачає духовні орієнтири, переступає ту моральну межу, то вона фактично втрачає у свою людську сутність, і тоді вже це не людина, а дійсно – «страшний звір».

Інше оповідання збірки – «*Телепень*» – також має підзаголовок «бувальщина». В цьому творі Є. Гребінка порушує тему розбійництва. Телепень є справжнім розбійником, якого цікавить насамперед здобич заради здобичі, а не якоїсь благородної мети. Письменник не виявляє жодної симпатії до свого персонажа. Цікавим є те, що Є. Гребінка звертається до історії Запорізької Січі. Більшість героїв мають імена, характерні для козаків: Крутолоб, Підпригора, Шлапак, Вишкварка, згадуються також історичні особи такі, як козак Железняк, пан Вишневецький, гетьман Розумовський.

В цьому оповіданні є окремі спроби письменника розкрити характер персонажів. Так, сотник Підпригора має веселу козацьку вдачу, молодецький запал, які не зникли з роками. Для нього весілля сина – насамперед показати свою гостинність. Зовсім інший погляд на весілля дочки має есаул Крутолоб. Він не хоче веселощів, не хоче пишних гостей, бо розуміє, що не це є в житті найголовнішим. Таким чином, вже, починаючи з ранніх творів, Є. Гребінка при характеристиці козацьких образів показує, що кожен з них є особистістю з притаманним їй характером.

Звертає увагу і жіночий образ присутній в творі – дочка Крутолоба Галя. Автор описує її неземну красу, але досить важко говорити про її внутрішній світ і вдачу. Спочатку бачимо, що Галя має виходити заміж за Петра, з яким була знайома з дитинства, але коли її викрадає Телепень і одружується з нею, то до нього з її боку ми не бачимо якогось негативного ставлення, а навіть навпаки. Та потім дізнаємося, що наречений Галі Петро, щоб врятувати її, сам вступив до лав розбійників, і таким чином вони разом спланували, як покарати Телепня. Образ Петра з'являється рідко у творі, але по його вчинках, можна говорити про нього, як про сильну, відважну особистість, яка не зупиняється перед труднощами та небезпекою.

У поетичній казці «*Місяц і Сонце*», що також увійшла до збірки «Рассказы пирятинца» з підзаголовком «легенда», розповідається історія про походження місяця – «козачого сонця». Та Є. Гребінка не просто переповідає цю легенду, а насамперед піднімає в ній одвічну проблему добра і зла. Зло в даному випадку уособлює сестра головного героя Івана, яка насправді, як ми пізніше дізнаємося, і не є людиною, а змією в людській подобі. Письменник також вводить образ Долі, яка рятує і оберігає головного героя від смерті протягом твору. Є. Гребінка чітко вказує, що причинною переслідувань сестри є заздрість, як і в попередньому творі. Антиподом сестри і відповідно уособленням добра є образ

— ❦ —

Сонця. Саме в Сонця шукає головний герой порятунку. Можна побачити тут казкових героїв Вернигору і Вернидуба, які допомагають головному героєві Іванові, рятують його від біди і залишаються друзями. Є. Гребінка зі співчуттям змальовує цих героїв. Кожен із них усвідомлює своє призначення і неможливість щось поміняти у своїй долі: як тільки Вернидуб викорчує останнє дерево, а Вернигора зламає останню гору – вони приречені померти. Таким чином, як бачимо, Є. Гребінка ставить життя героїв у пряму залежність від долі.

Є. Гребінка використовує власну інтерпретацію перемоги добра над злом таким чином: у боротьбі між добром і злом вирішили керуватися наступним принципом – хто підніметься на вагах вище, той переможе. У той час, коли головний герой Іван сумнівається в своїй перемозі, то Сонце його заспокоює. Цими словами, на нашу думку, письменник не лише вказує на головну ідею твору, а й висловлює свою життєву позицію. Тобто можна сказати, що Є. Гребінка не просто використав фольклорний сюжет, а вніс свою авторську інтерпретацію в розуміння людської долі, добра і зла.

Оповідання *«Потапова неделя»* можна співвіднести з українською народною казкою «Лиха жінка», знайденою серед зібраних Б. Грінченком етнографічних матеріалів. Використовуючи фольклорний сюжет про те, як молода дружина обдурює свого чоловіка, змушує його повірити в те, що він несповна розуму, Є. Гребінка доповнює свій твір ліричними авторськими відступами, описами природи, введенням другорядних образів. Дійсно, ми можемо чітко виокремити два протилежні характери: дружини Насті й чоловіка Потапа. З одного боку, ми бачимо хитру, жартівливу, веселу жінку, а з іншого – простого, недолугого, довірливого, постійно незадоволеного чоловіка. Є. Гребінка показує читачам один тиждень з життя такого подружжя. На перший погляд, традиційною є ситуація, коли молода дружина страждає, виходячи заміж за нелюбого, набагато старшого чоловіка, який зазвичай виявляється ще й ревним. Та в даному випадку перед нами постає зовсім інша картина. Бачимо, що молода дружина є повноправною хазяйкою в домі, а чоловікові залишається лише змиритися з цим і прийняти все, як є. Сівчуття потребує чоловік. Надалі перед нами розгортається картина, коли Настя знову й знову пошиває чоловіка в дурні і видає його за божевільного. Читач може здогадатися, що насправді, це все Потапові не здається, а відбувається в реальності. Ми не знайдемо у творі авторського ставлення до цієї ситуації. Є. Гребінка виставляє цю проблему на розсуд загалу, адже, на нашу думку, використовуючи загальновідомий сюжет, на перший погляд, досить безневинний і жартівливий, письменник показує трагізм людини, яка, прагнучи особистого щастя, втратила себе. Всі оточуючі вважають Потапа божевільним, та і він сам в цьому вже переконаний. Важко навіть сказати, за що в даному випадку був покараний дружиною Потап, адже якогось негативного ставлення з його боку не було. На нашу думку, Є. Гребінка хотів показати, що людина, яка невпевнена у собі, не може відстояти своїх принципів та інтересів, приречена на загибель.⁹

⁹ Перевертень Н. Фольклорна основа ранніх творів Є. Гребінки // Міжнародний культурний портал «Експеримент». – URL: <https://md-eksperiment.org/post/20180830-folklorna-osnova-rannih-tvoriv-ye-grebinki>

Заревич Ф. І. (1835–1879)

Заревич Федір Іванович (псевдоніми: Юрко Ворона, Федько Клепайло, Ф. Чорногір та ін.) – український письменник, публіцист і видавець. Народився 30 вересня 1835 р. у м. Славське (нині смт Сколівського району Львівської області) в родині священика.

Навчався у гімназіях м. Станіслава та Самбора, але закінчити цей навчальний заклад не вдалося, оскільки його було виключено за участь в учнівському русі, що протистояв шовіністичним настроям і нападкам польської молоді. Трудову діяльність розпочав дрібним службовцем. У 60-х роках був активним діячем народовського руху.

Близько 1861 р. переїхав до Львова. У 1862–1863 рр. був редактором і видавцем журналу «Вечерниці», з 1867 р. – газети «Русь». За його підтримки в 1873 р. у Пешті вийшли «Газета для народних вчителів» та інші українські видання.

Політичні погляди визначаються його належністю до перших «народовців» – найпрогресивнішої на той час політичної течії в Галичині. Він боровся проти ополячення та онімечення України і робив усе можливе для здобуття нею державності.

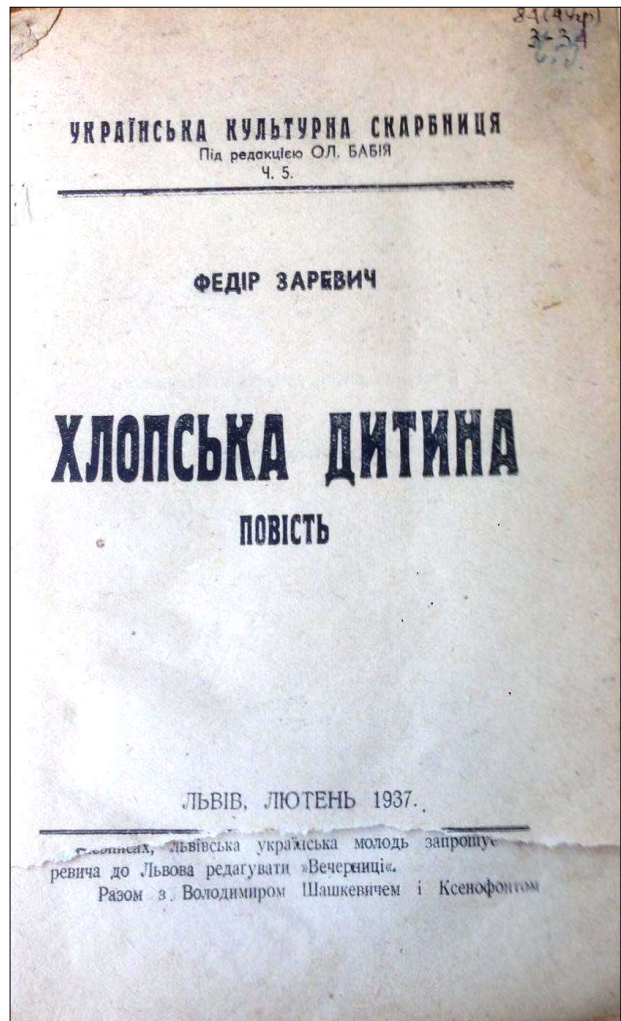
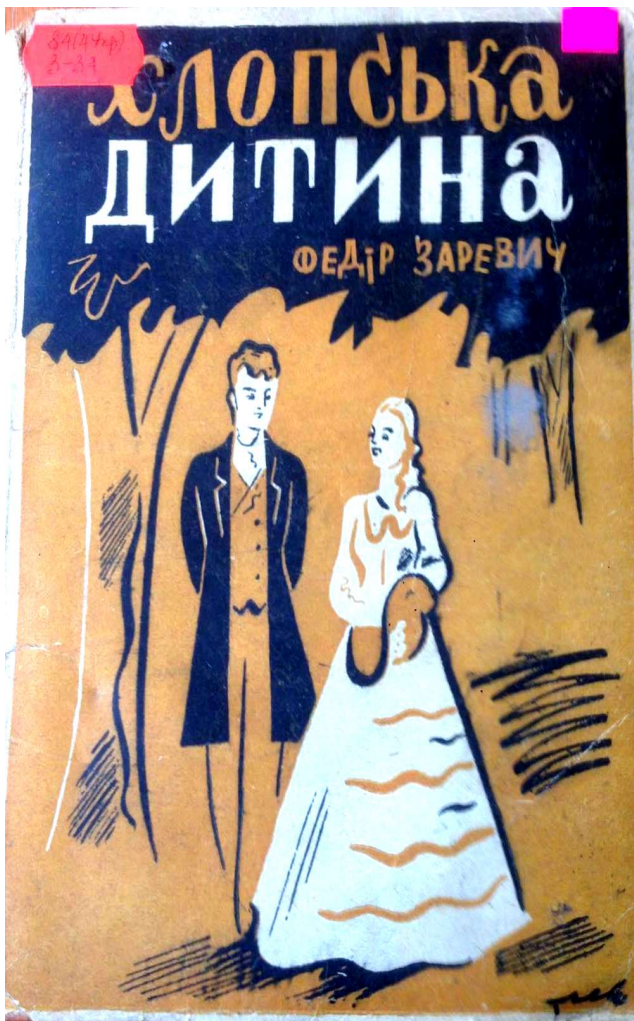
Публіцистична спадщина невелика, але яскрава й вагома – це аналітичні матеріали про становище українського селянства, роль інтелігенції в керівництві просвітницьким рухом у Галичині, міжнаціональні відносини тощо. Творчий доробок Ф. Заревича як письменника – 17 прозових творів, драма, два вірші. Перші його вірші – «Руський борець» та «Пересторога другу» були опубліковані в 1860 р. в альманасі «Заря галицкая яко альбум на год 1860». Серед найкращих прозових творів – реалістична повість з життя Галичини 1830–1840 рр. «Хлопська дитина» (1862), романтично-психологічне оповідання «Вітренниця» (1868).

Автор низки оповідань на соціально-побутові теми: «Чудний цвіт», «Родина», «У страху очі великі», «Дві сестри», «Німа», «Син опришка»; повісті «Хто не любив», драма «Бондарівна» (1872).

Помер 13 грудня 1879 р. у м. Сколе Львівської області.¹⁰

¹⁰ Заревич Федір Іванович (псевдоніми: Юрко Ворона, Ф. Чорногір та ін.) // Провідники духовності в Україні. – URL: https://pidru4niki.com/kulturologiya/zarevich_fedir_ivanovich_psevdonimi_yurko_vorona_chornogir#904

4. Заревич Ф. (1835–1879). Хлопська дитина : повість / Ф. Заревич. – Львів : Лютець, 1937. – 128 с. – (Українська культурна скарбниця).¹¹

Вагомим доробком є оповідання, повісті, драми. Відомим у літературі став завдяки повісті “Хлопська дитина” (1862). В ній реалістично змальовано картину життя прогресивної інтелігенції Галичини, через образи адвоката Стефана, отця Євстафія та інших психологічно достовірно передано її суспільні настрої. В контексті розвитку літератури 50–60-х років цей твір став досить помітним явищем.

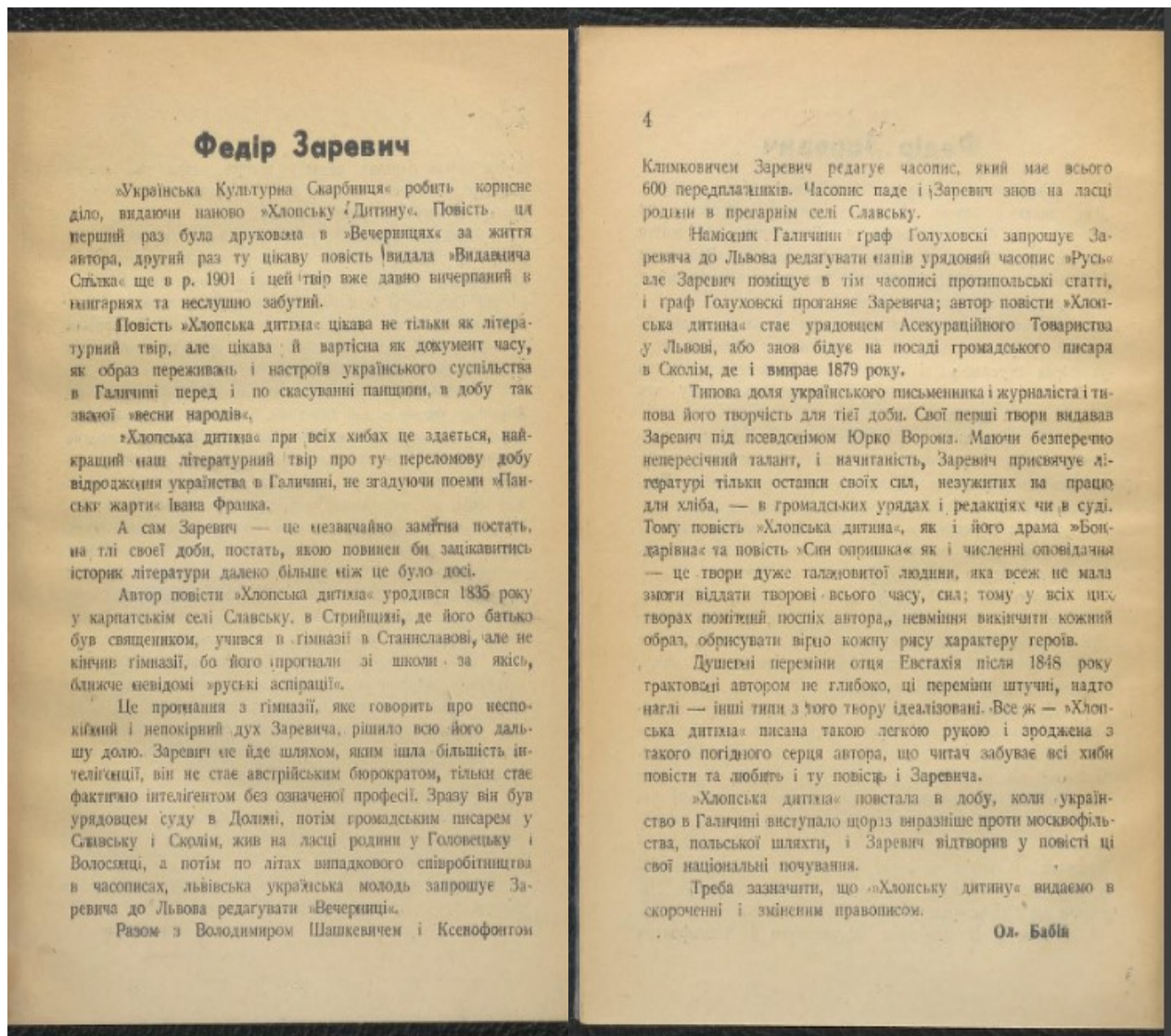
Від того, яку дорогу вибирають батьки, значною мірою залежить і те, якою буде дорога життя дитини. Не мав щастя Стефан Василишин з повісті «Хлопська дитина» рости зі своєю родиною – батько помер, невдовзі віддала Богові душу й ненька. Зостався один як палець на цьому світі. Та доля змилосердилася над сиротою і послала йому нову родину – в особі священикової родички Настасі та її брата Константа. Це їм хлопець вдячний за безмежну батьківську любов та належну освіту: «Коби не ваша ласка, я бим

¹¹ Заревич Федір Хлопська дитина : повість [Електронний ресурс] // Чтиво. Електронна бібліотека. – URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zarevych_Fedir/Khlopska_dytna/

нині чим був – нічим. Бог мені взяв маму єдну і зробив сиротою – а потому дав мені другу, якби знова рідну, та сотворив для мене ліпшую долю».

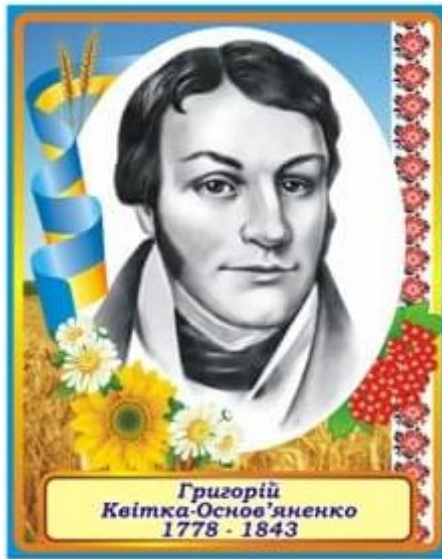
Як справжні батьки (а саме цього прагнула Настася), названа родина виконала одну з головних місій: допомогла Стефанові реалізувати себе у цьому світі ставши адвокатом, а ще – здобути внутрішню свободу бути самим собою й емоційно не залежати від того, як тебе сприймають інші.

Отже, родину Ф. Заревич представив не лише як соціальний інститут, а й як духовний осередок українця; саме через неї і виявляється українська ментальність у її позитивному та негативному ракурсах.¹²

¹² Мельник Л. Про твір Заревича «Хлопська дитина» // Українське літературознавство. – 2013. – Випуск 77. – С. 76–77. – URL: https://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ukr-literaturoznavstvo/77_2013/6.pdf

Квітка-Основ'яненко Г. Ф. (1778–1843)

Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович (справжнє прізвище — Квітка; псевд. — Грицько Основ'яненко) — письменник, культ. та громад. діяч. Племянник І. Квітки. Основоположник худож. прози в новій укр. літ. Н. на х. Основа (нині в межах м. Харків). Походив з козац.-старшинського роду. Початкову освіту отримав удома, згодом навч. в школі при монастирі. Приблизно 4 роки був послушником Курязького Спасо-Преображенського монастиря. Потім повернувся до світського життя. Служив комісаром з питань провіанту в нар. ополченні (1806–07), був секретарем дворянських зборів, дир. заснованого за його участі Харків.

професійного театру (1812), повітовим предводителем дворянства (1817–28), совісним суддею, головою Харків. палати кримінального суду. Обирався чл. Т-ва наук при Харків. ун-ті, чл. Т-ва антикваріїв Півночі, був одним із засн. Харків. ін-ту шляхетних дівчат (1812), Благодійного т-ва (1812), Харків. публічної б-ки (1838).

1816–17 разом з Р. Гонорським та Є. Філомафітським видавав перший в Україні ж. «Украинский вестник», був ініціатором видання альманахів «Утренняя звезда» (1833), «Молодик» (1843), першої зб. укр. прислів'їв і приказок В. Смирницького «Малоросійські прислів'я і приказки. Зібрані В.М.С.» (1843).

Наприкінці 1810 — на поч. 1820-х рр. в харків. («Украинский вестник», «Харьковские известия») та моск. («Вестник Европы») періодиці почав публікувати фейлетони, статті, жартівливі вірші.

У 1820-х рр. виступив із першими комедіями, 1835 написав укр. мовою соціально-побутову комедію «Сватання на Гончарівці», 1838 — п'єсу «Шельменко-денщик». Його перу належать також дві книги «Малороссийских повестей, рассказываемых Грыцьком Основьяненком» (1834–37), роман «Пан Халявський» (1839–40 — рос. мовою) та ін., низка істор. нарисів, переказів рос. мовою («Головатий» 1839; «Історія театру в Харкові», 1841; «Українці», 1841; «Переказ про Гаркушу», 1842; «Заснування Харкова», 1843 та ін.).

Низка його україномовних оповідань і перекладених рос. мовою повістей вийшла в Санкт-Петербурзі, його п'єси ставилися за межами України.

П. у м. Харків.

Його тв. перекладалися польс. та болгар. мовами, 1854 в Парижі опубліковано франц. мовою «Сердешну Оксану».¹³

¹³ Шепель Л.Ф. Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком. - Київ, 2007. — URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kvitka_Osnovyanenko_G (останній перегляд: 18.11.2020)

5. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. (1778–1843). Твори. Т. 2 : Повісті. Драматичні твори / Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко. — Львів : Просвіта, 1913. — 552 с.¹⁴

З М І С Т.	
А. П О В І С Т И.	
	С Т О Р О Н А
IX. Перекотиполе	5
X. Вожі діти	43
XI. Щира любов	93
XII. Дрібні повісті (казки)	175
1. Пархімове сніданьня	186
2. На пушаньня — як завязано	187
3. Купований розум	196
4. Підбрехач	196
Б ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ.	
I. Шельменко волостний писар	203
II. Шельменко денщик	232
III. Сватання на Ганчарівці	346
IV. Щира любов	430
П Р И П И С К И.	
Пояснення	496
Доповнення: Листи до любезних земляків	521
Лист до Шевченка	545

¹⁴ Квітка-Основ'яненко Г. Твори. [Т. 2] : Повісті ; Драматичні твори // Електронна бібліотека Українська культура. — Електрон. текст. дані (1 файл : 341 Мб). — URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=10024>

ПОСЛІСЛОВО.

З сим другим томом кінчить ся видане творів Квітки. Оно єсть найповнійше зі всіх дотеперішних видань і обіймає всі українські або на-пів українські твори, які коли-небудь і де-небудь були друковані. Отже н. пр. супротив видання Рускої Бібліотеки Онинкевича містять ся в нїм пропущені там «Супліка до пана Іздателя», повісти «Божі діти» та «Щира любов», і «Листи до любезних земляків», супротив видання Харківського Земства всі чотири драматичні твори, повістка «Купований розум» (она там поміщена аж в четвертім томі межи російськими «Повістями и Разсказами») і Лист до Шевченка. Ті твори, котрі подаю тільки задля повноти видання, помістив я в «Приписках».

Історики літератури, критики і біографи Квітки приписують ему написане в українській мові ще повістей «Ганнуся» і «Быль»; таким способом всіх его українських повістей і оповідань виходило 17. Але коли я за обома сими повістями шукав, показало ся, що «Ганнуся» ніколи не друковала ся по українськи а мнїме українське видане єї в Харкові з 1839. року єсть російським («Ганнуся. Разсказъ Грицька Основьяненка. Харьковь. Въ университетской типографіи. 1839.» Сторін 261 малої XVI-ки) та що повістки «Быль» нема зовсім межи творами Квітки,

є тільки «Малороссійская быль», але се не що инше, як «Купований розум». — Недрукованої комедії «Бой-жінка», котру мали в своїм часі грати на харківській сцені, я не міг роздобути. Та може з нею річ так само має ся, як з «Ганнусею», що она не по українськи але по російськи написана?

По-при повноті я старав ся о як найбільшу поправність тексту, а тільки деякі дрібні мовні вжитості чи радше неправильности або поминув зовсім або узгледив лише в-часті, особливо в «Приписках». Повної поправности нема, на жаль, навіть в найстараннійшій доси виданю Харківського Земства. І так н. пр. пропущений там, очевидно тільки через недогляд, в I-ім томі стор. 106 в «Марусі» цілий конче потрібний уступ «Як передзвонили на збір» до «був тутечка» (у мене I, 137, 8 з д. — 138, 3), «Козир-дівка» передрукована не з першого видання але з некритичного видання Куліша, деякі відтинки мовні віддані невірно («кає» замість «каже» в першій часті «Марусі»). Висше згадав я о пропущеню «Купованого розуму», а тут додам ще, що при повістях «Добре роби», «Конотопська відьма» і «От тобі і скарб» зазначено хибно помітку цензора «Москва, Октябрю 4, 1833 г.», бо ся дата відносить ся тільки до трьох попередних повістей, а до сих трьох єсть помітка «Москва, Ноябрю 11 дня, 1834», та що варіанти (котрих поміщене впрочім не було конечно) подані дуже неповно.

Повісти, з виємкою дрібних, розложив я в порядку хронологічній, таким самим, як в виданю Харківського Земства. І драматичні твори поміщені в таким-же порядку, тільки «Шельменко

Двотомне зібрання творів прозаїка, драматурга і громадського діяча Григорія Квітки-Основ'яненка (1778–1843) вийшло друком як другий випуск бібліотеки класиків української літератури «Руська письменність» (згодом — «Українське письменство»), започаткованої 1904 року громадським та культурним діячем Юліаном Романчуком. До представленого другого тому увійшли повісті та драматичні твори письменника. Також опубліковано «Листи до любезних земляків» та лист до Тараса Шевченка.

Кміт Юрій (1872–1946)

Кміт Юрій (псевдоніми і криптоніми: Задуманий, Ю., К., Ю. К.) – український письменник і публіцист, етнограф Бойківщини і літературознавець, громадський діяч і священик УГКЦ.

Автор оповідань із життя селян, п'єс, статей про І. Котляревського, Т. Шевченка, І. Карпенка-Карого та про західно-європейських письменників.

Юрій Кміт народився 24 квітня 1872 року в селі Кобло на Старосамбірщині. Навчався у Самбірській гімназії, Львівській духовній семінарії. Отець Юрій Кміт душпастирував у Сокальському, Яворівському, Кам'янко-Бузькому, Старосамбірському, Турківському і Городецькому районах. Майже 30 років був парохом у с. Чайковичі на Самбірщині. Постійно займався релігійно-моральним вихованням шкільної молоді, вів уроки катихизації. Брав активну участь у національно-визвольних змаганнях як шкільний інспектор Рудківського повітового комісаріату ЗУНР, капелан Українських січових стрільців. Юрій Кміт завжди був там, де треба було виявити живу думку, почати новий напрям у праці, збудити в людях віру у власні сили.

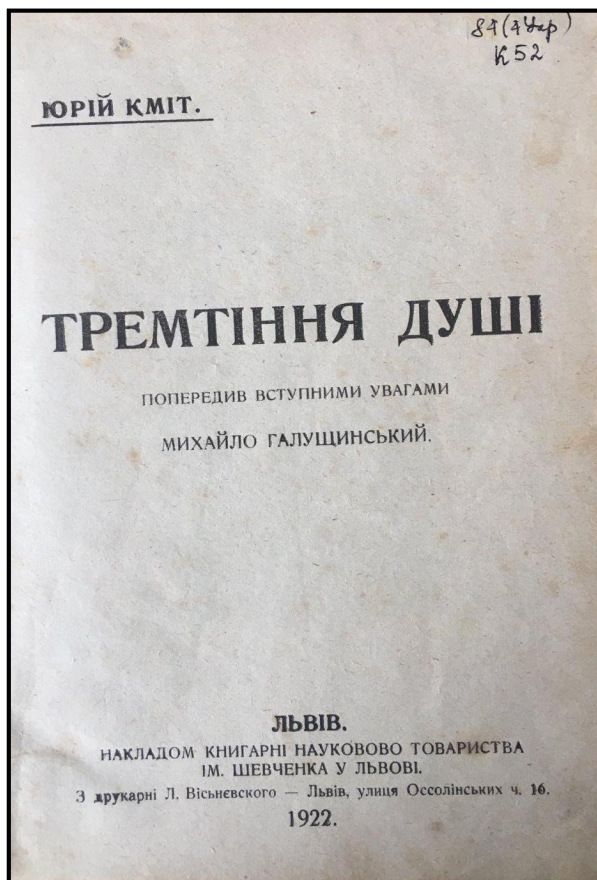
Помер о. Юрій Кміт 25 червня 1946 року і похований біля церкви в с. Татаринів Городецького району.

На початку ХХ ст. він став членом наукового Товариства ім. Т. Шевченка, публікувався у його виданнях, співпрацював з І. Франком, М. Грушевським, В. Гнатюком. Тоді ж опубліковані збірки його новел «Жите», «Взатінку, й на сонці», «З гір», «Тремтіння душі», «П'ятдесятлітнє подружжя», п'єса «Подружжя», повість «Сотрудник», низка літературознавчих статей, наукових розвідок з етнографії Бойківщини, історії Галичини. Великим успіхом у сучасників користувалися усні й опубліковані проповіді о. Юрія Кміта, що торкаються найглибших проблем людського існування, у них є безліч думок і практичних порад щодо виховання дітей, самовдосконалення християнина й громадянина.

У 1991 році в с. Кобло відкрито історико-краєзнавчий музей, в основу якого покладено матеріали про життя і діяльність Юрія Кміта, графічні роботи етнографа-художника Володимира Шагали, а в 1993 році тут споруджено пам'ятник о. Юрію Кміту.¹⁵

¹⁵ Кміт Юрій [біографія] // УкрЛіб. Бібліотека української літератури. – URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=13325>

6. Кміт Ю. (1872–1946). Тремтіння душі / Ю. Кміт ; попередив вступними увагами М. Галушинський. – Львів : Накладом книгарні НТШ, 1922. – 143 с.

ЗМІСТ:	
	Стор.
Від автора	V
Вступне слово	VI—VII
Мати	3
Небезжаний гість	6
На полі	7
Школа	8
На павзі	8
Клептоман	11
Не розуміють ся	12
Пастухи	12
Роман	17
Полишена	22
Лист до Америки	23
На млаку	29
Думки вдови	32
Переживання	32
На косовиці	34
На дорозі	34
Сусід	35
Відслуга	37
Господарський син	37
Херий	39
Відповідь	40
Пересторога	41
Суд бязьків	41
Sic transit gloria mundi	45
Письмо	47
Поранок	56
Відвдини	66
З го. тини	70
Стріча	75

142	77
Перед війною	86
Шпіони	90
Перше місце	105
Голос життя	107
Музика	110
Ліс	114
За пізно	120
Жарти життя	128
Дерби	143
Справлені помилки друку	

Великим успіхом серед галицького населення користувались твори греко-католицького священика Ю. Кміта (псевдонім – Задуманий), який був членом НТШ, співпрацював з В. Гнатюком, М. Грушевським, І. Франком. Особливістю літературних творів о. Ю. Кміта є те, що вони мають безфабульну конструкцію текстів, органічно зливаються з приказками, прислів'ями, народною мудрістю, зберігають мову бойківського діалекту, зокрема розмови героїв подано у первісному вигляді, що, буває, шкодить їхньому розумінню, проте водночас є цінним матеріалом для вивчення українськими науковцями.

1922 р. у м. Львів надрукована збірка о. Ю. Кміта «Тремтіння душі», до якої увійшло 38 новел. Кожна оповідь – це глибоке переживання автора, невеликий за обсягом твір з потужним ідейно-смісловим навантаженням думок, спогадів, вражень, почуттів. У творі «Поранок» священик відтворив косарів за буденною роботою, які обговорюючи сільські новини, порушують важливі побутові, соціальні та філософічні питання, намагаючись дати їм відповідь відповідно до власного світосприйняття. Низка філософських роздумів про плинність людського існування зображено у новелі «Суд бузьків». Відліт птахів у теплі краї нагадує письменнику про минулі молоді роки, втрачені можливості і циклічність життя. Селяни одночасно жаліють лелек, що їх чекає тяжка дорога і не всі залишаться живими, й заздять їм, бо «ввидят сьвіта долов і вирхами, а чоловік ги ланцом прикований, мече собов, як риба в сіти». Сумна атмосфера навіює розповідь про суд бузьків. Горе сталося в подружжя птахів, коли бузьчиха висиділа курча чи каченя з підкладеного хлопчиком яйця. Розсерджені птахи підлітали до «горе-матері» і клювали дзьобами поки не вбили її разом з дітьми. Першим розпочав дійство чоловік. Історія пробуджує розчулення і сльози у слухачів: «немов би вишукували у скритках давні прогріхи, немов би бажали спокутувати ся та направити заподіяну кривду» [7, 44]. Автор показав на прикладі лелек як неодноразово у щоденних обставинах суспільство готове завчасно виносити вирoki, проявляти жорстокість, чинити самосуд, назавжди руйнуючи чуже життя.

Тема трагічного кохання опрацьована о. Ю. Кмітом у творах «Дебри», «Жарти життя», «За пізно». Станова нерівність, нерішучість молодих людей, тогочасні суспільні погляди на шлюб, повороти долі стають причинами розлуки персонажів і їхнього нещастя. Новела «Дебри» розповідає про дівчину, яка після скасування заручин своїм нареченим вирішує присвятити життя вчителю. На канікулах Ярослава їде на санаторне лікування, зустрічає молодого лікаря і між героями зароджуються почуття. Після закінчення вакацій Іван сповіщає коханій вразливу звістку – він одружений; герої розлучаються назавжди. Через декілька років дівчина виходить заміж за місцевого поштаря, однак «недовго світило сонце в хату Ярослави»: чоловік помирає, а після нього – і сама героїня. «Жарти життя» призводять до смерті судового службовця Сидора – героя однойменного твору. Після вимушеного весілля на доньці заможного урядовця він дізнається про листи від колишньої коханої Зоні, які тесть приховав. Герої покохали один одного ще в підлітковому віці, проте батьки прагнули для дівчини кращого майбутнього і хотіли видати заміж за багатого парубка.

Відважна Зоня категорично відмовила князю, однак через життєві непорозуміння шляхи молодих людей розходяться. Тяжка хвороба дівчини спонукає батьків дати дозвіл на шлюб «з ким захоче її серце». Зоня пише безліч листів Сидору, та відповідь не отримує. Дізнавшись правду про вчинок новоявленого тестя, герой переживає душевні муки і через 3 роки помирає. Новела «За пізно» зображує вчительку-сироту монастиря Меланію, яка маючи щирі почуття до Олексі – обер-лейтенанта піхоти, вирішує «залишити безвиглядне, безуспішне кохання, бо нестача грошей не дає їм змоги побратися». За порадою ігумені монастиря дівчина одружується з Романом – судовим ад'юнктом, проте гармонійні сімейні стосунки у пари не складаються. Нічого не підозрюючи про заміжжя Меланії, Олексі через 2 роки сповіщає її радісну новину – хлопець починає займатись нафтовою торгівлею і залишає військову справу, перешкод для одруження не має. Героїня усвідомлює трагізм свого вчинку, але час не повернути назад, а як жити далі не знає. У зазначених історіях письменник показав персонажів із середовища місцевої інтелігенції, детально розкрив стосунки батьків і дітей, уподобання героїв, усталені стереотипи соціуму, які впливають на вибір людини.¹⁶

Котляревський І. П. (1769–1838)

Котляревський Іван Петрович – письменник, драматург, перший класик нової української літератури.

Народився 9 вересня 1769 року в Полтаві, в родині дрібного чиновника. Згодом Котляревським було «пожалувано» дворянське звання. З 1780 року маленький Іванко почав навчатися в Полтавській духовній семінарії. Особливо старанно й наполегливо осягав хлопець гуманітарні дисципліни: піїтику, риторіку, філософію, латинську, грецьку, французьку, німецьку мови. З інтересом знайомиться з античною літературою, перекладає Горація, Овідія, Вергілія. Відкриває для себе творчість Ломоносова, Кантемира,

Сумарокова. Один із співучнів Котляревського згадував про поета, що той «мав пристрась до віршування і вмів до будь-якого слова вправно добирати рими, дотепні і вдалі, за що товариші по семінарії прозвали його римачем».

У 1789 році, після смерті батька, двадцятирічним юнаком він на останньому році навчання залишає семінарію і починає служити чиновником у полтавських канцеляріях, а згодом вчителює у поміщицьких родин. «В цей період свого життя бував він на зібраннях та іграх народних і сам, переодягнений, брав участь у

¹⁶ Фарина О. В. Культурологічний аналіз літературної спадщини греко-католицьких священиків східної галичини (20-ті – перша половина 40-х років XX ст.) // Культура і сучасність : альманах – 2018. – № 1. – С. 317–318. – URL: <http://journals.urau.ua/kis/article/view/148370/147617>

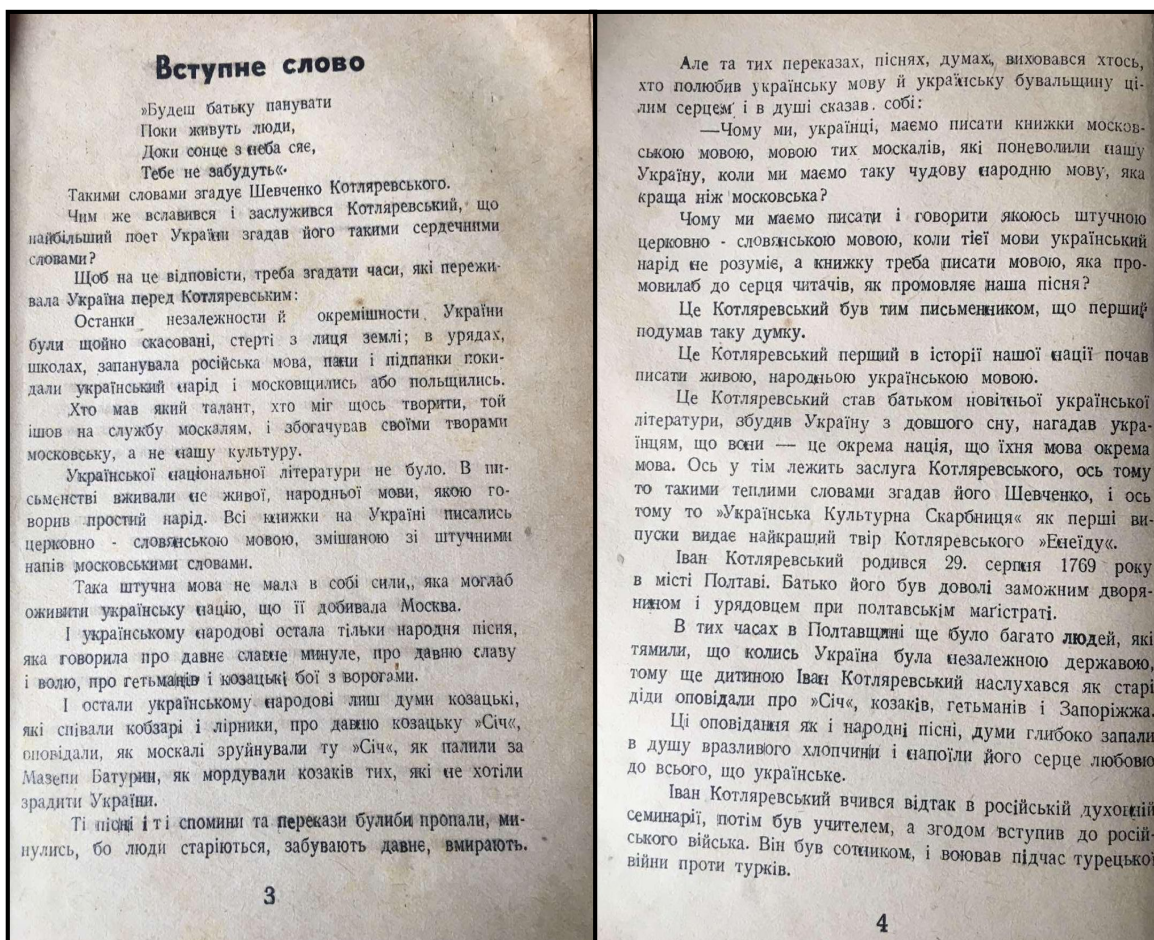
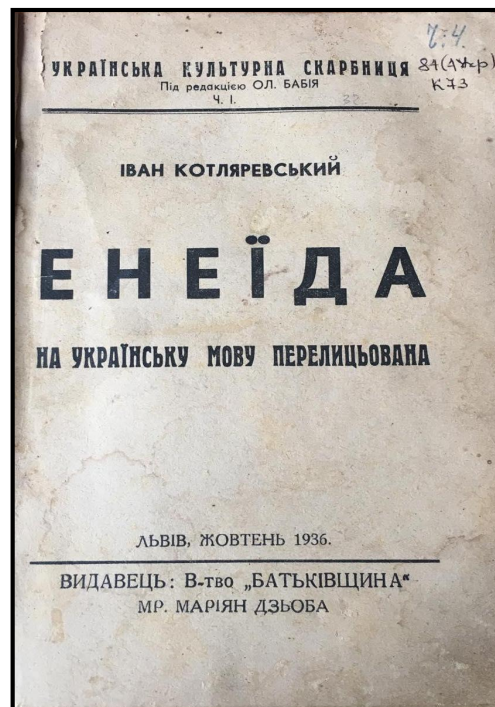
них, дуже уважно вслухався в народну розмову, записував пісні й слова, вивчав мову, характер, звичаї, обряди, вірування, перекази українців, наче готуючи себе до майбутньої праці...» Саме під час вчителювання, з 1794 р., й розпочинається творча робота письменника над славнозвісною «Енеїдою».

Протягом 1794–1796 рр. І. Котляревський працює над першими трьома частинами поеми. З 1796 по 1808 р. І. Котляревський перебуває на військовій службі. У складі Сіверського полку, сформованого на базі українського козацького полку, брав участь у російсько-турецькій війні, особливо відзначившись у баталіях під Бендерами та Ізмаїлом. За відвагу й хоробрість І. Котляревського було відзначено кількома нагородами. Навіть у нелегких бойових буднях Іван Петрович продовжує працювати над «Енеїдою». Спочатку І. Котляревський не мав наміру публікувати поему, вона поширювалася серед читачів у рукописних копіях, але в 1798 році її видав у Петербурзі один із любителів українського слова, конотопський поміщик Максим Парпура. Згодом, у 1808 році, книговидавець І. Глазунов повторив це видання. Ці публікації робилися без відома і згоди автора, тому вийшли зі значними огріхами, які не могли задовольнити автора.

У 1808 році в чині капітана І. Котляревський виходить у відставку і пробує влаштуватися на цивільну службу в північній столиці. У 1809 році з'являється друком його знаменита поема у чотирьох частинах «Вергилиева Енеида, на малороссийский язык переложенная И. Котляревским». На титулі містилося авторське зауваження: «Вновь исправленная и дополненная противу прежних изданий». З 1810 року і до кінця свого життя Іван Петрович Котляревський живе в Полтаві, працюючи наглядачем Будинку для виховання дітей бідних дворян – навчально-виховного закладу, в якому навчання відбувалося за програмою гімназії. З 1827 року – попечитель «богоугодных закладов» Полтави. На цьому відповідальному поприщі І. Котляревський зарекомендував себе як талановитий педагог і організатор освітнього процесу. Увесь цей час письменник не пориває з творчою діяльністю, захоплюється театральною справою. У 1818 році його призначають директором Полтавського театру. З метою збагачення репертуару він створює драму «Наталка Полтавка» і водевіль «Москаль-чарівник», які з успіхом було поставлено у 1819 році. Так, на полтавській сцені, з початків нової української драматургії зароджувався національний професійний театр. Стараннями І. Котляревського було випущено з кріпацтва М. Щепкіна, який згодом успішно виступав у п'єсах свого покровителя. У 1821 році поет закінчує писати поему, останню частину «Енеїди», але побачити повне видання йому не судилося. Воно з'явилося на світ у 1842 році, уже після смерті автора. У 1835 році за станом здоров'я І. Котляревський виходить у відставку, але не пориває з культурним життям того часу. До нього постійно зверталися за підтримкою і порадою представники найширших верств населення, і кожному він намагався надати необхідну допомогу. Тому з величезним сумом і болем було зустрінuto звістку про його смерть 10 листопада 1838 року.¹⁷

¹⁷ Котляревський Іван Петрович [Електронний ресурс] : біографія // УкрЛіб. Бібліотека української літератури. – URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=1622>

7. Котляревський І. (1768–1838). Енеїда : на українську мову перелицьована / Іван Котляревський ; відп. ред. М. Логинева. — Львів : Батьківщина : Мр. Маріян Дзьоба, 1936. — 136 с. — (Українська культурна скарбниця / під ред. О. Бабія ; ч. 1).

Підчас війни проти Наполеона Котляревський дістав титул майора. Потім він не хотів далі служити цареві, виступає з війська; як старшина на пенсії, і як опікун полтавських лічиць, доживав віку в своїм домі в Полтаві, де мав гарний маєток.

Твір його «Енеїда» ще довго до того часу залишався друком, був відомий і люблений в Україні і Росії. «Енеїду» переписували, захоплювались нею, а були навіть погослови, що Наполеон, втікаючи з Москви до Франції, забрав зі собою переписану «Енеїду» Котляревського на пам'ятку. І самого Котляревського любили люди не менше як і його твори, бо Котляревський, як людина, був дуже милий, добродушний, все усміхнений, жартівливий та гостинний для всіх.

Дім його в Полтаві був повний гарних книжок, дім цей все був отворений для гостей і в тім домі не втихали українські пісні, жарти. Ось тут в тім веселім домі в Полтаві Котляревський написав свої твори «Наталка Полтавка» й «Москаль Чарівник», та «Оду до князя Куракіна».

Котляревський помер 1838 року. Перед смертю він сам вибрав собі на цвинтарі місце, де його мають поховати, своє майно роздав своїм слугам і господіні, бо Котляревський не був жаданий і вже тоді не мав ніякої ближчої родини.

Тоді ще було кріпацтво (панщина) і Котляревський мав селян кріпаків.

Прочуваючи близьку смерть, Котляревський віддав частину майна кріпакам і дарував їм усім волю.

В році 1898 українці святкували урочисто сотні роковини першого видання твору «Енеїда», і поставили в Полтаві величавий пам'ятник у честь поета.

Котляревський написав декілька творів, але найбільше значіння має для нас «Енеїда». В чім її вартість?

Кількадесять літ перед народженням Христа жив у Римі великий поет Вергілій, що написав поему «Енеїду», в якій оспівав пригоди героя Енея.

5

Цей Еней був хоробрим і розумним вождом троянського війська. Коли греки зруйнували в війні місто Трою, Еней забрав останки свого війська, довго блукав по всіх краях і морях, переживав усія пригоди, небезпечні, аж в кінці вернувся до Італії й оснував там державу.

І ось Котляревський, який був на свій час дуже освіченою людиною, знав латинську, французьку й російську мову, читав «Енеїду» Вергілія, тому подумав і собі написати такий твір, який бувби нібито поемою про троянців, греків, латинців, які боролись перед трьома тисячами літ.

В дійсності, Котляревський захотів оспівати, не троянців, які по зруйнуванні Трої шукали собі нової батьківщини, але козаків українських, які шукали собі нової батьківщини, синались по чужині після того, як Росія зруйнувала «Січ» 1775. року.

«Енеїда» Вергілія була для Котляревського тільки тим, чим є для української дівчини куплена канва, на якій вона вишиває пишний і прекрасний вишивок в українським стилі, а ті вишивки зовсім заслонюють ту канву.

Можливо, що Котляревський навіть тому писав начебто про Енея, троянців, греків і латинців, що колиб був писав про козаків, і про Запоріжжя, про «Січ» і про Україну, то російський уряд не бувби дав йому за це спокою, бувби закинув йому, що він український самостійник і ворог Росії. Не треба забувати, що коли Котляревський писав «Енеїду», він був старшиною російської армії, і не міг надто виявляти на зверх, що він українець, і що любить Україну а не Росію.

Та якби там не було, Котляревський у своїм творі «Енеїда» вдійсності змалював пригоди козаків й життя українців взагалі.

Про козаччину, як ми вже згадували, Котляревський міг знати багато з оповідань старців, не потребуючи багато й читати про них, бо Москалі зруйнували козацьку «Січ», коли Котляревський вже жив, хоч був малим хлопцем (1775 р.) а гетьманщину, себто останки незалежності Укра-

6

їни, синаєвали москалі 1764 р. і люди на Полтавщині пам'ятали ще те все дуже добре.

В 1783 р. Росія скасувала українські козацькі полки, завела на Україні чисто російське військо, отже, як бачимо останні сліди української державності затерлись навіть ще на очах молодого Котляревського.

Котляревський, горячим серцем любив нашу старовину, любив спомини про козаччину, жив ними, а що сам по вдачі був живою й веселою людиною, він оповів про козаків веселою мовою — написав «Енеїду» так, що люди, які то читали, мусіли сміятись крізь сльози.

Українці сміялись, бо в словах Котляревського усміхалась українська нація, яка хоч і розбита, поневолена Московією, знов вертала думкою, піснею, літературними творами до свого славного минулого, знов будилась до нового життя знов відроджувалась бодей на полі письменства.

Сміх Котляревського це був сміх здорового і сильного народу, який навіть в добу найбільшого нещастя, вміє сміятись з горя та вірити в кращу будуччину.

І той сміх, добродушний і погідний, як душа українського народу, покотився зі сторінок «Енеїди» по всій Україні.

«Енеїда» Котляревського нагадала українцям і показала, що українці вже більше не потребують писати російською чужою, чи староцерковною мовою, бо українською мовою можна писати і найкращі твори.

Котляревський, видавши 1798 року «Енеїду», дав приклад для інших письменників, для всіх українців, щоби писали й говорили лиш по-українськи.

За його прикладом, справді, скоро пішли Григорій Квітка, Гребінка, Гулак Артемовський. Крім того українська література видала скоро такого генія як Шевченко.

Котляревський став батьком новітньої української літератури і тому його твір «Енеїда» це один з найдорожчих і наймиліших творів для кожного українця.

Ол. Бабій.

7

Поема-бурлеск

«Енеїда»

І. Котляревського — перший художній твір, написаний літературною українською мовою, в основу якого автор поклав сюжет однойменної поеми римського поета Вергілія, створивши цілком самобутній, оригінальний твір. Книга швидко поширилася Україною в безлічі списків, супроводжуваних додатками читачів. У 1798 р. в Санкт-Петербурзі без відома автора було надруковано три перші частини «Енеїди». Сам Котляревський у 1809 р. видав чотири частини, додавши низку змін до опублікованого раніше тексту. П'яту й шосту частини було написано в першій половині 1820-х років. Перше повне видання побачило світ вже після смерті автора — у 1842 році в Харкові. Вихід у світ «Енеїди» став епохальним явищем в історії української культури. На думку багатьох дослідників, надзвичайна цінність поеми

Котляревського полягає в тому, що автор довів мистецьку повноцінність української мови, яку до того вважали лише говіркою.

Коцюбинський М. М. (1864–1913)

Михайло Михайлович Коцюбинський народився 17 вересня 1864 р. в місті Вінниці в родині чиновника. Початкову освіту здобув у Барській школі; протягом 1876–1880 рр. навчався в Шаргородській духовній семінарії. Мріям Коцюбинського про гімназію та університет через складні родинні й матеріальні обставини здійснитись не судилося; брак системних знань довелося надолжувати за допомогою самоосвіти. Письменник цікавився громадським життям, захопився ідеями народовольців, за участь у нелегальному русі потрапив під поліцейний нагляд.

1891 року Коцюбинський склав іспит на право працювати народним учителем. Після нетривалого періоду вчителювання він обіймав посаду співробітника Одеської філоксерної комісії, що займалась організацією боротьби зі шкідником винограду – філоксерою. Працюючи в комісії, письменник з 1892 до 1896 р. проживав у Бессарабії та в Криму. Обізнаність із життям молдавського та кримсько-татарського народів позначилась на тематиці його творів. На початок роботи в комісії припадає зближення Коцюбинського з Братством тарасівців – організацією молодих інтелектуалів, що прагнули в усьому бути послідовними, «свідомими» українцями на противагу старшому поколінню так званих українофілів, схильних до співробітництва з колоніальною адміністрацією.

Подолавши в 1896–1897 рр. хворобу, письменник нетривалий час був співробітником Житомирської газети «Волинь», а 1898 року переселився до Чернігова, де працював у земській управі. Одночасно він брав активну участь у культурному житті міста, влаштовував літературні вечори, що дістали назву «літературні суботи», підтримував письменників-початківців.

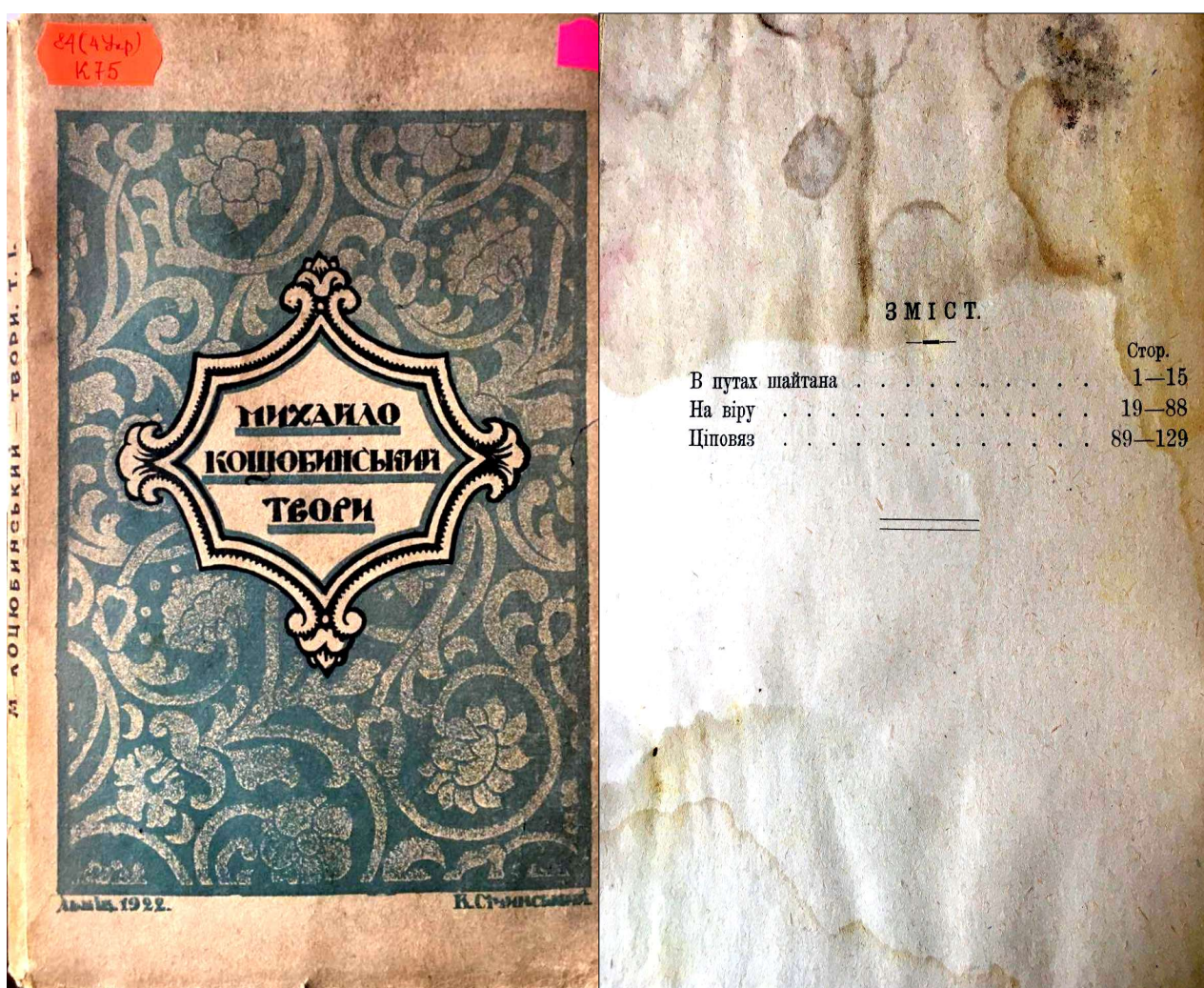
У 1900-х роках стан здоров'я Коцюбинського значно погіршився. Сухоти та хворе серце змушують його виїздити на лікування до Італії. Завдяки пенсії, що надало письменникові «Товариство прихильників української літератури, науки і штуки», він дістав можливість залишити обтяжливу роботу в земстві. Проте загострення хвороби не дозволило повністю переключитись на літературну працю. Помер письменник 25 квітня 1913 р., похований у Чернігові.

До перших літературних спроб Коцюбинський вдавався ще у дванадцятилітньому віці, пізніше, навчаючись у семінарії, писав вірші й прозу. У 80–90-х роках письменник пройшов складний шлях удосконалення літературної техніки. Певний час його проза ще лишалась у стильових межах етнографічного реалізму з його увагою до селянських тем та побутописанням, водночас у ній увиразнилась чітка тенденція до посилення психологізму. У цей час автор написав цікаві оповідання для дітей: «Харитя», «Ялинка», «Маленький грішник», звернувся до морально-етичної та соціальної проблематики у творах «На віру», «П'ятизлотник», «Хо», «Для загального добра» та ін.

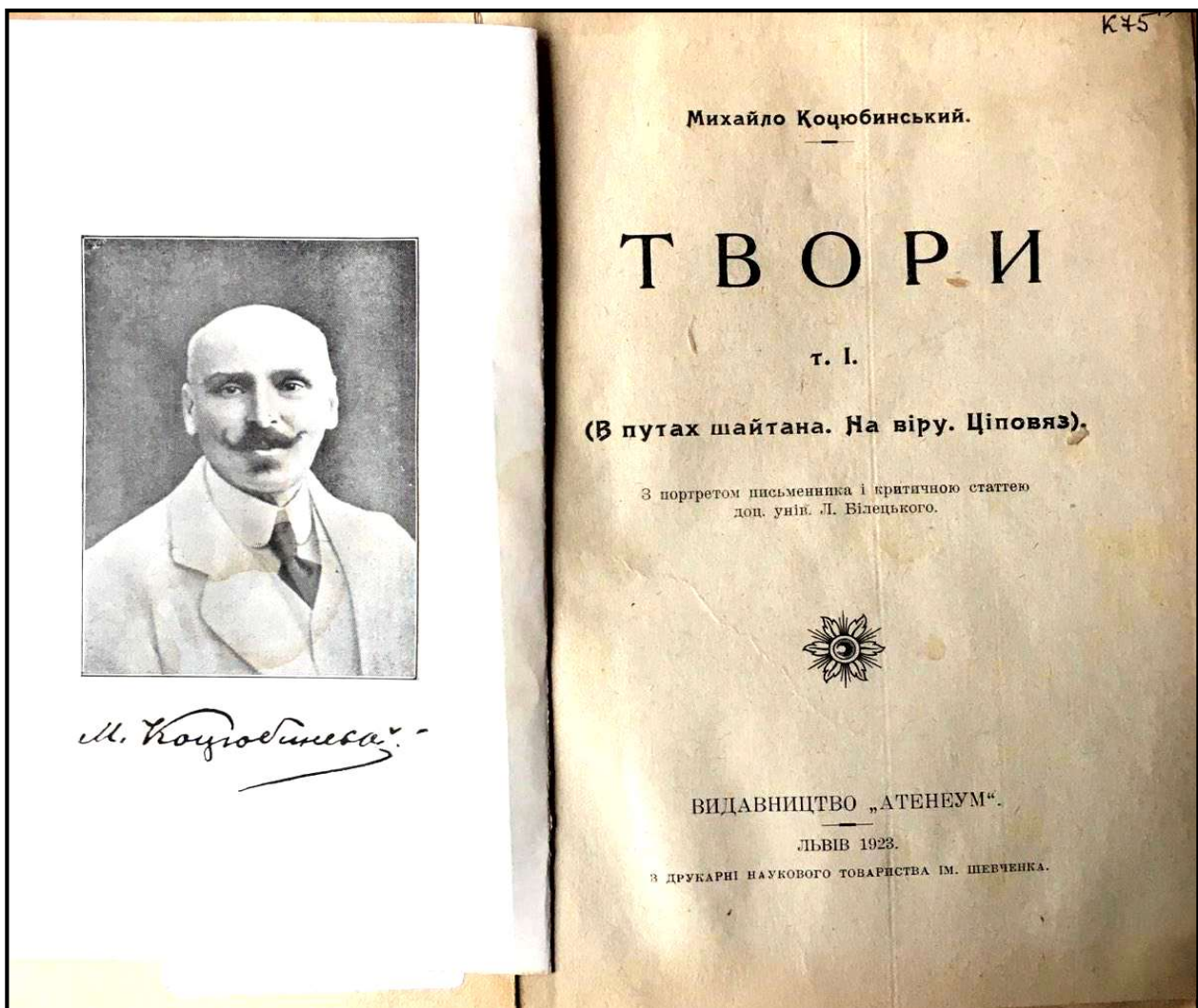
Логічною у творчій еволюції Коцюбинського стала відозва до українських письменників, складена ним разом з М. Чернявським. Автори закликали до оновлення тематики творів і літературного стилю, вважаючи, що українському письменству не варто обмежуватись лише селянськими темами, а треба орієнтуватися на смаки інтелігентного читача. Проголошені наміри Коцюбинський прагнув реалізувати у своїй художній практиці. З початку 1900-х рр. у його творчості посилюється імпресіоністична (від фр. *impression* – враження) манера письма, що передбачає специфічну техніку відтворення безпосередніх вражень, які й становлять те «повідомлення», що несе в собі твір.¹⁸

8. Коцюбинський М. (1864–1913). Твори. Т. 1 : В путях шайтана ; На віру ; Ціповяз / М. Коцюбинський ; з портретом письм. і крит. ст. Л. Білецького. – Львів : Атенеум, 1923. – 130 с.¹⁹

¹⁸ Коцюбинський Михайло: біографія // Українська література. Електронна бібліотека. – URL: <https://ukrclassic.com.ua/catalog/k/kotsyubinskij-mikhajlo>

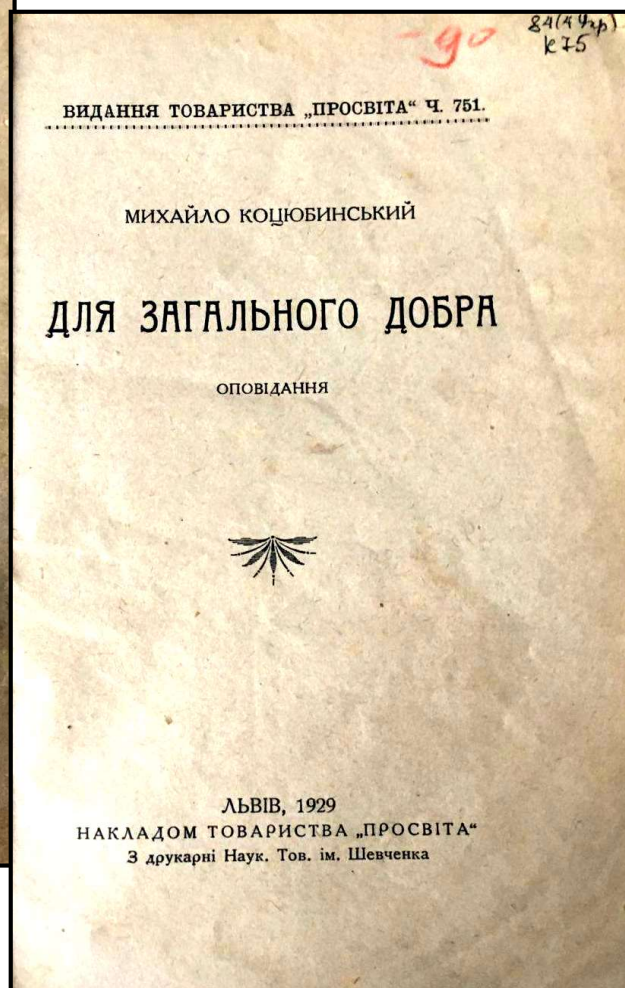
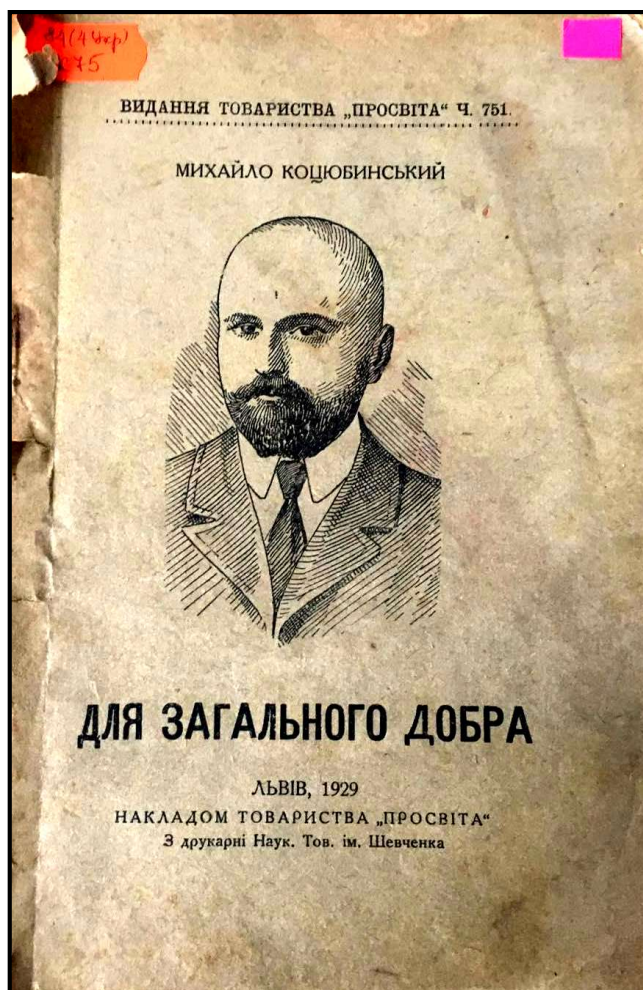
¹⁹ Коцюбинський М. В путях шайтана [Електонний текст] // УкрЛіб. Бібліотека української літератури. – URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2539&page=3>

«В путях шайтана» Михайла Коцюбинського – побутово-психологічне оповідання, в якому подається образ кримськотатарського села кінця XIX ст. У творі автор розкриває конфліктні протиріччя між юними пориваннями дівчини Емене і суворими рамками загальноприйнятої моралі. Тема забобонів стає, власне, темою їх подолання: не патріархальні закони і звичаї, а «шайтан», що виступає як дух волі, встановлює свою владу.²⁰

²⁰ Коцюбинський М. «В путях шайтан» : критика на оповідання // Віктор Гуменюк Модерне осягнення етнографічних реалій в оповіданні Михайла Коцюбинського. — URL: Cfile:///D:/Users/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/mdue_2012_11_12.pdf

9. Коцюбинський М. (1864–1913). Для загального добра : оповідання / М. Коцюбинський. – Львів : Накладом т-ва "Просвіта", 1929. – 60 с. : портр. – (Видання товариства «Просвіта», ч. 751).²¹

«Для загального добра» — ця повість була надрукована у львівському журналі «Зоря», а цензори довго не допускали її до читача в Росії.

У центрі розповіді — доля молдавського селянина Замфіра Нерона, який живе з виноградників. Вдався хороший урожай. Можна буде вигнати багато вина, продати його, забезпечити безбідне існування дружині та дітям. Але до села приїжджає комісія, яка шукатиме філоксеру. Це комахи, які нищать виноградники. Присуд один: знайшли філоксеру — знищили виноградники, щоби хвороба не розповсюджувалася далі.

Філоксеру знайшли на виноградниках Замфіра Нерона. Як він не вмовляв членів комісії, навіть погрожував їм, але нічого не допомогло. Його виноградники вирубали і спалили.

²¹ Коцюбинський М. Для загального добра // НБУ ім. Ярослава Мудрого. — Електрон. текст. дані (1 файл : 54,0 Мб). — URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=6728>.

Не знаходить душевного спокою і керівник комісії Тихович. І ось, здавалося, знайшлася жива справа – рятувати бессарабські виноградники від філоксери. Проте в кожному селі вороже сприймали комісію, очолювану Тиховичем. Селяни не розуміли, що потрібно знищити шкідника, аби він не розповсюдився на інших виноградниках. Мова йшла про їхні виноградники, їхнє добро, саме виживання на світі. Жодні докази не спрацьовували. Піп теж був на боці селян. І лише допомога місцевої влади, яка кивала на начальство згори, за вказівкою якого працює комісія, рятувало справу.

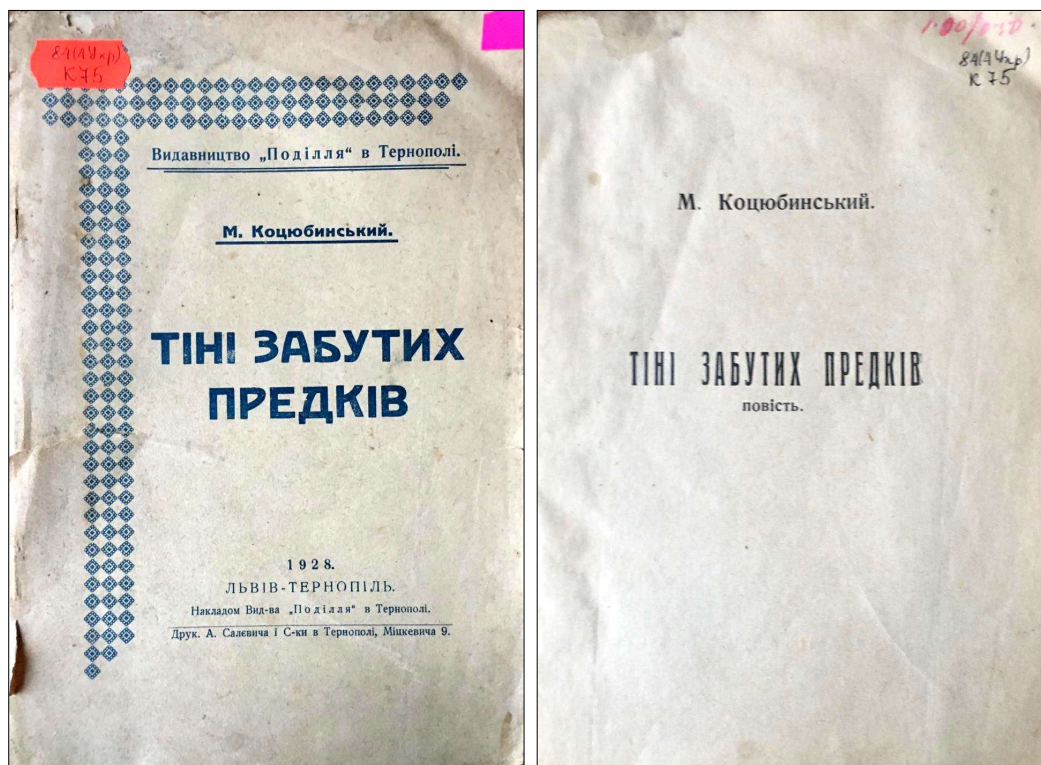
Важко пережив загинув свого винограднику і Замфір Нерон.

Коли піп каже селянинові лікувати дружину, той відмовляється: «...доктора? Навіщо? Щоб отруїв мені жінку, як ті – виноград?.. Ніколи!..».

Нещасна вмирає. Комісія покидає село. Їде далі робити свою справу, шукати філоксеру, зрубувати і спалювати виноградники. На будинку, де живуть нащадки Замфіра Нерона, встановлено меморіальну дошку з написом: «В 1893 році видатний український письменник М.М.Коцюбинський був у Джурджулештах і написав твір «Для загального добра», в якому змальовує долю молдаванина Замфіра, що жив у цій хаті».

Дослідники творчості письменника стверджують, що це міф. Насправді Замфір Нерон – збірний образ молдавського селянина, чий виноградник був знищений, хоча сам Михайло Коцюбинський брав участь у роботі філоксерної комісії.²²

10. Коцюбинський М. (1864–1913). Тіні забутих предків : повість / М. Коцюбинський. – Львів ; Тернопіль : Поділля, 1928. – 66 с.

²² Власюк А. Михайло Коцюбинський. Для загального добра // UA Modna. – URL: <https://uamodna.com/articles/tragediya-cinoyu-v-zhyttya/>

Тіні забутих предків – повість Михайла Коцюбинського, написана під враженням його перебування на Гуцульщині в 1911 році.

Повертаючись з Італії влітку 1910 року, Михайло Коцюбинський заїхав у карпатське село Криворівню. Короткі відвідини того краю з мальовничою природою та первозданним побутом мешканців гір не дали письменнику досить матеріалу для твору, проте бажання написати про «незвичайний казковий народ», гуцулів, не полишило його. Коцюбинський ще раз відвідав гуцульський край, де вивчав звичаї, побут, фольклор його мешканців. На думку письменника, гуцули й у ХХ ст. залишилися язичниками. Враження від «чарівного полону» горян лягли в основу повісті.

У творі розповідається про кохання гуцулів Івана й Марічки з ворогуючих родів, що трагічно завершується для обох. У повісті яскраво передано гуцульські побут і життя з елементами фольклору.

1964 року повість екранізував Сергій Параджанов.

У селі біля річки Черемош ростуть двоє дітей, Іван та Марічка. Через відлюдкуватість та цікавість до чаклунства й нечистої сили мати Івана навіть вважала його одмінком. Коли йому виповнюється 7 років, одного разу, пасучи корів, Іван чує дивну пісню, хоча поряд немає людей. Згодом він дізнається про давню ворожнечу свого роду Палійчуків з Гутенюками, та стає свідком замаху на свого батька, від рани той за кілька днів помирає. Задля помсти він б'є Марічку, адже вона є дочкою вбивці, та викидає в річку її кісники. Вона хвалиться, що має кращі, Іван із заздрощів починає хвалитися сам і врешті діти забувають про образу.

Іван з Марічкою починають разом пасти овець та з часом закохуються одне в одного. З тринадцяти років вони кохаються та мріють про одруження. Проте після смерті батька господарство занепадає. Юнак вирушає на літо на заробітки працювати на полонині. Там разом з іншими гуцулами він випасає овець, доїть їх та виробляє бринзу.

Коли Іван лишається вартувати ватру, йому ввижається Марічка. Повернувшись із полонини, він дізнається, що Марічка загинула через повінь. Спершу він не вірить, вважаючи це чутками Гутенюків, але потім знаходить тіло коханої. Пригнічений втратою, Іван блукає горами, живлячись самими ягодами. У селі його вважають загиблим.

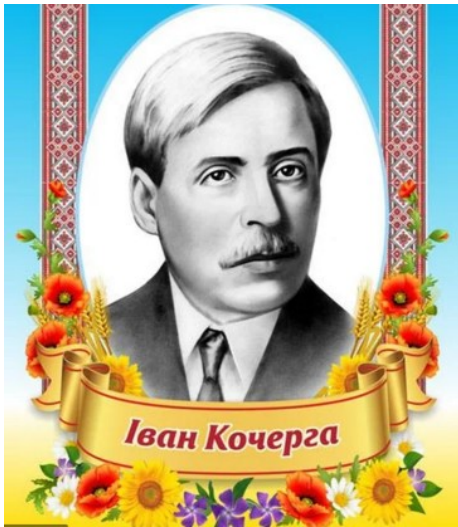
За шість років Іван повертається додому змарнілий та розповідає, що працював в угорців пастухом. Він одружується на дівчині з багатого роду Палагні та добре веде господарство. Проте Палагна починає зраджувати йому з мольфаром Юрою, що нібито володіє могутнім чаклунством. Іван через це б'ється з Юрою на бартках в корчмі та ранив його, але суперник ламає його зброю. Після цього Іван знову марніє та підозрює, що мольфар повільно вбиває його чаклунством. Йому вдається підглянути, як Юра при Палагні штрикає ляльку, насилаючи хворобу та смерть.

Відвідавши місце, де гуляв з Марічкою, Іван зустрічає її в подібі мавки. Вони розмовляють про те як разом розважалися, поступово заглиблюючись у ліс. Несподівано Марічка зникає, Іван розпалює багаття, до якого

приходить чугайстер та запитує, де мавка. Знаючи, що за переказами чугайстер полює на мавок, Іван не видає, що був з примарою Марічки. Чугайстер кличе його в танок, граючи ту саму пісню, що Іван чув в дитинстві. Після танцю Іван падає знесилений, але голос мавки спонукає його вирушити на пошуки коханої. Йдучи крізь хащі, він падає в урвище. Наступного дня пастухи знаходять Івана ледь живим, та скоро він помирає.

Ховають Івана за місцевим звичаєм з танцями й піснями. Скоро поховання перетворюється на гру з веселощами і від танцю тіло Івана саме починає трястися, наче живе, під звук трембіт.²³

Кочерга І. А. (1881–1952)

Кочерга Іван Антонович народився 6 жовтня 1881 року в містечку Носівка на Чернігівщині в сім'ї залізничного службовця. Навчався в Чернігівській гімназії та на юридичному факультеті Київського університету. Захопившись театром, виступив спочатку як критик, а вже потім як драматург. 1910 року він написав драматичну казку «Пісня в келиху». Театральний успіх здобула наступна п'єса Кочерги «Дівчина з мишкою», яка в 1914-1915 роках виставлялась у театрах Петербурга, Москви, Києва, була екранізована.

Першим твором, написаним Кочергою власне для української сцени, стала комедія «Фея гіркого мигдалю» (1926). Зацікавившись історичною тематикою, драматург створив п'єси «Алмазне жорно» (1927) та «Свіччине весілля» («Пісня про Свічку», 1930). Кочерга писав також твори на сучасні теми, але вони не мали великого успіху.

Під час війни драматург був евакуйований до Уфи (Росія), де редагував газету «Література і мистецтво».

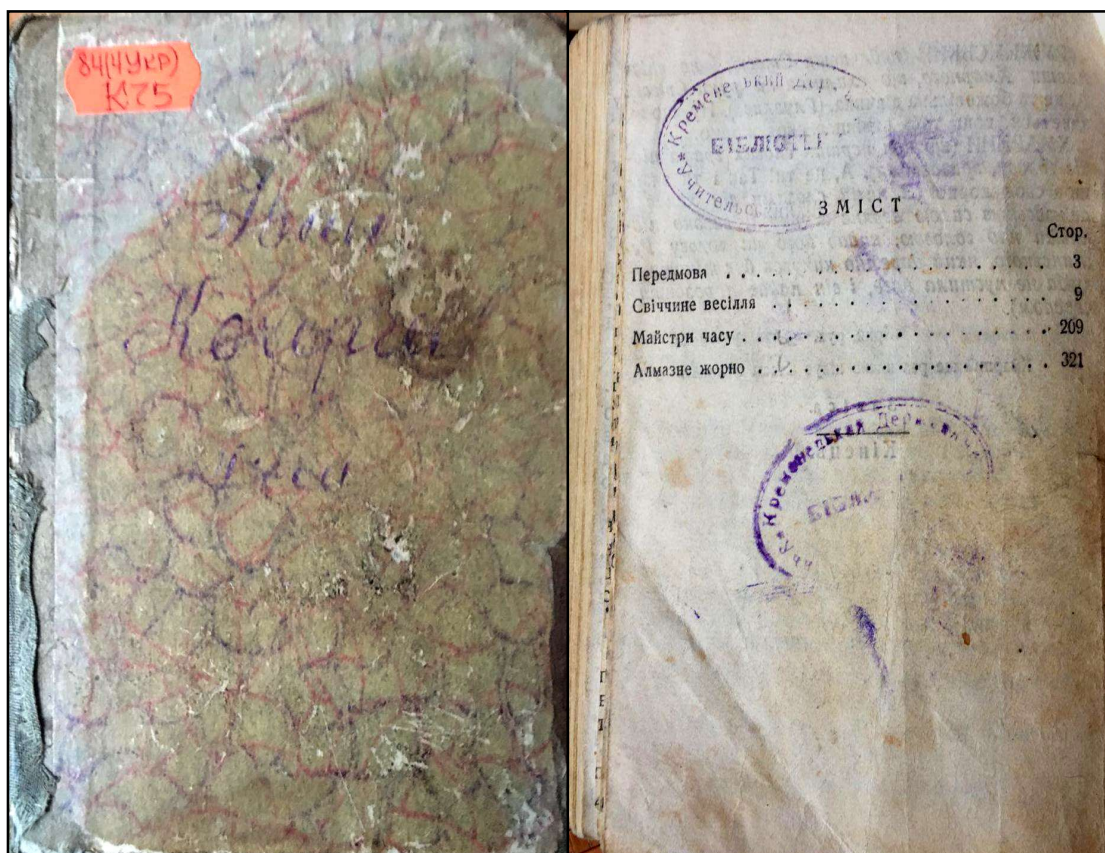
Новим творчим досягненням Кочерги стала драматична поема «Ярослав Мудрий» (вперше опублікована в журналі «Українська література», 1944). Вперше вона була виставлена 1946 року на сцені Харківського українського драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка. За цей твір Кочерга був відзначений Сталінською премією.

Кочерга відомий також як автор поеми «Пророк», що присвячена Г. Шевченкові. Певну вартість мають наукові праці Кочерги («Драматичний елемент у творчості Т. Г. Шевченка», «Тема патріотизму і боротьба за свободу в драматургії» та ін.).

Помер Іван Кочерга 22 грудня 1952 року.²⁴

²³ Коцюбинський М. Тіні забутих предків : [критика] // Вікіпедія. — URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%96%D0%BD%D1%96_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2_\(%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%96%D0%BD%D1%96_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D1%96%D0%B2_(%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C))

11. **Кочерга І. (1881–1952). Драматичні твори** / Іван Антонович Кочерга. – Київ ; Харків : Українське державне видавництво, 1944. – 427 с. – Кн. містить: Свіччине весілля ; Майстри часу ; Алмазне жорно. – На тит. арк. кн. знак: Бібліотека Кременецького Державного Учительського Інституту.²⁵

Іван Антонович Кочерга, один із фундаторів української радянської драматургії. Від перших п'єс, написаних російською мовою ще в дореволюційний час, до своїх найзначніших творів – «Алмазне жорно», «Свіччине весілля», «Майстри часу» – він ішов складним шляхом пізнання сенсу буття, заглиблення в непрості істини епохи грандіозних зрушень у суспільному житті країни, в свідомості кожної людини. Його пошуки не завжди приносили беззастережний успіх, але коли митцеві вдавалося віднаходити нерв проблем, що хвилювали сучасників, література збагачувалася видатним твором. А це, в свою чергу, розширяло духовні обшири цілої культури, наповнюючи її зміст новими ідеями і формами.

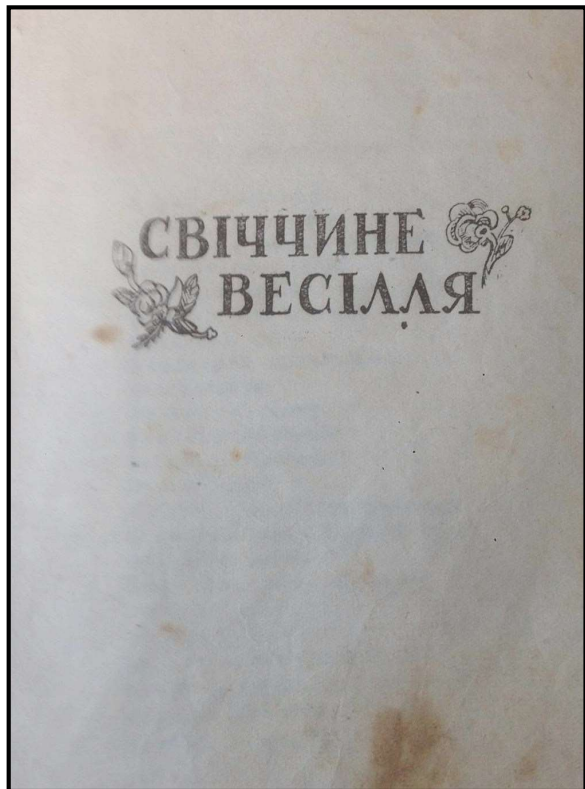
Виявивши свій талант як майстер гострого сюжету, в розвитку якого окреслювалася певна значуща авторська ідея, драматург створив видатну філософську драму – п'єсу «Майстри часу». Історичними драмами «Свіччине весілля», «Алмазне жорно» та «Ярослав Мудрий» він не тільки говорив про

²⁴ Голубева З. Іван Кочерга : біографія, життєвий і творчий шлях [Електронний ресурс] // Народна Освіта. Українська література : сайт. – URL: <https://narodna-osvita.com.ua/420-van-kocherga-bogrfya-zhittyeviy-tvorchiy-shlyah.html>

²⁵ Кочерга І. Драматичні твори // НБУ ім. Ярослава Мудрого. – Електрон. текст. дані (1 файл : 208 Мб). – URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=12294>

славне, хоч і складне, нерідко – тяжке минуле нашого народу, але й був суголосним своїми думками та ідеями змаганням і потребам сучасного йому дня.

Більшість драм Івана Кочерги – це твори на історичну тему. Ґрунтовна обізнаність драматурга з історією України, вивчення архівних документів допомогли митцеві піти у глиб віків і відтворити княжі часи XI ст.

Драматична поема *«Свіччине весілля»* (1930; інша назва *«Пісня про Свічку»*). Події XVI ст., поневолення Русі-України литовськими воєводами лягли в основу драматичного твору *«Свіччине весілля»*. Похмурим і темним містом зображений Київ 1506 року. Щоб відчули ремісники, трударі, що вони холопи темні, безправні і безсилі, литовські завоювники заборонили їм вечорами світити свічки. Перед киянами постало питання: жити в темноті чи при світлі? Коритись чи боротися?

У боротьбі за право на світло розпочинається боротьба за волю: Головний герой твору Іван Свічка твердо вирішує: що б там не було, здобути киянам право на світло. Отож київські ремісники усвідомлюють, що

шлях до волі пролягає через збройну боротьбу. Вогник свічі, яку несе Меланка, спалахує полум'ям повстання. Щоб визволити коханого, Меланка змушена була крізь вітер і бурю по крутих ярах і байраках Подолу пронести запалену свічку. Образ Меланки, як писав І. Кочерга, – це поетичний символ України, яка “з тьми віків та через стільки бур” пронесла незгасний живий вогник своєї волі та культури.

Драма *«Свіччине весілля»* дає можливість читачеві широко познайомитися із розвитком ремісництва Києва. Знайомство з ремісниками (зброярі, золотарі, кравці, кушнірі) наводить на думку, що наш волелюбний народ, який мав добре розвинену економіку відповідно до свого часу, ніколи не виношував мрій про поневолення інших. Коли ж зазіхали на його волю, не хилив смиренно голову, а ставав на боротьбу, бо “свічки мирної не варта та країна, що в боротьбі її не запалила”. У творах І. Кочерги історія українського народу знайшла своє високе мистецьке відображення. Драматична поема *«Свіччине весілля»* була поставлена лише 1935 р. в Запоріжжі й тільки після цього почала тріумфальний хід по сценах десятків театрів.

Поштовхом до створення монументально історичної п'єси «Алмазне жорно» (1927) стали дійсні документи про часи Коліївщини, віднайдені І. Кочергою в житомирських архівах (історичні грамоти, слідчі записи). Потім у ремарці до п'єси буде сказано:

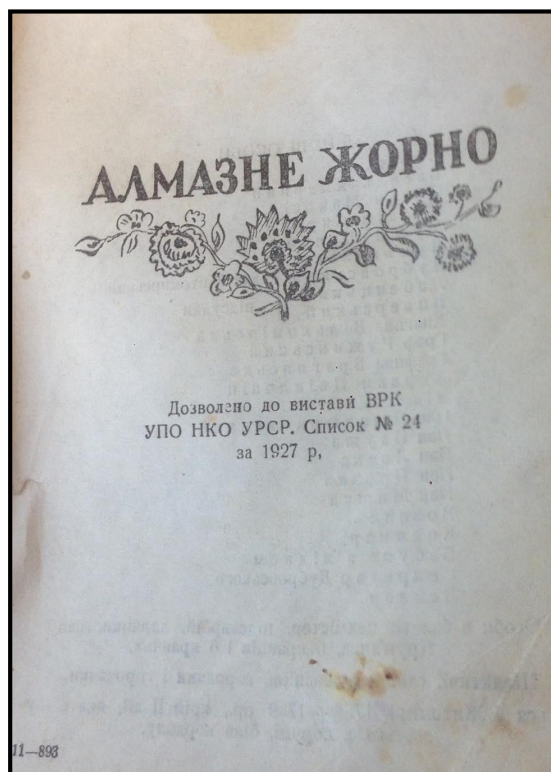
«Діється в Житомирі, 1768–1769 рр.». Хоч у п'єсі й наявні відхилення у хронології та у виведенні окремих персонажів, це аніскільки не порушує художньої правди твору. Драматург змалював у драмі не саме повстання, а його фінал – розправу шляхти над гайдамаками.

Ось що писав з приводу сюжетної основи твору сам автор у листі до знайомого харківського режисера В. Василька: «Я навмисне взяв не самий рух, змалювання якого не увіходило в моє завдання, а саме його епілог – розправу Стемпківського і др. з гайдамаками. Рух своїм часом був дуже короткий, до початку п'єси його вже було придушено, але грізні гіркоти цього грому ще де-не-де чути, і ось цей віддалений гуркіт і поряд його хмура тінь Кодні, де вже

щербилися сокири на гайдамацький шлях, повинні утворити хмурий та грізний фон всієї драми... Я навіть хотів поставити підназву «Дорога в Кодню».

В основу сюжету драми взято побічний мотив шукання фамільного алмаза, який викрадено із замку княгині Вількомірської під час гайдамацького руху 1766 року. Ця художня деталь (помітна вона в інших творах драматурга) використана автором для розгортання складної і хвилюючої дії, сповненої глибокого соціального змісту.

Дія п'єси відбувається після придушення Коліївщини. На суді в Житомирі княгиня «обіцяє» зберегти життя тому із засуджених на смерть гайдамаків, хто розшукає і поверне безцінну коштовність. У пошуках алмазного жорна по курних дорогах України йде Стесь, наречена гайдамаки Василя Хмарного, якого засуджено до смертної кари в Кодні (село поблизу Житомира). Важким і небезпечним був її шлях, але дівчина повертається до Житомира своєчасно із відшуканим алмазом (20 днів було дано Стесі суддею Дубровським на відшук алмазного жорна). Та в місті її перестріває граф Ружинський, забирає алмаз, а дівчину садовить у підвал. Княгиня відмовляється від свого слова, а Василя відправляють на страту. У фіналі автор п'єси зводить всіх героїв на житомирському майдані. Відпущена на волю Стесь божеволіє від безсилля врятувати життя коханого. Василеві по дорозі вдається втекти з-під варти. На вулицях міста переодягнений Василь розшукує Стесю. Коли ж він дізнається про злу підступність графа, то вбиває його млиновим жорном.

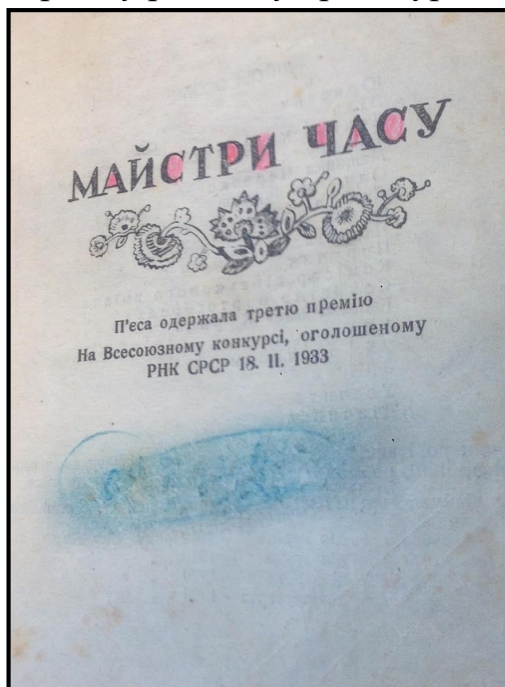
Весь твір пройнятий ненавистю уярмленого повсталого люду до польської шляхти. Глибокою вірою в світле майбутнє українського народу звучать слова Василя Хмарного, звернені до судді, що має передати його на страту коденському катові, регіментарю коронних військ Стемпковському: «Не тіште себе думкою, пане Дубровський, що ви чините суд над нами. Не суд – а розправу, бо не злочинців ви караєте, а весь народ, який відважився сказати, що він не бидло, а має вільну душу... Маєте сокиру, пане Дубровський, стинайте голови, стинайте, коли зможе стягти їх цілому народові. Але живий народ, і не вмере Україна, і не буде вам хлопом вільний, одважний народ!»

В сюжетних перипетіях п'єси символічний образ алмазного жорна набирає різного призначення. Він символ щастя для Стесі, оскільки з ним пов'язане звільнення коханого, влади і наруги над кріпаками в руках вельможної княгині і графа, людської гідності для єврейського мудреця Цвікловіца.

За твердженням самого Кочерги, «головна сценічна ідея – це протиставлення двох каменів: неоціненого, але цілком нікчемного панського алмазу і звичайного жорна, що символізує собою і працю, і помсту поневоленого народу, представниками якого є Хмарний і Скряга...»

Прем'єра «Алмазного жорна» відбулася у 1929 році. П'єсу поставив пересувний український драматичний театр під орудою Д. Гайдамаки. У рецензії на спектакль, опублікований у житомирській газеті «Робітник», відзначалося, що «глядачі сприйняли п'єсу з великим задоволенням. Після четвертої дії публіка і артисти влаштували авторові довгу, бурхливу овацію».

Написана більше півстоліття тому, драма витримала випробування часом. «Алмазне жорно» ставилось у багатьох театрах. Твір став важливим етапом у творчому розвитку драматурга.

У проблемній п'єсі «*Майстри часу*» проникливий зір митця спрямований у майбутнє. Він розвінчує підвалини філософії фашизму. Адже твір з'явився в рік, коли гітлерівці, захопивши владу, зловісними колонами крокували берлінськими вулицями, зазіхаючи на світове панування. У п'єсі яскраво змальовано простих, самовідданих людей (машиніст Черевко, шофер Таратута, директор птахофабрики Ліда), які зуміли підкорити час для кращого життя. В автокоментарі до п'єси І. А. Кочерга писав, що всі образи мають узагальнююче значення і створені «з певним філософським і спеціальним навантаженням». Так механік Карфункель – виразник філософії фашизму, попередник гітлерівців, який марить

повернути назад стрілку годинника історії. Його катастрофічна загибель символізує поразку реакції у боротьбі з передовим, прогресивним ладом. Граф

Лундишев символізує «загибель поміщицького ладу», Юркевич – нестійкість інтелігента, що вагається «між героїчними поривами і прагненнями міщанського життя». Драматург полюбить обґрунтувати різні деталі, речі – символи, життєві факти (в п'єсі-годинник, курка, час).

На всесоюзному конкурсі в Москві 1934 року п'єса «Майстри часу» здобула третє місце. З присудженням премії приходять визнання, успіх і слава до п'ятдесятидворічного Кочерги. Ще недавно мало кому знане ім'я скромного периферійного драматурга стало відоме на всю країну. П'єсами житомирського драматурга цікавляться театри Москви і Києва, Харкова і Дніпропетровська. Нова п'єса ставилась і за рубіжком – у Берліні, Софії, Брно.²⁶

Куліш П. О. (1819–1897)

Пантелеймон Куліш народився 8 серпня 1819 р. в містечку Вороніж (нині Сумської області) в родині дрібномаєткового дворянина. Батько походив з козацької старшини.

Грамоти навчився від своєї сестри Лесі. У дитячі роки втратив матір і сестру. З чотирнадцяти років потрапив до Новгород-Сіверської гімназії, в якій велику увагу приділяв вивченню російської літератури, зокрема поезії О. Пушкіна. Ознайомлювався з творами П. Гулака-Артемовського, Г. Квітки-Основ'яненка та ін. Навчався у Київському університеті.

З 1847 р. учителював у Луцьку, Рівному, Києві, багато мандрував Україною, робив фольклорно-етнографічні записи.

Під час першої подорожі по Україні познайомився з Т. Шевченком, що послугувало кроком до вступу в Кирило-Мефодіївське товариство (його ліберального крила). Ідеї слов'янського єднання, які підносились у братстві, позначилися на його творчості, зокрема знайшли відображення в романі «Чорна рада» й «Повести об українском народі».

У 1845 р. переїхав до Петербурга, де працював старшим учителем словесності в п'ятій гімназії та викладачем російської мови для іноземних слухачів університету.

Захопившись вивченням історичного минулого українського народу, П. Куліш водночас вивчав культуру та історію багатьох країн. У 1846 р. дістав дозвіл на наукове відрядження за кордон з метою вивчення іноземних мов.

Перед від'їздом побував в Україні і на початку 1847 р. одружився з Олександрєю Білозерською (літературний псевдонім – Ганна Барвінок).

Згодом разом з дружиною та її братом вирушив за кордон, але за участь у Кирило-Мефодіївському товаристві у Варшаві був заарештований і

²⁶ Пультер С. О. Кочерга І. А. – народжений для театру – URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21953/1/%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B5%D1%806.pdf>

— ❦ —

відправлений до Петербурга. Там його було ув'язнено, а пізніше м заслано на проживання до Тули, де він написав «Историю Бориса Годунова и Дмитрия Самозванца», перші варіанти історичного роману «Евгений Онегин нашего времени».

У 1856 р. після зняття заборони на друкування творів П. Куліша вийшла в світ двотомна фольклорно-історіографічна збірка «Записки о Южной Руси» (1856–1857).

Видавав альманах «Хата» (1860). У 1861–1862 рр. активно співпрацював із журналом «Основа», написав збірку віршів «Рассвет» (1862). Перекладав українською мовою твори багатьох класиків світової літератури (О. Пушкіна, А. Міцкевича, У. Шекспіра, Г. Гейне, Дж. Байрона та ін.). Йому належить пріоритет в опублікуванні низки писемних пам'яток української історії, зокрема козацьких літописів. Хоча чимало історичних досліджень і науково-популярних праць П. Куліша («Записки о Южной Руси», «Історія України од найдавніших часів», «Отпадение Малороссии от Польши» та ін.) певною мірою деформували історичні факти, проте вони були майже першою спробою об'єктивно, спираючись на архівні дані та враховуючи соціально-економічні і релігійні чинники, оцінити минуле України.

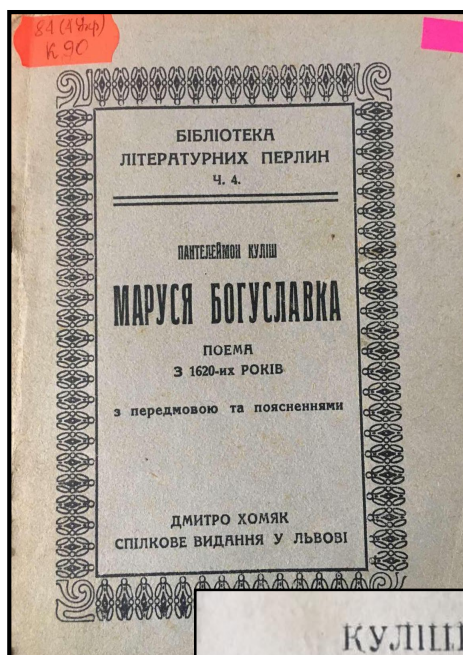
У 1863 р. П. Куліш виїхав на службу до Варшави. Працюючи в Польщі, вивчав історичні архіви, брав участь в організації народовського журналу «Правда». З чотирьох поетичних збірок – «Досвітки» (1862), «Хуторна поезія» (Львів, 1882), «Дзвін» (Женева, 1893), «Позичена Кобза» (Женева, 1897), виданих після смерті поем «Куліш у пеклі», «Маруся Богуславка», «Грицько Сковорода», автор постає як надзвичайно суперечлива особистість.

Останні роки життя провів у Мотронівці, поблизу Борзни, яку перейменував, давши їй назву Ганнина Пустинь. Тут до останніх днів працював переважно над літературними перекладами.

Яскравий таланти П. Куліш виявив у літературно-критичних працях, в яких висвітлив творчість українських письменників і виклав власні літературно-естетичні погляди, які раз у раз викликали полеміку. Особливою його заслугою стало видання української «Граматики» та оригінального українського правопису («кулішівка»).

Помер 14 лютого 1897 р. на власному хуторі, де й похований.²⁷

²⁷Пантелеймон Куліш. Коротка біографія // Електронная библиотека Князева. Короткі біографії українських письменників. – URL: http://www.ebk.net.ua/Book/biographies/k_b_u_p/part4/414.htm

12. Куліш П. (1819–1897). Маруся Богуславка : поема з 1620-х років з передмовою та поясненнями / Пантелеймон Куліш. – [Львів] : Дмитро Хомяк. Спілкове видання, [191-?]. – 130, [4] с. – (Бібліотека «Літературних перлин» ; ч. 4). – На тит. арк. кн. знак: Бібліотека Кременецького Державного Учительського Інституту.

КУЛІШЕВА „МАРУСЯ БОГУСЛАВКА“.

В першій половині 1880-тих рр., вже після побуту у Львові, написав Куліш ряд поем під вражінням пережитого й передуманого у тому Львові, між іншими й поему „Марусю Богуславку“. Поема вийшла невикінчена, хоч поет кілька разів брався переробляти її. Мала складатися з двох частин, з котрих кожда повинна була числити 12 пісень, крім прольогів і епілогів. Одначе в рукописній спадщині поета найшлися тільки перша частина зложена з семи пісень і ледви чотири пісні з другої. Надруковано ці фрагменти у львівським Л.-Н. Вістнику (1899—1901). Першу частину поеми видано також окремою відбиткою 1899 р.

Героїня поеми, Маруся Богуславка — це популярна героїня одної з найкращих українських дум, що її записав і надрукував сам Куліш 1856 р. В думі Маруся Богуславка виходить найідеальнішою фігурою української жінки, яка, хоч і „потурчилась, побусурменилась для розкоші турецької, для лакомства нещасного“, всеж таки зберегла в своїй душі найблагородніше почування людяности й лю-

П. О. КУЛІШ.

Пантелеймон Олександрович Куліш народився 27 липня 1819 року в містечку Вороніжі Гаухівського повіту на Чернігівщині в сем'ї небагатого пана, що походив з стародавнього козачого роду. Середню освіту одержав у Новгород-Сіверській гімназії, де вже в старших класах цікавився українською народною поезією і виявив хист до літературної праці. Р. 1837 вступив до університету в Київ, де знайомство з проф. М. Максимовичем скріпило в ньому етнографічні й літературні українські інтереси. Не докінчивши науки в університеті через брак коштів, пішов Куліш учителювати і в роках 1841—1845 служив на Волині та в Києві. Р. 1843 вийшла його перша книжка: "Україна", поема, зложена на підставі народніх дум.

Р. 1845 дістав Куліш службу в Петербурзі. Ще в Києві зійшовся він з гуртком українських патріотів, до якого належали Шевченко, Костомаров, Маркович, Білозерський, Гулак та інші. Вони склали "Кирило-Мефодієвське братство" і мріяли про скасування кріпацтва і про федерацію вільних слов'янських народів. Але братчиків було на початку 1847 року всіх поарештовано. Куліша схоплено у Варшаві, по дорозі за кордон, куди він їхав для науки на кошт Петербурської Академії Наук. Саме перед тим Куліш одружився з Олександрю Михайлівною Білозерською (пізніше відома українська письменниця Ганна Барвінов). Після кількомісячного арешту в Петро-Павловській фортеці й суду Куліша заслано до Тули з заборобою писати й друкувати.

З заслання увільнився Куліш в кінці 1850 р., а коли помер цар Микола I і в Росії повіяло вільним духом, почався розквіт літературної праці Куліша. В 1857 р. він видає свої знамениті "Записки о Южной Руси", історичний роман "Чорна Рада", далі видає "Граматику", редагує й видає твори Квітки, Марка-Вовчка, альманах "Хата" (1860), видає "Сільську Бібліотеку" для народнього читання, бере дуже живу участь в "Основі" (1861—1862), де містить поезії, опо-

1*

— 4 —

відання, історичні й історично-літературні розправи, критичні розвідки та всякі інші праці. Р. 1862 видає збірник поезій "Досвітки".

Коли з 1863 р. у Росії починаються утиски над українським словом, переносить Куліш свою діяльність до братньої Галичини, пише тут в журналах "Мета" і "Правда", видає переклади з Святого Письма. Але вже тоді помічається у його велика зміна в поглядах на козачину та на її історичну роль: він вбачав в козащині переважно темну руйнівну силу, що привела Україну до руїни. Після появи в 1874 р. перших двох томів "Історії Возсоединенія Руси", де Куліш в різкій формі висловив свої нові погляди, він розійшовся з своїми земляками на Україні й у Галичині. Не повелось йому і з спробою помирити українців з поляками у Галичині (1882 р.).

З того часу і до кінця віку прожив Куліш на своїм хуторі Мотронівці під Борзною, віддавши спокійній літературній праці. За цей час він переклав на українську мову майже всю Біблію, 13 драм Шекспіра, дві поеми Байрона, багато поезій Гете та Гейне, написав багато власних поезій, поем і драматичних творів. Більша частина цього всього побачила світ уже після смерті Куліша. Помер він 2 лютого 1897 року.

Оповідання Куліша, що зібрано в цій книзі, належать до найкращих зразків української художньої прози. Писав їх Куліш у різні часи і містив по різних виданнях в "Основі", "Вечерницях" і "Меті". Нераз передруковувались вони порізно або всі вкупі, у збірних виданнях Кулішевих творів. Видаємо тепер ці оповідання окремою книжечкою, щоб показати, який з Куліша був великий майстер українського слова, як добре знав і розумів він нашу старовину і як добре вмів її в художній формі змалювати.

Присвята Г** Б***)

Тобі... О, деж воно, те слово гарне, чисте,
Срібло, сім раз іскушене²⁾ в горнилі,³⁾
Щоб світу возвістить про свято урочисте
Твоєї похвали, мій духу світлокрилий?!

Ні, не землі, не нам тебе благословляти,
Пречисту в помислах, у задумах величню!
Не знаєм, як тебе, яким імям назвати
На пам'ять між людьми, на шану віковичню.

Там, де „свят-свят“ співають херувими,
Дадуть імя тобі, зорі новорожденній;
Як перло між перел між душами святими
Сіятимеш в своїй красі благословенній.

Сіяй і проливай в серця людські відряду:
Нехай твоєю тропу,⁴⁾ спасенну стежку знають,
Нехай над світ увесь возлюблять щирю правду,
Для неї родяться, за неї умирають.

А я, коли твоя божественна природа
В мене вселилася, і я твоїм диханням
Повіну на серця, як райська прохолода,
Як гімна⁵⁾ хор святий, кадил благоухання⁶⁾ —

130

ЕПІЛЬОГ.

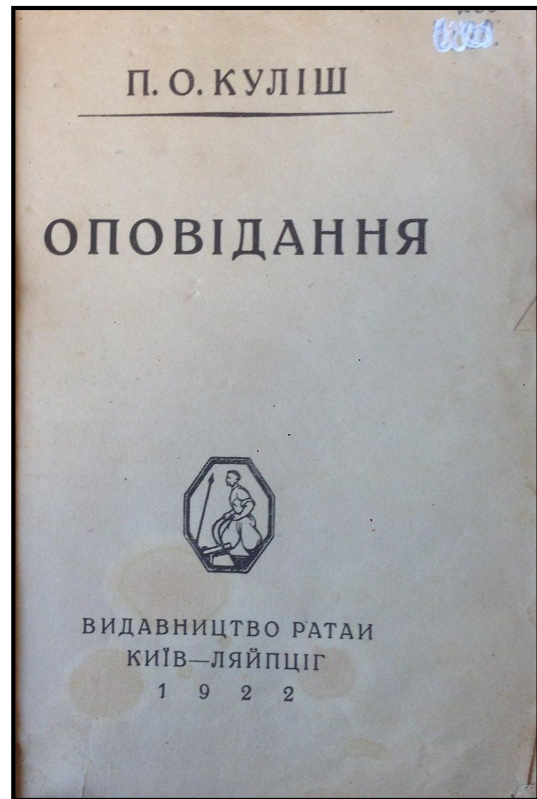
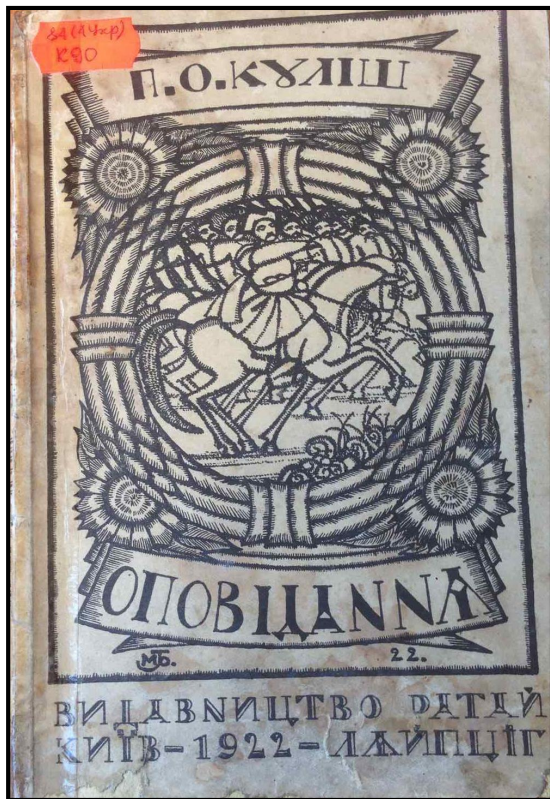
Се правда, я татар незгірш малюю,
Орду, що на Вкраїну набігала.
Я серцем чуйно ті печалі чую,
Котрі вона піснями виливала;
Виразно пожари живописую
І той ясир, що дича в селях брала,
І королівський дзвін в німому краю,
І серце вигнане мечем із раю.

Та не книжки про те мені казали,
І не з пісень про ті я знаю муки:
Ви на мене ордою налітали,
Ордою дикою, під бунчуком науки...
Мое добро брехнею руйнували,
Мені вязали дуросвітством руки,
І по живому в язикі дзвонили,
Мое імя і славу хоронили.

Татари! де ви ділись, позникали?
В яких улусах темних поховались?
Забуто все, що ви в нас виробляли,
Одні мої пісні про вас остались.
Скажіте, як вас люди величали,
Якими титлами²⁰⁴⁾ ви в нас пишались,
Щоб знав про вас убогий антикварій,²⁰⁵⁾
Додаючи до мене коментарій.²⁰⁶⁾

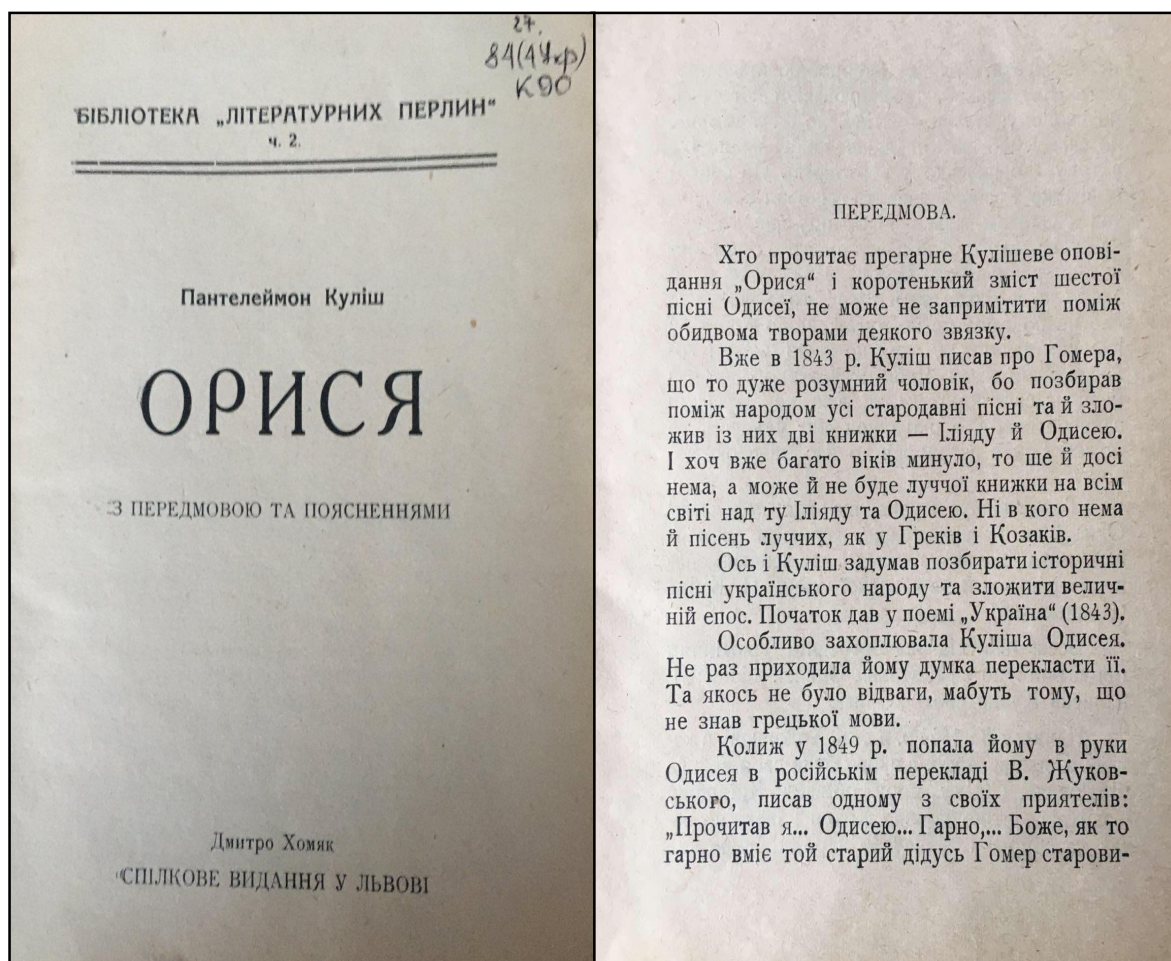
13. Куліш П. О. (1819–1897). Оповідання / П. О. Куліш. – Київ ; Ляйпціг : Ратаи, 1922. – 115 с. – На тит. арк. кн. знак: Бібліотека Кременецького Державного Учительського Інституту.

Збірка оповідань видатного українського письменника, фольклориста, етнографа, мовознавця, перекладача, критика, редактора, видавця Пантелеймона Куліша (1819–1897). До книги увійшли твори «Циган» (уривок із казки), «Орися», «Очаківська біда», «Сіра кобила», «Про злодія у селі Гаків ниці», «Гордовита пара», «Січові гості», «Дівоче серце», «Мартин Гак», «Товкач». Разом з ім'ям П. Куліша до української літератури увійшла нова, романтична течія.

ЗМІСТ	
	стор.
П. О. КУЛІШ	3
1. ЦИГАН	5
2. ОРИСЯ	9
3. ОЧАКІВСЬКА БІДА	18
4. СІРА КОБИЛА	22
5. ПРО ЗЛОДІЯ У СЕЛІ ГАКІВНИЦІ	26
6. ГОРДОВИТА ПАРА	41
7. СІЧОВІ ГОСТІ	49
8. ДІВОЧЕ СЕРЦЕ	64
9. МАРТИН ГАК	84
10. ТОВКАЧ	95

14. **Куліш П. (1819–1897). Оріся** : з передмовою та поясненнями / Пантелеймон Куліш. – [Львів] : Спілкове видання, [191-?]. – 23 с. – (Бібліотека Літературних перлин ; ч. 2). – На тит. арк. кн. знак: Бібліотека Кременецького Державного Учительського Інституту.

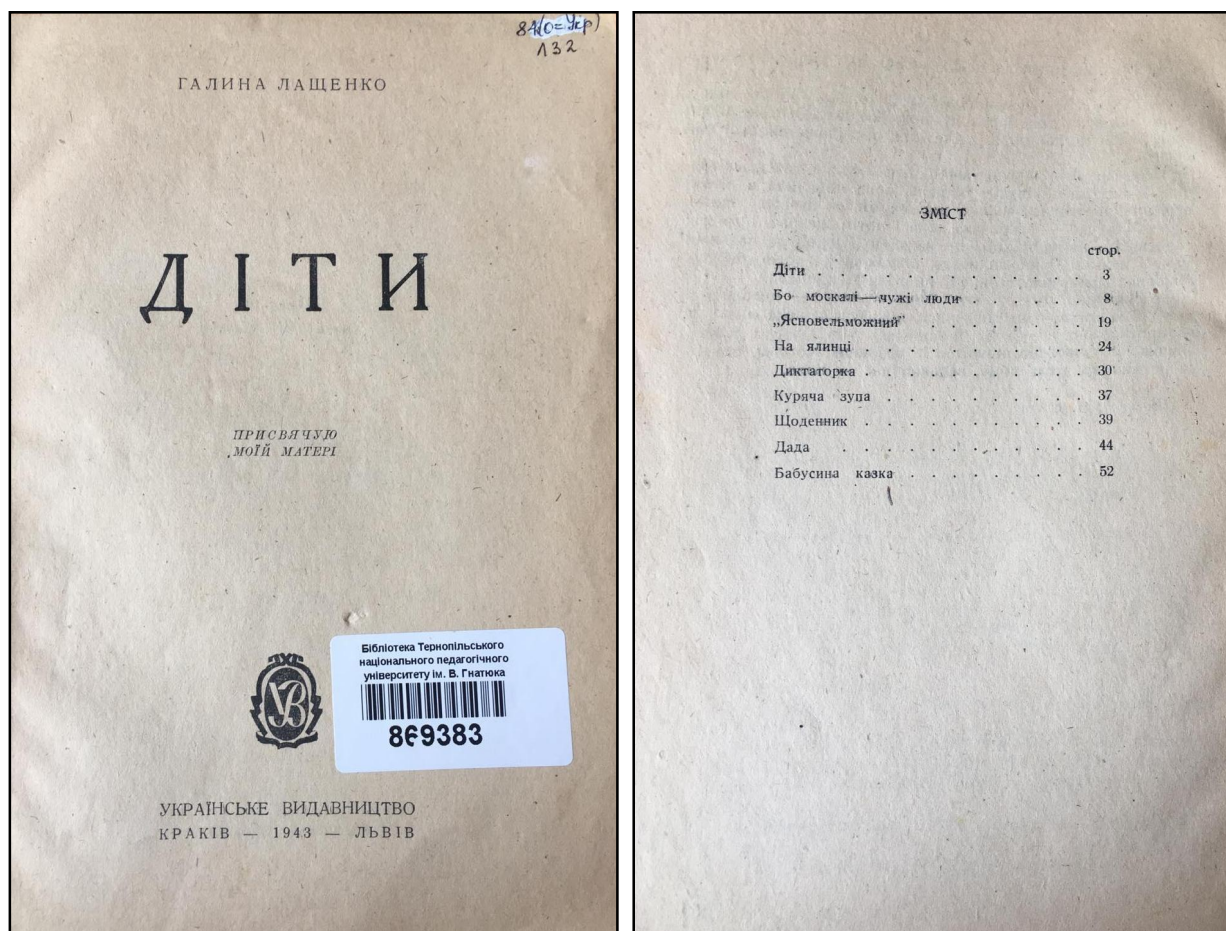
Лащенко Галина (1911–1999)

Галина Лащенко — громадська діячка і письменниця народилася в Києві. Емігрувала з батьком спочатку до Польщі у 1920 році, потім до Чехословаччини у 1921 році. Студіювала філологію в Українському високому педагогічному інституті у Празі. Доктор славістики (1936). У грудні 1941 року Галина Лащенко заприятелювала з самим Олександром Олесем (1878–1944). Більше того, попри величезну різницю у віці (33 роки!) стала останнім захопленням поета-лірика. Молода жінка подарувала йому блокнот для записів з обкладинкою жовтого кольору. Олександр Олесь назвав подарунок «жовтою книгою» і не

розлучався з ним до кінця життя. У нього немов відкрилося друге поетичне дихання. Дивовижно, але факт: від 25 грудня 1943 року до 14 березня 1944-го Олесь записав близько 120 поезій, які склали збірку «Книжка без назви». Згодом про цей «роман» Галина Ростиславівна згадувала: «Почалась і тривала аж до самої смерті поета, тоді вже хворого, найліпша, найніжніша приязнь мого життя». Галині Лащенко Олесь присвятив чимало віршів. Ось один із них: Після Другої світової війни Галина Ростиславівна емігрувала до США. Вона автор надзвичайно цінних і цікавих спогадів про Олександра Олеся та його родину: «Молодість Олександра Олеся», «Спогади про Олександра Олеся» «Олег, син Олеся» та ін. Єдиний прозовий твір Галини Лащенко – збірка оповідань «Діти» (1943). Була вона членом головної управи громадсько-допомогової жіночої організації «Український Золотий Хрест».²⁸

15. Лащенко Г. (1911–1999). Діти / Г. Лащенко. – Краків ; Львів : Українське видавництво, 1943. – 60 с. – Зміст: «Діти», «Бо москалі – чужі люди», «Ясновельможний», «На ялинці», «Диктаторка», «Куряча зупа», «Щоденник», «Дада», «Бабусина казка». – На тит. арк. кн. знак: Бібліотека Кременецького Державного Учительського Інституту.

²⁸ Босько В. М. Українофіл Митрофан Лащенко та його родина // Історичний календар Кіровоградщини на 2020 рік. Люди. Події. Факти. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. – С. 87–88. – URL: <https://old.library.kr.ua/elib/bosko/calendar2020.pdf>

Рильський М.Т. (1895–1964)

Рильський Максим український поет і громадський діяч. Народився 19 березня 1895 р. в Києві у сім'ї вченого-етнографа і культурно-політичного діяча Т. Рильського. У 1915–1918 рр. навчався в Київському університеті. Упродовж десяти років був учителем у сільських школах, потім – у Києві. Перший вірш було опубліковано в 1907 р. У 1910 р. вийшла друком збірка «На білих островах». У 20-х роках належав до літературного угруповання «неокласиків».

20–30-ті роки – надзвичайно плідний період у творчості М. Рильського. Одна за одною виходять збірки поезій: «Синя далечінь» (1922), «Крізь бурю й сніг» (1925), «Де сходяться дороги», «Гомін і відгомін» (обидві 1929), «Знак терезів» (1932), «Київ» (1935), «Україна» (1938) та ін.

Вже в перших книжках молодого М. Рильського виявилися притаманні авторові риси: людяність, любов до життя, схильність до реалістично вираженого малюнка. У поезії 30-х років провідною темою стала тема роздумів про сенс життя, мистецтво, людину і природу, людину й суспільство.

У роки Великої Вітчизняної війни поет створив високохудожній образ України, закликав народ до боротьби, вселяв віру в перемогу. Його твори набули патріотичного пафосу, публіцистичності. У післявоєнний період поет пише про дружбу народів, боротьбу за мир («Чаша дружби» (1946), «Мости» (1948) та ін.). Проте залишається вірним своїм улюбленим темам, оспівуванню людини, філософським роздумам про прекрасне й корисне («Сад над морем» (1955), «Троянди й виноград» (1957), «Далекі небосхили» (1959), «Голосіївська осінь» (1959) та ін.). Творчість М. Рильського – визначне явище не лише в українській літературі, а й у світовій поезії.

Поет могутнього мистецького обдаровання, тонкого чуття мови і високого інтелекту, М. Рильський дав світові не тільки чудові зразки своєї поезії, а й високохудожні переклади творів М. Лермонтова, М. Некрасова, М. Гоголя, А. Міцкевича, творів вітчизняних авторів. М. Рильський – перекладач французької поезії Вольтера, Н. Буало, Ж. Расіна, В. Гюго. Він був співавтором перекладу «Божественної комедії» Данте. Досліджував творчість Т. Шевченка, О. Пушкіна, А. Міцкевича, Ю. Словацького та ін.

У 1943–1946 рр. М. Рильський очолював Спілку письменників України, а з 1944 по 1964 р. керував Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (у 1964 р. Інститут названо його ім'ям).

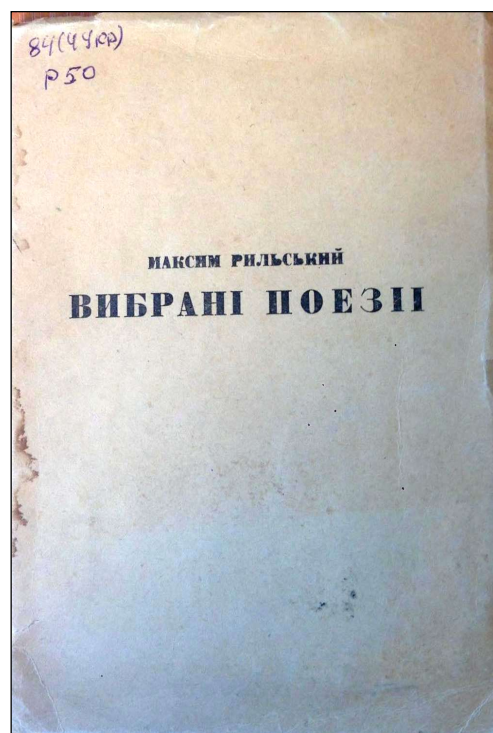
З 1943 р. – академік АН УРСР, з 1958 – академік АН СРСР. За видатні заслуги в галузі науки йому неодноразово присуджувалися Державні премії УРСР.²⁹

²⁹ Максим Рильський. Коротка біографія // Електронна бібліотека Князева. Короткі біографії українських письменників. – URL: http://www.ebk.net.ua/Book/biographies/k_b_u_p/part6/602.htm

16. Рильський М. Т. (1895–1964). Вибрані поезії, 1918–1940 / М. Т. Рильський. – [Б. м.] : Укрвидав, 1943. – 203 с., 1 л. портр. – На тит. арк. кн. знак: Бібліотека Кременецького Державного Учительського Інституту.³⁰

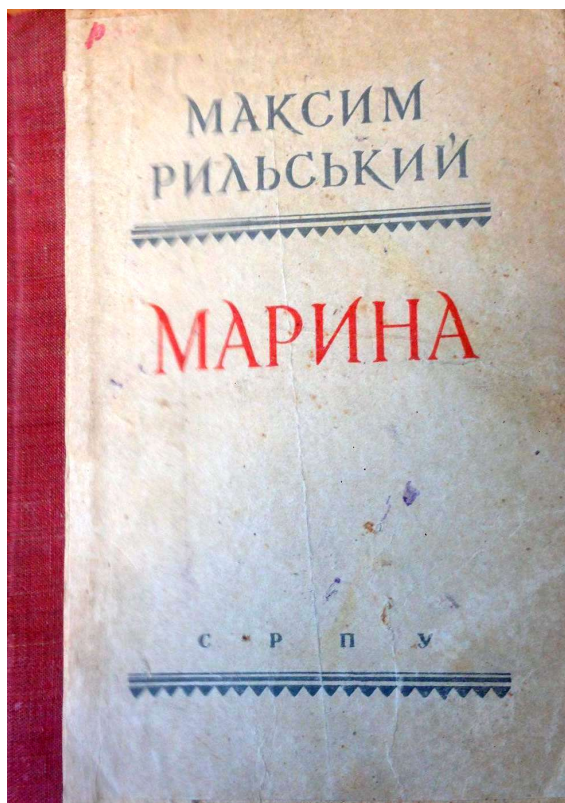
Збірка поетичних творів українського письменника, громадського діяча, мовознавця й літературознавця Максима Рильського (1895–1964) вийшла друком 1943 року. До книги ввійшли вибрані ліричні твори 1918–1940 років, поеми «Кінь», «Буря», уривки з поем «Чумаки», «Сашко», «Марина», ліро-епічні етюди й портрети. Видання оформив художник Михайло Дерегус. Вміщено фотографію Максима Рильського.

ЗМІСТ:		стор.:
Пісня про Сталіна		3
I. ПОЕМИ ТА УРИВКИ З ПОЕМ		5
Із поеми „Чумаки”		7
Із поеми „Сашко”		12
Із поеми „Марина”		13
II. ЛІРОЕПІЧНІ ЕТЮДИ		23
Перед весною		25
Правнукові		27
III. ЛІРИКА		33
Із книги „Під осінніми зорями”		34
* * *		35
* * *		35
* * *		36
Із книги „Синя далечинь”		37
* * *		39
* * *		39
* * *		40
* * *		40
Із книги „Крізь бурю й світ”		43
* * *		45
* * *		45
* * *		46
Китаїв		47
Із книги „Тринадцята весна”		49
* * *		51
* * *		51
Із книги „Де сходяться дороги”		53
Фальстаф		55
* * *		56
* * *		56
Взабрід		57
Опівдні		57
Позілунок		58

	стор.:
Із книги „Гомін і відгомін”	59
Сторінка минулого	61
* * *	61
Із книги „Знак терезів”	63
* * *	65
* * *	65
Бенкет	69
Будова	70
Ластівки	71
Беттовен	72
Франко	72
✓ Ленін	75
Із книги „Київ”	77
Строфи із поеми „Золоті ворота”	81
Із книги „Літо”	83
Мемуарна сторінка	85
Сину мій	86
✓ Моя Батьківщина	87
Чотири поезії	93
Із книги „Україна”	95
Україна	99
Чернігівські сонети	102
Не топтати ворожим чоботам	103
Ми збирали з сином на землі каштани	103
На могилу Франка	103
✓ Сталіну	105

³⁰ Рильський М. Т. Вибрані поезії, 1918–1940 // НБУ ім. Ярослава Мудрого. Електрон. текст. дані (1 файл : 142 Мб. – URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=1174>

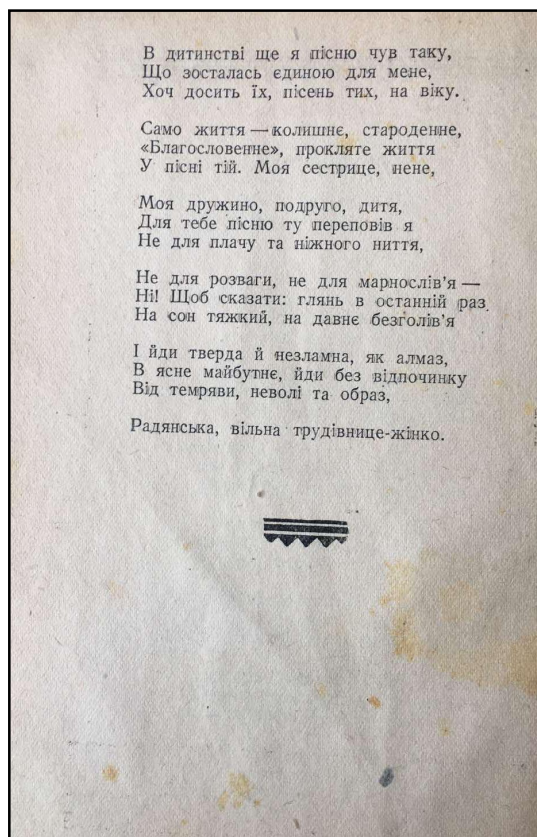
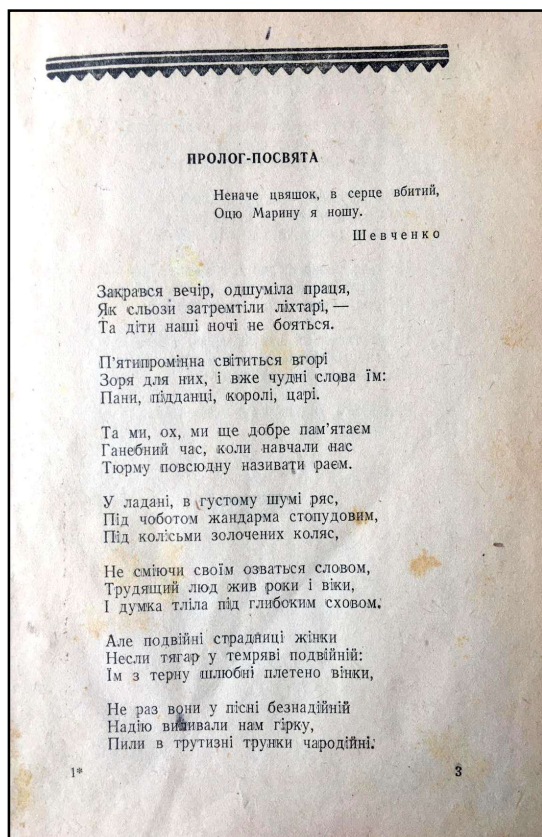

17. Рильський М. Т. (1895–1964)
Марина : віршована повість /
 М. Т. Рильський. — 2-е вид. — Москва :
 Спілка радянських письменників, 1944. —
 114 с. — На тит. арк. кн. знак: Бібліотека
 Кременецького Державного
 Учительського Інституту.³¹

Лірик — він спить і марить про велике епічне полотно», — писав наприкінці 20-х років критик М. Доленго й наче вгадував: саме в цей час поет починав працю над своїм найбільшим епічним полотном — поемою «Марина» (1938).

Це була поема про жіночу долю, долю жінки-кріпачки, яка могла бути сучасницею Шевченка і прототипом якоїсь із його героїнь (епіграфом до свого твору поет взяв рядки з однойменної

поеми класика). Шевченковим бодем, Шевченковим етичним ідеалом осяяний жіночий образ поеми — дівчини з убитою, а згодом — з обманутою любов'ю, страдниць і месниць.

³¹ Рильський М. Т. Марина [Електронна копія] // Історична спадщина України. Електронна бібліотека. — URL: https://nibu.kyiv.ua/elfond/Maksim_Rilskij_Marina/Maksim_Rilskij_Marina.pdf

Та водночас «Марина» – це справді епічний твір, із сторінок якого чути подих тяжкої і героїчної історії народу, перед нами – багатофігурна сюжетна композиція, в якій один проти одного встають два світи – панський і кріпацький.

У зображенні жорстокого й розпусного панства, яке на Правобережжі було здебільшого польським за національністю, поет наче дописував і довершував гострі соціальні присуди, які висловлював на адресу цього класу, рвучи з ним, його батько, Т. Рильський (журнал «Основа», 1861, листопад – грудень). І можна зрозуміти, чому авторові стала в особливій пригоді художня школа А. Міцкевича (щойно перед цим М. Рильський закінчив переклад «Пана Тадеуша») – школа «густого», щедро деталізованого поетичного живописання з помірними дозами іронії й сарказму, а інколи – й із пронизливими ліричними партіями та фольклорними ремінісценціями. Так у художньому світі поеми вільно й доцільно поєднались шевченківське і міцкевичівське начала.

Скляренко С. В. (1901–1962)

Скляренко Семен – український письменник, автор історичних романів та белетрист. Народився 26 вересня 1901 року в селі Прохорівці на Черкащині, в родині зuboжілого селянина.

Навчався в місцевій школі, потім – у Золотоніській гімназії. Багато читав, захоплювався літературою, а пізніше й сам почав писати: 1919 року в місцевій газеті «Голос труда» було надруковано його перший твір – вірш «Гімн праці».

Після закінчення гімназії наприкінці 1919 року юнак повертається до рідного села, працює бібліотекарем, учителем, водночас друкується в періодичній пресі. Його поезії, нариси, оповідання публікуються в київських газетах «Більшовик», «Селянська газета», альманасі «Вир революції».

1921 року Прохорівський комнезам посилає Скляренка вчитися до Київського політехнічного інституту, а через півроку його призивають до лав Червоної Армії. Відслуживши, Скляренко з осені 1924 року живе в м. Єгор'євську Московської області, де завідує клубом, керує культвідділом ради профспілок.

Повернувшись у 1926 році на Україну, він працює в черкаській окружній газеті «Радянська думка», а з 1927 року – в київській «Пролетарській правді». Скляренко виступає з рядом оповідань, публікує збірку оповідань «Вітер з гір». У повісті «Матрос Ісай» (1930) письменник відтворює епізоди подій громадянської війни в Україні.

З появою трилогії «Шлях на Київ» («Шлях на Київ», 1937; «Щорс Микола», 1939; «Польський фронт», 1940) автор здобуває широке визнання. Служба військовим кореспондентом під час Німецько-радянської війни допомогла письменникові створити повість «Україна кличе», в центрі

якої образ Сили Жердяги, одного з основних персонажів роману «Шлях на Київ».Кращі оповідання і мініатюри, написані Скляренком у роки війни, ввійшли до збірки «Рапорт» (1945).

Після війни, у 1948 році, виходить збірка його нарисів «Орлині крила» про “подвиги” комсомольців на фронтах німецько-радянської війни.

У 1954 році вийшов роман Скляренка »Карпати».

Визначним досягненням історичної романістики 1950–60-х років стали твори С. Скляренка »Святослав» (1959) і »Володимир» (1962). Скляренку не судилось завершити трилогію з історії Київської Русі – написати роман про Ярослава Мудрого: 7 березня 1962 року талановитого романіста не стало.

Поезії почав друкувати з 1913; був співробітником одного з перших радянських літературних журналів «Вир Революції» (1921), пізніше журнал «Життя й Революція».

У прозі Скляренко активно виступав з 1930, видавши понад 60 книг оповідань, нарисів, повістей і романів; серед інших книги оповідань і нарисів: «Вітер з гір», «Десять ченців», «Три республіки» (1930), «Водники-ударники» (1931), «Домаха Завгородня» (1934), «Пулино-Гута» (1935), «Оповідання про почуття» (1936), «Радість людського існування» (1937), «Завжди разом» (1942), «Рапорт» (1945), «Орлині крила» (1948) й ін. На 1930-і рр. припадає низка більших прозових творів Скляренка виробничої тематики, зокрема роман про побудову Дніпрельстану «Бурун» (1932). Спрямований проти «українського буржуазного націоналізму» роман-трилогія «Шлях на Київ» (1937–1940), написаний за офіційною радянською концепцією тенденційного перекручення історичних подій доби українських визвольних змагань.

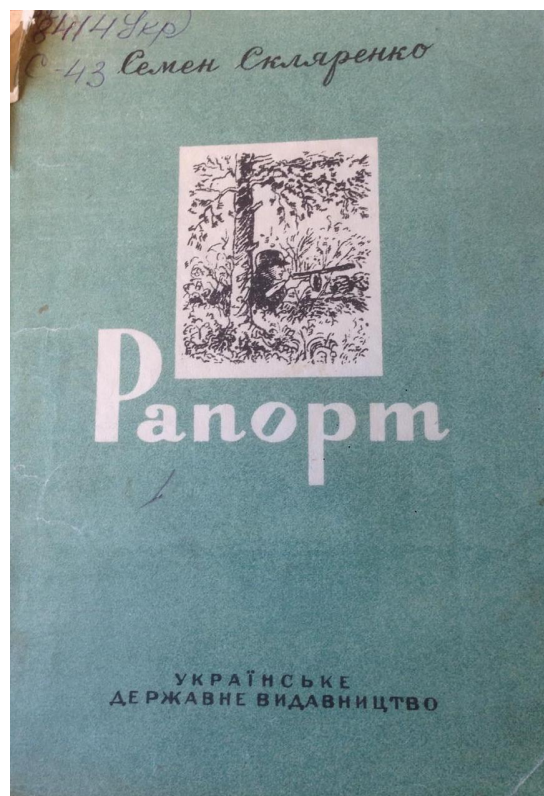
За Другої світової війни Скляренко працював військовим кореспондентом, і на цей час припадають його повісті з воєнної тематики: «Україна кличе» (1943) і «Подарунок з України» (1944). Критика відзначала схематичність повоєнного роману С. про відбудову колгоспів «Хазяїн» (1948) («Правда Украины» 1950 – 15 серпня) і незнання дійсності в написаному за наперед визначеною схемою романі про дорадянське минуле Закарпаття «Карпати» (1952). Найвищим досягненням у творчості Скляренка є його історичні романи з останніх років життя: «Святослав» (1959), високо оцінений критикою (Олександр Білецький) за майстерне відтворення державно-творчої діяльності київського князя і повноту зображення життя Києва тієї доби на базі використання багатьох історичних джерел, і «Володимир» (1962), з тими самими прикметами. За життя Скляренка вийшли: «Вибране» (1948) і «Твори» (т. I–V, 1955).³²

³² Біографія Семена Скляренка // OnlyArt. Біографії українських поетів та письменників. – URL: <https://onlyart.org.ua/biographies-poets-and-writers/sklyarenko-semen-biografiya/>

18. Скляренко С. Д. (1930–1962).

Рапорт : оповідання і мініатюри / С. Д. Скляренко. – Київ ; Харків : Українське державне видавництво, 1945. – 87 с.³³

Збірка творів українського письменника, автора історичних романів і белетриста Семена Скляренка (1901–1962) «Рапорт» вийшла друком 1945 року. До книги увійшли кращі оповідання й мініатю **Рапорт** ри письменника, створені в роки Другої світової війни, коли він працював військовим кореспондентом. Опубліковані твори різноманітні за тематикою та манерою зображення подій, але їх об'єднує документальність, оскільки в їхню основу здебільшого покладено бачені або почуті письменником епізоди фронтового життя.

ЗМІСТ	
ОПОВІДАННЯ	Стор.
Земляки	3
Кобзар	8
Скрипаль з Новоросійська	15
Вікторія	20
Сусіди	24
Мати	28
Маленький поштар	32
Анька	36
Каска	39
Кармен	42
Сузір'я	46
Завжди разом	48
Побував солдат удома	51
Блакитна кахля	55
МІНІАТЮРИ	
Осколки на лузі	59
Дитяча душа	59
Од щирого серця	61
Це — не Абіссія	61
Пастушки	61
Автоматичні коноплі	61
Смажені карасі	62
Чемпіон Європи	62
Буревісник	62
Рідна хата	63
Небійж поета	64
На козацькій раді	65
Кревні брати	65
Володя - приписник	66
Зоряний шлях	66
Смерть солдата	67
Людина в халаті	68
Розумний німець	68
Німецька душа	69
Плакати не треба	70
Виноградарі	70
Летять журавлі	71

	Стор.
Мисливці	72
Пісня про калину	72
Заповіт	73
Помста після смерті	73
Могила невідомих солдатів	74
Баяніст	74
Фаталізм	75
Рапорт з моря	75
Метелики	76
Два татка	76
Дитячий лист	77
Роздягалка	77
Як німця в трубу загнали	78
Як німця напували	78
В медсанбаті	79
Напис над могилою	79
Звіт голови колегіуму	79
Голос мертвих	80
Розплата	80
Хустина	81
Рисакі	82
Гудки	82
Казка	83
А земля родить	84

³³ Скляренко С. Рапорт [Електронна копія] // Культура України. Електронна бібліотека. – Електрон. текст. дані (1 файл : 79,1 Мб). – URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=12383>

Турянський О. В. (1880–1933)

Осип Васильович Турянський (псевдонім Іван Думка – український письменник і літературний критик, учитель середніх шкіл Галичини.

Народився 22 лютого 1880 року в селі Оглядів (нині Радехівський район Львівської області) в родині тесляра. Був найстаршим серед 8 дітей. За допомогою сільського вчителя вступив до Львівської української гімназії, потім закінчив філософський факультет Віденського університету. Там же захистив докторську дисертацію. Працював учителем середніх шкіл Галичини.

У літературі дебютував 1908 року новелами в альманаху віденської «Січі».

З 1910 року викладав українську мову та літературу в Перемишлянській гімназії.

Восени 1914 року був мобілізований в австрійську армію й відправлений на сербсько-австрійський фронт. Потрапив у полон. Перебував у таборі для інтернованих на італійському острові Ельба.

Пережите в сербському полоні відтворив у повісті-поемі «Поза межами болю» (1917). Цей твір, написаний у стилі експресіонізму, став видатним явищем української модерної літератури.

Після повернення з Італії до Австрії викладав право у Віденському університеті, потім працював у Галичині, займався видавничою та педагогічною діяльністю.

Підірване сербським полоном здоров'я швидко тануло, і 28 березня 1933 року у Львові письменник помер. Тільки через п'ятдесят років його ім'я та літературна праця були гідно пошановані.

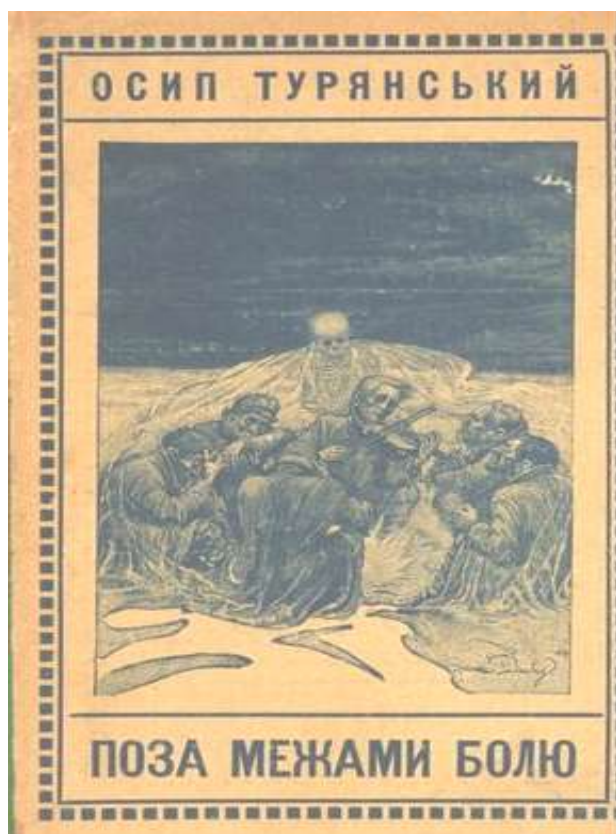

Твори

Антивоєнна психологічна повість-поема з часів Першої світової війни «Поза межами болю» (1917–1921; одночасно німецький переклад); повісті «Дума пралісу» (1922), «Син землі» (1933); збірка оповідань «Боротьба за великість», комедія «Раби» (1927); літературно-критичні нариси.

За мотивами повісті «Поза межами болю» 1989 року знято однойменний художній фільм (режисер – Ярослав Лупій).³⁴

³⁴ Біографія Осипа Турянського // OnlyArt. Біографії українських поетів та письменників. – URL: <https://onlyart.org.ua/biographies-poets-and-writers/turyanskyj-osyp-biografiya/>

19. Турянський О. В. (1880–1933). Поза межами болю : картина з безодні / Осип Турянський. – Відень ; Чикаго : Укр. Мистецька Накладня і Книгарня «У.-М.-НА», 1921. – 22 с. 173, LIV с. – На с. 3: Присвячую моїй дружині й мому синові. – В кн. також ст.: Естетично-критичні замітки до твору Осипа Турянського «Поза межами болю» / Р. Плен.³⁵

Твір є автобіографічним. Ці тяжкі події вразили Осипа Турянського на все життя. Письменник відчуває провину за те, що тільки він один залишився в живих серед друзів. Оповідання він присвячує дружині та сину, які були його мотивацією вижити. Події твору розгортаються взимку 1920 року.

Сербські полонені просувалися суворим албанським «шляхом смерті». Від десяти діб вони не бачили їжі та невпинно йшли, щоб не змерзнути в осінніх пальтах. Якщо хтось впав, змучений голодом та морозом, його одразу розстрілювали наглядачі, бо це був непотрібний баласт.

Серед полонених було шість товаришів, серед яких був Штранцінгер – куля забрала в нього здатність бачити, а звістка про смерть коханої та матері зробила його німим. Тільки скрипка була для нього зв'язком з реальністю: здавалося, що коли він грає, Штранцінгер бачить та говорить одночасно.

Біла пустеля, в якій нема нічого, крім смерті, що існує навколо, та мук, що поза межами людського болю.

Стає нестерпно холодно. Бояні, один з товаришів, пропонує розпалити вогнище. Але розпалити немає чого. Три дні тому були спалені останні книжки Шекспіра, Гете, Канта. Сабо з презирством дивиться на скрипку Штранцінгера, мовляв, добре пішла б до вогнища. Добровський стримує Сабо, наголошує на важливості скрипки для цього бідного чоловіка. Згодом кожен вирішує віддати сухий шматочок одягу, щоб розпалити вологий корч, але цього виявляється не достатньо. Треба цілий одяг когось із них. Хтось мусить померти для загального добра, але ніхто не хоче, навіть слабкий Бояні. Товариші вирішують обрати з них найслабшого: всі будуть бігати навколо корча, доки хтось не впаде. Розпочинається дикий танок, танок смерті. Добровський почав показувати різні фігури танців, бо колись був балетмейстером. І ніби кожен хотів впасти, щоб ці нелюдські муки вже закінчилися, але кожного щось

³⁵ Турянський О. В. Поза межами болю [Електронний текст]. – URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Turianskyi_Osyp/Poza_mezhamy_boliu.pdf

незрозуміле штовхало скакати далі. Оповідач згадав свого маленького сина і зрозумів, що не має права впасти. Першим впав Бояні, дуже злякався і почав звати маму. Товариші заспокоїли його, сказавши, що муки скоро закінчаться. Бояні лежав на замерзлому снігу і повільно заснув на завжди. З трупа стягнули одержу і розпалили вогонь.

Роздуми автора про війну, цінність людського життя, живих «мерців» у полоні. Розмова між друзями, про тих, хто їх чекає з війни. Ніколич залишив вдома батька та матір, Пшилуцький – сина та дружину. Сабо не має нікого, тому товариші кажуть, що він щасливий, не має за ким тужити. Розмову перервав Ніколич, він побачив тінь хреста. Автор замислюється над тим, що не знає, який сьогодні день, чи живий його син, чи жива дружина. Добровський каже, що не тужить ні за ким і ненавидить родичів за те, що привели його в цей жахливий світ, де його життя нічого не варте. Розповідає історію, як після прориву на сербському фронті побачив, як капрал б'є трупа. Капрал пояснив, що при цьому трупові нема ні гроша. Добровський мовчи пустив йому кулю в чоло. Автор бачить у цьому іскру обуреності проти озвірілості людей. Добровський каже, що війна не має жодних добрих ідей. Товариші розуміють, що якщо помруть, то не героїською смертю, а як худоба: від голоду та холоду.

Більшість полонених мучилася від корчу шлунка. Кожен нишпорив і шукав щось їстівне, щоб може не втамувати, а хоча б обдурити голод. «Знайшов, їжте!» – вигукнув Сабо і показав товаришам кілька тисяч крон. Розповідає історію про те, як забрав гроші призначені для годування солдатів у капітана, котрий їв за їх рахунок. Сабо намагається з'їсти гроші, чим лякає Добровського. З грошей велика корситься там, де можна за них щось придбати, але в цій білій пустелі вони до нічого. Діалог між Сабо та Добровським про капіталізм, державу, дипломатів та грошолюбів.

Раптово Сабо підірвався та побіг в сторону безодні. Добровський швидко підхопився, побіг за ним і в останній момент схопив його за руку. Сабо вмовляє відпустити його, але товаришам вдається всадити його біля вогнища та заспокоїти.

Авторові сниться сон, як син та дружина святкують Різдво.

Полонені корчаться у судомах від голоду. У Сабо виникає думка, з'їсти труп Бояні. У кожного розділилися думки між моральними правилами та втамуванням нестерпного голоду. Добровський каже, що не може бути моральних принципів у людини, яка вбивала інших, тому пропонує з'їсти труп якнайшвидше. Але Ніколич просить не виправдовуватися. Все ж таки товариші залишили труп у спокою.

Авторові ввижається образ матері та дитини.

Над товаришами літають круки. Ніколич співає колискову. Ця пісня навіює авторові спогади про дружину та сина. Після війни тільки родина зможе вилікувати страшні душевні рани. Пшилуцький боїться дізнатися, що його дружина зраджує йому. Пшилуцький з'їхав з глузду та помирає в агонії. Вогнище згасає, товариші йдуть по новий корч. Автор бачить марево, свого сина та дружину. Біжить до них зі сльозами на очах. Друзі не можуть нічим зарадити, насильно стримують його.

Автор приходять у свідомість, чує рідну мову, відчуває тепло. З ним говорить товариш по полону Василь Романишин. Він їхав з сербськими лікарями та побачив людей, що сидять біля згаслого вогнища. Живим виявився тільки автор. Автор дізнається, що син та жінка живі, і починає ридати.³⁶

Федькович О. Ю. (1834–1888)

Осип Юрій Федькович – український письменник-романтик, передвісник українського національного відродження Буковини.

Народився в родині небагатого шляхтича-службовця Адальберта Федьковича в містечку Сторонці-Путилові на буковинській Гуцульщині (тепер смт. Путила Чернівецької області). Вчився у Чернівецькій німецькій реальній школі (1846–1848), пізніше працював у Ясах і Нямці (Молдавія, 1849–1852).

Відбував військову службу (1852–1863) у Семигороді, 1859 року став поручником; тоді ж брав участь у поході австрійського війська до Італії, під час якого написав перший вірш українською мовою (перед тим писав по-німецьки) – «Нічліг» (1858).

Для написання ранніх віршів використовував латинську абетку, бо кирилиці не знав. По звільненні з військової служби працював у рідному містечку (війтом), був шкільним інспектором Вижницького повіту (1869–1872).

Запрошений до Львова, у 1872–1873 працював редактором у видавництві «Просвіти» і театрі «Руська Бесіда».

Останні роки провів у Чернівцях, де у 1885–1888 був редактором газети «Буковина».

За заслуги на літературному полі обраний почесним членом НТШ.

Помер 11 січня 1888 р. у Чернівцях, де й похований на Руському цвинтарі.

Про юність Ю. Федьковича у Чернівцях Орест Сливинський написав історичний роман «Плач флорари» (Київ: видавництво «Радянський письменник», 1988). Пізнішим рокам життя Федьковича присвячено роман Р. Андріяшика «Сторонець» (1998 року відзначений Шевченківською премією).

Першими друкованими творами Федьковича були німецька балада та романтичне оповідання «Der Renegat» (1859, сліди балади, опублікованої окремо, загублено). Творчість німецькою мовою письменник не припиняв до кінця життя, видавши дві збірки поезій («Gedichte», 1865; «Am Tscheremus. Gedichte eines Uzulen», 1882) та надрукувавши ряд віршів у часописах. Кілька творів, в тому числі німецький переклад трагедії «Довбуш», лишилися в рукописах. У німецькомовній творчості Федькович розробляє переважно ті ж проблеми, розгортає ті ж мотиви,

³⁶ Турянський О. Поза межами болю : критика // УкрЛіб. Бібліотека української літератур. – URL: <https://www.ukrlib.com.ua/styslo/printit.php?tid=487>

що й у творчості українською мовою; нерідко твір німецькою мовою є перекладом або переспівом його українського твору або навпаки. Поетичні писання Федьковича німецькою мовою були високо оцінені Нойбауером, здобули схвальні відгуки І. Франка, О. Маковея, чеського літературознавця К. Кадлеца.

У поетичній творчості: збірки «Поезії» (1862 року), «Поезії» (1862 – 67), «Поезії» (3 тт. 1867 – 68), «Дикі думки» (1876) й ін. Федькович поєднував впливи західно-європейського романтизму з буковинським фольклором. У його ліричних віршах переважає гуцульська тематика, в якій відтворено переживання жовнів, відірваних від рідного краю, які у відчаї доходять до дезертирства чи самогубства: «Дезертир», «В арешті», «Рекрут», «Святий вечір». З цією темою тісно пов'язана туга гуцула за родиною, домом, батьківщиною та жовнірська неволя: «Нічліг», «Марш на Італію», «Під Кастенодолев», «У Вероні», «Під Маджентов», «В церкві», «Новобранчик» й ін. Поєми Федьковича присвячені героїчним подвигам опришків, месників за кривду народу: «Довбуш» (1862), «Юрій Гінда», «Лук'ян Кобилиця» (1865), «Киртчалі», «Шипітські берези» та ін. Частина поетичної творчості Федьковича позначена впливом Т. Шевченка.

Більшість оповідань і повістей Федьковича (з'являлися у галицьких журналах, 1876 М. Драгоманов видав окремою збіркою) розкривають буйний світ гуцульського життя, нещасне кохання через брак взаємності чи інші перешкоди: «Люба-Згуба» (1863), «Серце не навчити», «Дністрові кручі». До жовнірської теми Федькович звертається і в прозі: «Штефан Славич», «Сафат Зінич», «Жовнярка», «Побратим», «Три як рідні брати» й ін. На деяких творах Федьковича позначився вплив етнографізму Г. Квітки і розмовної манери Марка Вовчка.

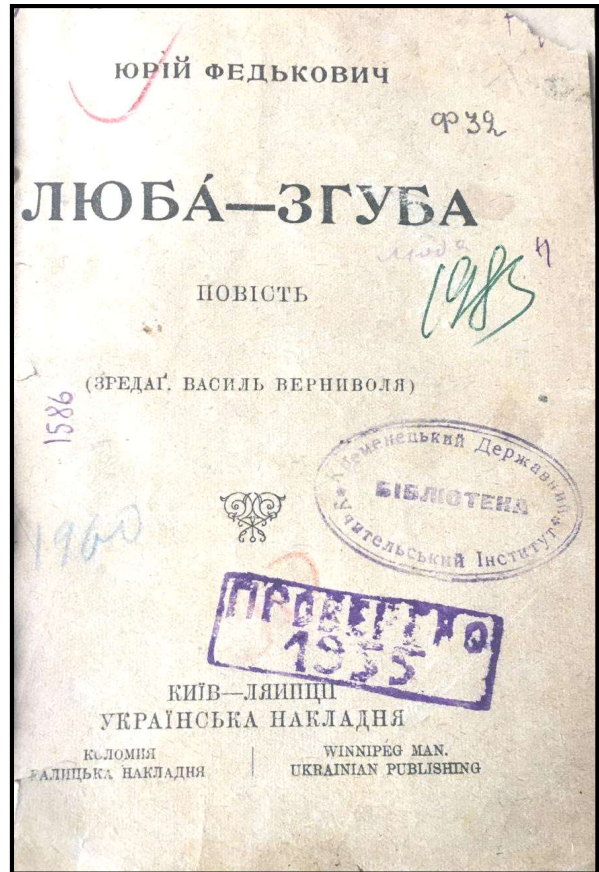
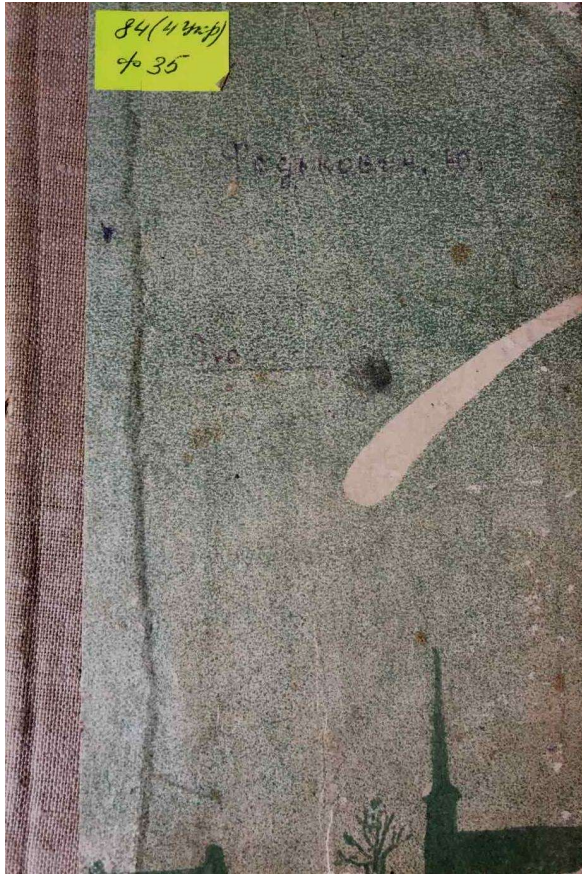
Крім поезії і прози, Федькович писав драми: побутова комедія «Так вам треба» (1865), історична трагедія «Хмельницький» (у 3 ред. 1883–1887), мелодрама «Керманич» (1876, 1882); переробки чужих авторів: «Як козам роги виправляють» (за В.Шекспіром – «Приборкання Непокірної»). Крім цього, перекладав драми В.Шекспіра «Гамлет», «Макбет», Р. Готшала «Мазепа». Найвдалішою є його історична драма «Довбуш» (у 3 редакціях – 1869, 1876 і 1918), яку ставлено на сценах в галицьких і буковинських театрах.

Федькович писав вірші німецькою мовою «Gedichte von J. Fedkowicz» (1865), «Am Tscheremus. Gedichte eines Uzulen» (1882); перекладав Й. В. Гете, Ф. Шіллера, Г. Гайне, братів Грімм, О. Пушкіна, Г.-К. Андерсена та ін.

Незважаючи на певні запозичення з поезії Шевченка (а в прозі – з Марка Вовчка), Федькович був талановитим, до І. Франка найбільшим письменником Західної України. Багато його пісень, покладених на музику, набули великої популярності: «Окресни, Бояне!», «Як засяду коло чари», «Гуляли» й ін.³⁷

³⁷ Юрія Федьковича : біографія // OnlyArt. Біографії українських поетів та письменників. – URL: <https://onlyart.org.ua/biographies-poets-and-writers/fedkovych-yurij-biografiya/>

20. Федькович Ю. (1834–1888). Люба-згуба : повість / Юрій Федькович ; зредаг. Василь Верниволя. – Київ : Українська накладня ; Ляипціг : Друк. К. Г. Редера, [191-?]. – 56 с. – Бібліотека Кременецького державного учительського інституту.³⁸

Повість «Люба-згуба» – перший прозовий твір Юрія Федьковича, написаний їм на військовій службі. У повісті розповідається трагічна історія кохання двох братів до дівчини Калини. Письменник ставить своїх героїв у важкі умови: як вчинити Василю, коли його старший брат і кохана дівчина одружуються? Палкий юнак не може впоратися з навалом почуттів і робить непоправні речі.

Оповіданнями „Люба – згуба“ та „Серце не навчити“ Федькович розпочав розробку художньої концепції непереборного, пристрасного почуття, яку з певними модифікаціями переніс слідом за цим у ряд ліричних віршів і поем. Перші два оповідання об'єднані подібністю основної сюжетної лінії (суперництво за дівчину між рідними братами в першому, і між легіями-побратимами – в другому, яке завершується вбивствами та самогубствами), їм притаманні деталізовані, проте динамічні описи (природа гір, церковні свята,

³⁸ Федькович Ю. Люба-згуба : електронний текст // УкрЛіб. Бібліотека української літератури. – URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3405>

весілля, одяг, прикраси, зброя гуцулів, звичаї простого народу тощо). Поетизуючи сильне любовне почуття, Федькович ще більше намагається поетизувати, а значною мірою й ідеалізувати красу гуцульських звичаїв. Конфлікт цих оповідань полягає відповідно не стільки в зіткненні індивідуальних любовних домагань, скільки в протистоянні бажання вільного любовного вибору, з одного боку, й кодексу лицарської честі – з іншого, в ситуації, коли рішення, зумовлені ними, не збігаються. У названих та інших („Побратими“, „Безталанне закохання“, „Стрілець“, „Хто винен?“) близьких за темою оповіданнях зазначений кодекс, етикет, народне етичне положення чи повір'я домінують над ідеєю любові й побудованого на ній родинного життя. В оповіданнях Федьковича „серце“ потрапляє в стабільні, добре врегульовані й регламентовані права звичаю; його, з одного боку, справді „не навчити“, не переконати в недоречності домагань, але, з іншого боку, не стається й так, як воно хоче. В результаті цього свавілля „серця“ відбуваються трагічні події, непоправні інциденти.

21. Федькович Ю. (1834–1888). Писання. Т. 3, ч. 2 : Драматичні переклади / Осип Юрій Федькович; з автографів у-перве видав Іван Франко. – 1-е вид., повне і критичне. – Львів : З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1902. – 532 с. – (Українсько-руська б-ка; т. 4). – Бібліотека Кременецького державного учительського інституту.³⁹

Повне критичне зібрання творів українського письменника Осипа Юрія Федьковича (1834–1888) було видано в 4 томах (6 книгах) філологічною секцією Наукового товариства імені Шевченка в серії «Українсько-руська бібліотека». Представлена друга частина третього тому, присвяченого драматичним творам письменника, вийшла під редакцією письменника й публіциста Івана Франка. Надруковано переклади письменника

трагедій Вільяма Шекспіра «Гамлет», «Макбет» та п'єси Рудольфа Готшала «Мазепа».

У підготові до друку «Писань...» І. Франко виконав таки найважчу частину праці. Ми зупинялися вже на труднощах зі збиранням поетичної спадщини

³⁹ Федькович О. Ю. Писання Осипа Юрія Федьковича Т. 3, ч. 2 : Драматичні переклади // Культура України. Електронна бібліотека. – Електрон. текст. (1 файл : 264 Мб). – URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=10944>

— ❦ —

Ю. Федьковича, але справа з його драматичними перекладами була, мабуть, ще складніша. Випущені в світ том 1 і том 3 (друга частина) “Писань ...” – а власне ці твори готував до друку І. Франко – є взірцем його незвичайної працездатності. Нагадаємо, обидві книжки видання побачили світ 1902 р. Не применшуючи кваліфікації О. Колесси та О. Маковея, скажемо, що все ж підготувати до друку драматичні переклади Ю. Федьковича найкваліфікованіше міг тільки І. Франко.

Отже, до другої частини 3-го тому “Писань ...” увійшли такі переклади Ю. Федьковича: “Гамлет” В. Шекспіра (подано за автографом, що був власністю товариства “Руська Бесіда” в Чернівцях); “Макбет” В. Шекспіра (подано за трьома автографами, власником яких була львівська “Просвіта”); “Мазепа” Рудольфа Готшала (переклад Ю. Федькович зробив 1872 р. для товариства “Руська Бесіда”). До речі, останній переклад, про оригінал якого був невисокої думки І. Франко, Ю. Федькович здійснив на пропозицію свого друга А. Кобилянського.

Якщо з приготуванням до друку “Гамлета” і “Мазепа” особливих труднощів не було – автографи перекладів були переписані начисто, то переклад “Макбета” дійшов до рук упорядника у трьох редакціях. Власне, це були “три окремі переклади, роблені незалежно один від одного почасти після інших принципів”.

Перед упорядником виникла серйозна проблема – друкувати їх повністю чи ні? І. Франко схилився до першої ідеї – йшлося ж про повне і критичне видання праць буковинського поета, але при такому підході довелося значно збільшити обсяг тому – усі три тексти займали б 25 – 28 аркушів друку. Тому І. Франко вимушений був піти значно важчим для себе шляхом – взявши за основу один, останній щодо часу переклад, він порівнював його рядок за рядком, репліку за реплікою з обидвома іншими, опускав усі ідентичні, подав усі відміни в посторінкових примітках. Цим самим він зменшив обсяг друку до 12,5 аркушів, водночас давши можливість прочитати переклад в усій його триваріантності, що є прикладом, насамперед, виняткової вимогливості і працездатності укладача. До такого вирішення проблеми І. Франка спонукала та обставина, що Федьковичеві переклади В. Шекспіра мали невисоку літературну вартість – він перекладав не з оригіналу, оскільки не знав англійської мови, а з німецького перекладу. Та хоча переклад Ю. Федьковича є значно слабшим від Кулішевого у плані точного відтворення оригіналу, все ж І. Франко високо цинив мовну вартість Федьковичевого перекладу “Макбета”, вважав, що “Федькович розвинув тут великі багатства своєї лексики, користуючись головню гуцульським говором, якого скарбівню він, можна сказати, вичерпав до дна”. Натомість переклад Куліша є слабшим в мовному плані.

Видрук Федьковичевих перекладів В. Шекспіра має велике значення для студій українських мовознавців, для вивчення багатств рідної мови, а також повернення окремих лексем до сучасного словника, збідненого впливом більшовицького тоталітаризму, розпочатого на початку 30-х рр. ХХ ст.

І. Франко, зробивши детальний аналіз вартості твору Рудольфа Готшала “Мазепа”, констатує, що його автор “ані не знає добре історії й того краю, який узявся малювати, ані не зумів із історичного матеріялу викроїти сяк-так зносну драматичну штуку, ані, нарешті, не зумів вітхнути в свої фігури якогось живого

духу, огню” . Він висловлює здогад, що, можливо, Кобилянський, як ініціатор цього перекладу, і Федькович, як перекладач, хотіли здобути прихильність впливового німецького письменника і літературознавця, а через його посередництво знайти видавців німецьких творів Ю. Федьковича. Для роз’яснення ситуації з історією цього перекладу І.Франко у своїй передмові дає в оригіналі німецькою мовою уривки написаного наприкінці січня 1873 р. листа Готшала до Кобилянського. Цей лист – цінний матеріал і для дослідників біографії Ю. Федьковича, оскільки свідчить про те, що з німецьким письменником листувався особисто й сам Федькович.

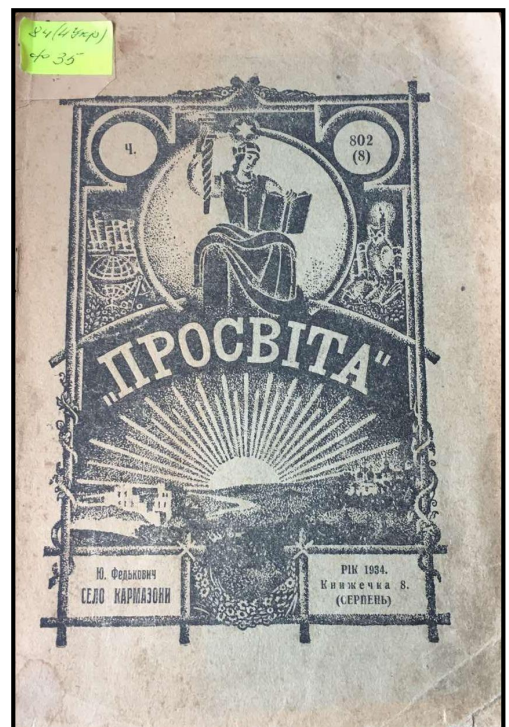
І. Франко теж писав до Готшала – на нашу думку, це були 1900–1901 рр., однак, як він свідчить, відповіді не отримав. Тому і франкознавці, і федьковичезнавці можуть спробувати відшукати в німецьких архівах цього листа, який не потрапив до 50-томовика І. Франка. Знахідка пролила б нове світло і на стосунки І.Франка з провідними діячами німецької культури, і внесла б щось нове до біографії Ю. Федьковича.

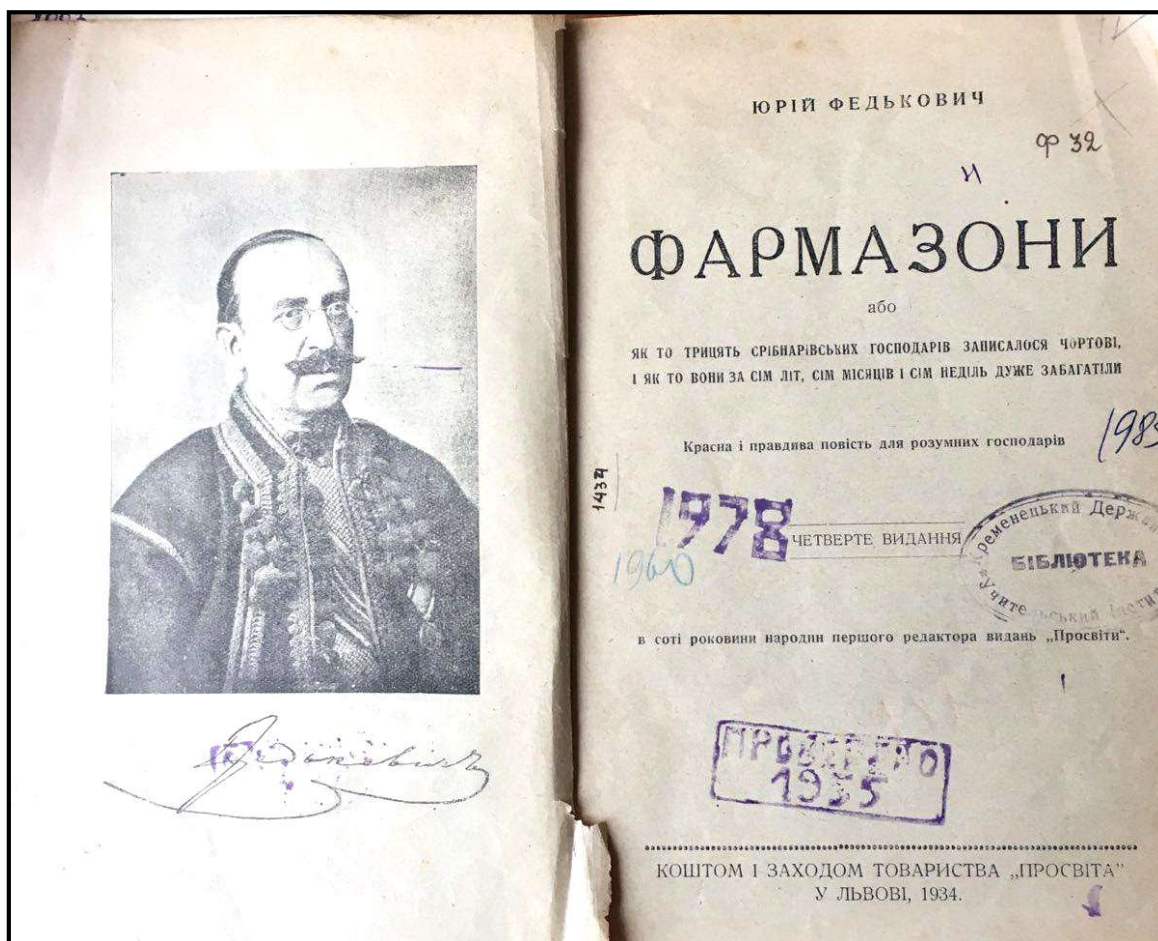
До речі, Р. Готшаль цікавився непересічними особистостями інших народів – він написав драми про М. Робесп’єра (1845), діяльність Джорджа Байрона в Італії (1847). Тому зацікавлення Р. Готшала особою І. Мазепи було не випадкове – інша річ, що він не мав для висвітлення діяльності українського гетьмана достатньо об’єктивного матеріалу.

І ще одна немаловажна деталь. Редагуючи для друку переклади Ю. Федьковича, І. Франко, передовсім за браком часу, не зміг порівняти їх з тими публікаціями, за якими Ю. Федькович здійснював україномовну інтерпретацію. Тому цей порівняльний аналіз може стати також окремим дослідженням для сучасних мово- та літературознавців.

22. Федькович Ю. (1834–1888). Фармазони або як то трицять срібнарівських господарів записалося чортові, і як то вони за сім літ, сім місяців і сім неділь дуже забагатіли : красна і правдива повість для розумних господарів / Юрій Федькович. – 4-е вид. – Львів : Просвіта, 1934. – 64 с. – Оригінал друкованого документу зберігається в НБ ТНПУ ім. В. Гнатюка.

В грудні 1872 р. Федькович одержав від редакційного відділу «Просвіти» замовлення перекласти на українську мову оповідання німецького письменника Г. Чокке «Село золоторобів» («Das Goldm acherdorf»).

Під час праці над оповіданням автор переробляє його, створивши фактично новий твір, на зв'язок з оригіналом вказує лише посилання на Чокке та деяка подібність змісту.

Актуальність і соціальна суть поставлених у «Фармазонах» проблем знецінюється тим, що письменник, до кінця не переборовши ідеалістичного впливу Чокке, а також виконуючи ідейні настанови замовців, не вникає в суспільні причини такого життя селян. Вихід з цього становища він намагається знайти у заходах просвітян та в релігії.

В оповіданні змальовано життя селян с. Срібнарів, де не було школи, а зате процвітали «аж три корчми, нівроку, і чотири шинки». Селяни бідніли, наживались шинкарі, яких підтримували війт Павло Дзюба, писар та присяжний Семен Сварливий. Проти зловживань сільської влади та її прибічників виступили бувший жовнір Василь Нестерюк, другий присяжний Іван Правдаркж, Мельник Дмитро Складай, піп та інші. Вони заснували ніби таємну організацію «фармазонів» і своїм членам пообіцяли через сім років, сім місяців і сім неділь велике збагачення, коли ті будуть дотримуватись десяти «заповідей»: не ходити в шинок та не пити горілки, регулярно відвідувати церкву, тримати в чистоті своє тіло, хату подвір'я, вчити грамоти дітей тощо.

«Фармазонам» допомагає і офіційна влада. При її допомозі в селі за зловживання звільнили п'яницю війта та його писаря, а призначили справедливого, чесного Правдарюка. Закінчується оповідання прославленням

«діянь» «фармазонів» і показом багатого життя всіх селян Срібнарова та інших сіл, що пішли за ними.

Як свідчить обкладинка другого видання «Фармазонів», твір готувався та був виданий до 25-ї річниці звільнення селян Буковини від кріпацтва. Буржуазно-націоналістичним керівникам «Просвіти», що орієнтувались на монархічні кола Австро-Угорщини, потрібно було, догоджаючи урядові, приховати справжні причини тяжкого життя селянства в пореформені роки, звести все до п'янства, неробства та занедбування релігії.

Оповідання відіграло певну позитивну роль у боротьбі з п'янством, шинкарями та лихварством. Проста побудова, доступна для широкого кола читачів мова, актуальність порушених питань сприяли популярності твору серед селян.⁴⁰

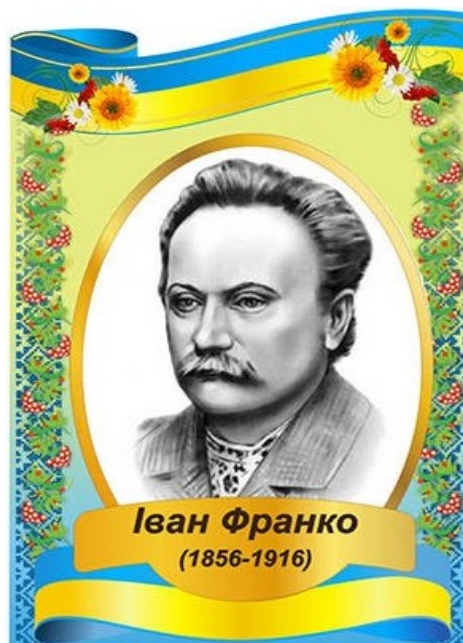
Франко І. Я. (1856–1916)

Франко Іван Якович, український письменник, літературознавець, вчений-енциклопедист, громадський діяч. Народився 27 серпня 1856 р. в с. Нагуєвичі на Львівщині в родині сільського коваля.

Навчався у Львівському університеті (1875). Закінчив Чернівецький університет. У 1893 р. у Відні захистив докторську дисертацію. Ініціатор і організатор періодичних видань «Громадський друг», «Дзвін», «Молот». У зв'язку із звинуваченням у пропаганді соціалізму І. Франка чотири рази заарештовували (1877, 1880, 1888, 1892).

Писав праці з історії і теорії літератури, історії образотворчого мистецтва тощо. Автор численних перекладів творів світової літератури (з французької, німецької, англійської, російської, польської, чеської, сербської, хорватської, старогрецької, латинської, арабської, давньоєврейської, ассірово-вавилонської, індійської та інших мов).

І. Франко – автор збірок «Зів'яле листя» (1886), «З вершин і низин» (1887, 2-ге вид. – 1893), «Мій Ізмарагд» (1897), «Із днів журби» (1900), «Semper tiro» (1906); оповідань «бориславського циклу» і циклу «галицьких образків» (присвячені життю робітників і селян); повістей «Воа constrictor» (1878), «Борислав сміється» (1882); історичної повісті «Захар Беркут» (1883). У прозових творах 80–90-х років — романі «Лель і Полель» (1887–1888), повістях «Для домашнього огнища» (1892), «Основи суспільності» (1893–1895), «Перехресні стежки» (1900) І. Франко викриває соціальну несправедливість тогочасного суспільства.

⁴⁰ Невідомі та маловідомі прозові твори Юрія Федьковича // Наукові записки. Філологічна серія. Т. 3, 1959. – URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/nz-7.pdf>

❦

У 90-х роках написав комедії «Майстер Чирняк» (1894), «Учитель» (1896), драму-казку «Сон князя Святослава» (1895), драми «Кам'яна душа» (1895), «Будка ч. 27» (1893–1896), соціальну драму «Украдене щастя» (1894).

З 1898 р. керував Етнографічною комісією при Науковому товаристві ім. Т. Шевченка, брав участь у редагуванні «Етнографічного збірника». Його твори і наукові праці перекладено багатьма мовами світу. Багато поезій покладено на музику, прозових творів екранізовано й інсценізовано.

Велетнем думки і титаном праці назвали його сучасники. І. Франко залишив по собі колосальну художню і наукову спадщину, яка становить близько 50 тисяч творів. 50-томне академічне видання творів, здійснене у 1976–1986 рр., є далеко не повним його доробком.

За сорок років творчої діяльності І. Франко видав одинадцять поетичних збірок, понад сто оповідань, дев'ять повістей, понад десять драматичних творів.

Поезія його знаменувала собою новий етап у розвитку українського поетичного слова. Новаторство виявилось у змісті, образній системі, лексиці, оригінальній ритміці і строфіці, широкому використанні класичних здобутків світової поезії.

У прозових творах письменник ставив перед собою завдання змалювати різні верстви суспільства.

У науковому доробку Франка-вченого (критика, теоретика, історика літератури, етнографа) – праці «Література, її завдання і найважливіші ціхи» (1878), «Із секретів поетичної творчості» (1898), «Студії над українськими народними піснями» (1907–1913), а також дослідження про творчість І. Котляревського і Т. Шевченка, С. Руданського і Марка Вовчка, І. Карпенка-Карого і М. Старицького, П. Куліша і Лесі Українки, численні статті, присвячені аналізу творчості багатьох літераторів. Як визначний філолог І. Франко був обраний членом-кореспондентом чеського та австрійського етнографічних товариств, дістав почесний титул доктора російської словесності Харківського університету.

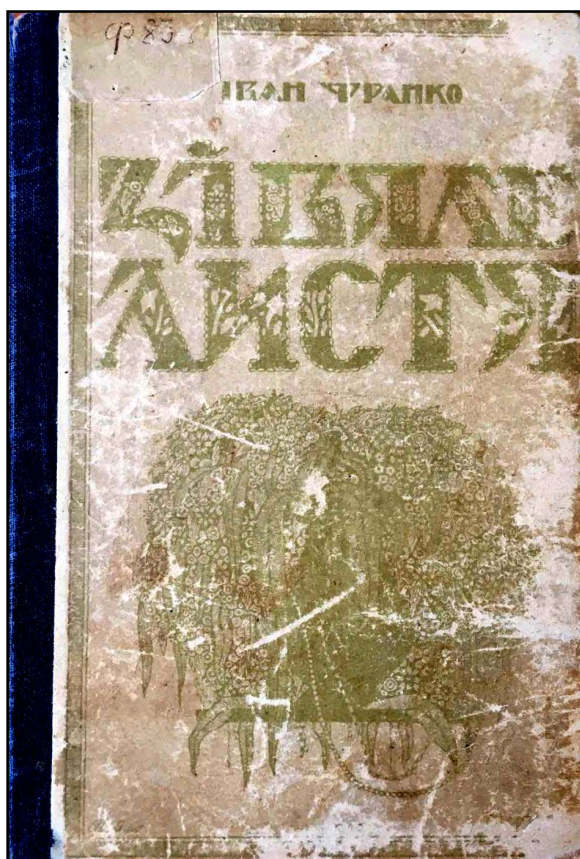
Вражають широтою інтереси Франка-перекладача – західноєвропейський і слов'янський фольклор, біблійні легенди і твори античної літератури, найвидатніших діячів епохи Відродження і Просвітництва та його сучасників: Дж. Байрона, П. Шеллі, Г. Гейне, О. Пушкіна, М. Лермонтова, А. Міцкевича та багатьох інших.

Плідною була і публіцистична діяльність І. Франка – понад дві тисячі публікацій.

І. Франко залишив по собі велику епістолярну спадщину – листувався з М. Павликом, М. Драгомановим, А. Кримським, М. Коцюбинським, М. Грушевським, С. Єфремовим, Б. Грінченком, Оленою Пчілкою, В. Стефаником, Ф. Вовком, О. Кобилянською, Лесею Українкою та багатьма іншими.

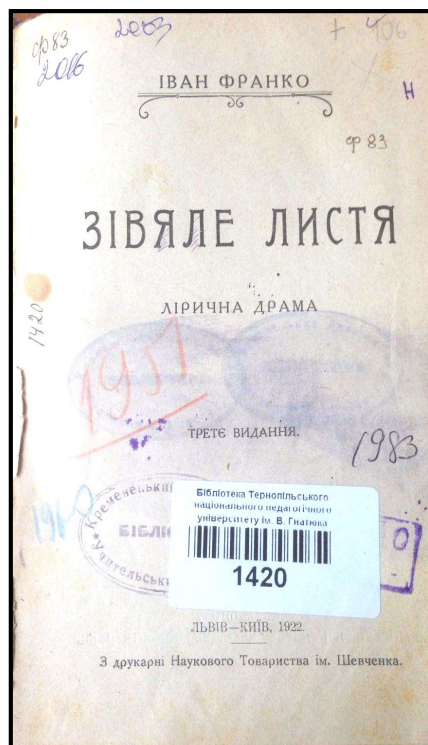
Помер 28 травня 1916 р. у Львові.⁴¹

⁴¹ Іван Франко Коротка біографія // Електронная библиотека Князева. Короткі біографії українських письменників. – URL: http://www.ebk.net.ua/Book/biographies/k_b_u_p/part7/708.htm

23. Франко І. Я. (1856–1916). Зів'яле листя : лірична драма / Іван Франко. – Третє видання. – Львів : 3 друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1922. – 75 с. – Бібліотека Кременецького державного учительського інституту⁴²

Презентовано третє видання збірки інтимної лірики Івана Франка «Зів'яле листя». Твори, написані у 1886–1896 роках, становлять композиційну, тематичну та жанрову цілісність, що дало підстави самому автору назвати збірку ліричною драмою. Перед читачем розкривається душевна трагедія героя, викликана обставинами особистого життя, зокрема нерозділеним коханням. Вірші здебільшого носять автобіографічний характер. Вміщено авторські передмови до першого і другого видань. Обкладинку оформив художник Павло Ковжун.

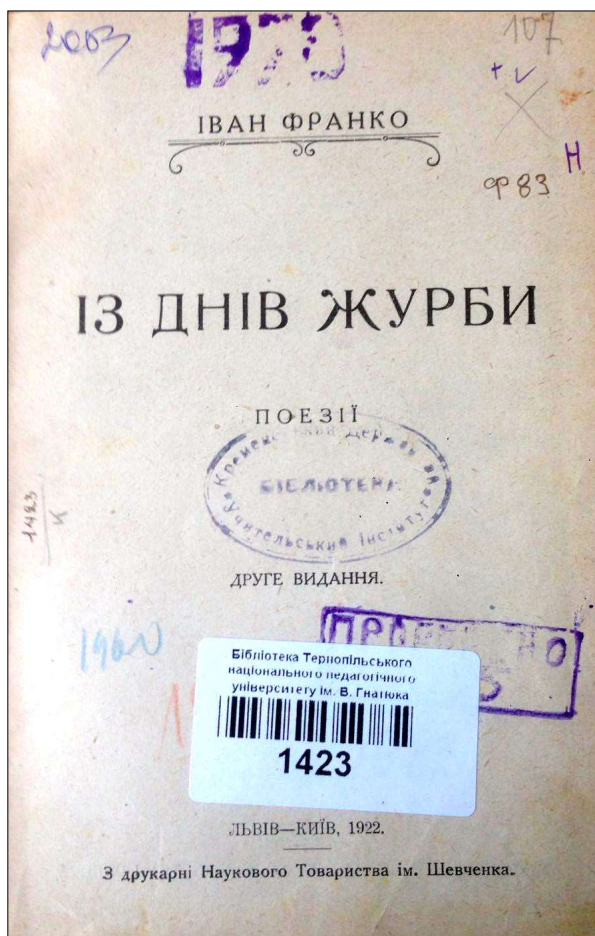
ЗМІСТ	
Передмова до першого видання	3
Передмова до другого видання	4
ПЕРШИЙ ЖМУТОК (1886–1893):	
I. По довгим, важким отупінню	9
II. Не знаю, що мене до тебе тягне	9
III. Не боюсь я ні бога, ні біса	10
IV. За що, красавице, я так тебе люблю	11
V. Раа зійшався ми случайно	12
VI. Так, ти одна моя правдива любов	13
VII. Твої очі як те море	13
VIII. Не надійсь нічого	14
IX. Я не надіюсь нічого	15
X. Бесяжне поле	16
XI. Як на вулиці зустрієш	16
XII. Не минай з погорою	17
XIII. Я нещода! Часто щоб агулушть	18
XIV. Неперехідним муром	18
XV. Нераз у сні являється мені	19
XVI. Похорон пані А. Г.	20
XVII. Я не кляв тебе, о зоре	21
XVIII. Ти плачеш. Сліз гірких потоки	22
XIX. Я не жадаю на тебе, доле	22
XX. Привид	25
Епілог (Розв'їється з вітром)	
ДРУГИЙ ЖМУТОК (1895):	
I. В Перемислі, де Сян пливе	29
II. Полуєне	31
III. Зелений явір, зелений явір	32
IV. Ой, ти дівчино, з горіха зерня	33
V. Червона калино	33

VI. Ой, ти дубочку кучерявий	34
VII. Ой, жаль мені, жаль	35
VIII. Я не тебе люблю, о, ні	38
IX. Чому не смієшся ніколи	38
X. В вагоні	39
XI. Сміється з мене, нічні зорі	39
XII. Чого являється мені	41
XIII. Отсе таа стежечка	42
XIV. Як би знав я чари	43
XV. Що щастя? Сеж ілюзія	44
XVI. Як не бачу тебе	45
XVII. Як пошує вночі	45
XVIII. Хоч ти не будеш цвіткою цвісти	46
XIX. Як віл в ярмі	46
XX. Сипле, сипле, сипле сніг	46
ТРЕТІЙ ЖМУТОК (1896):	
I. Коли студінь потисне	51
II. Вона умерла	51
III. Байдужійсь мені тепер	52
IV. В алі нічкою лігтю	53
V. Покоїв і кухня	54
VI. Розлука! Те, що я вважав	55
VII. Не могу жить, не могу агинуть	56
VIII. Я хтів життю кінець зробити	57
IX. Тричі мені являлася любов	58
X. Надходить річ	60
XI. Чорте, демоне розлауки	62
XII. І він явився мені	62
XIII. Матінко моя рідненька	65
XIV. Пісне, моя ти підстрелена пташко	66
XV. І ти прощай!	67
XVI. Даремно, пісне!	67
XVII. Покаян тобі, Буддо!	68
XVIII. Душа безсмертна	70
XIX. Самоубійство се труєсть	72
XX. Отсей малесенький інструмент	73
Вінета роботи Павла Ковжуна.	

⁴² Франко І. Я. Зів'яле листя : лір. драма. – Львів; Київ, 1922. – 76 с. // Читиво. Електронна бібліотека. – Електронний текст (34,9 МБ). – URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Ziviale_lystia/; Культура України. Електронна бібліотека. – URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=7732>

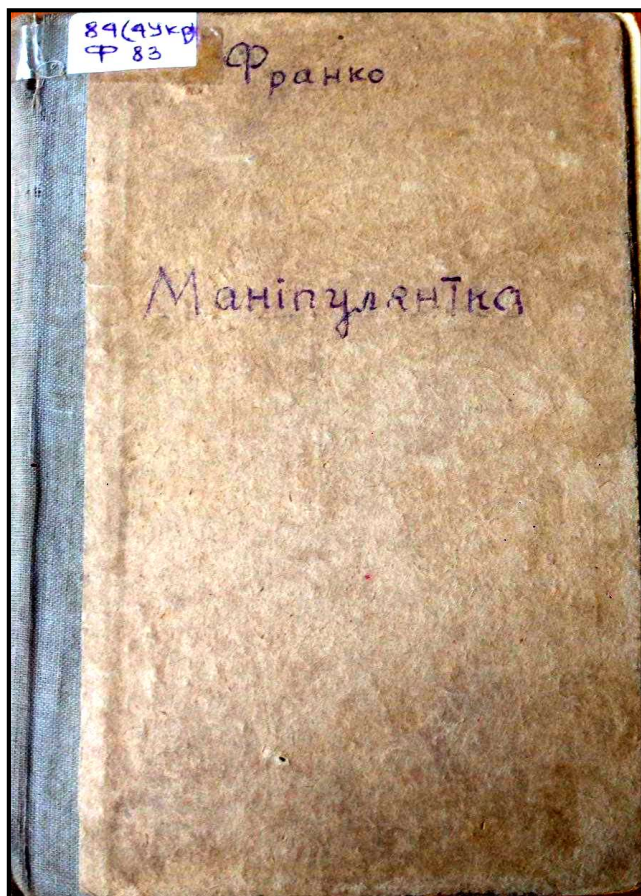
24. Франко І. Я. (1856-1916). **Із днів журби**: поезії / Іван Франко. – Друге видання. – Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1922. – 136 с. – Бібліотека Кременецького державного учительського інституту.⁴³

Поезії. Друге видання (1922 р.). Накладом Українського Педагогічного Товариства і Спілки. Збірка поезій, яка вперше була видана у 1900 році. Передає складні переживання автора, зумовлені об'єктивними труднощами у здійсненні задуманої громадської програми, а також болісними перипетіями в особистому житті.

ЗМІСТ	
ІЗ ДНІВ ЖУРБИ	
I. День і ніч сердитий вітер	5
II. В парку є одна стежина	6
III. У парку	8
IV. Коли часом в важкій задумі	7
V. Де я не йду, що не почну	9
VI. Не можу забути	10
VII. Вже три роки я збираюсь	11
VIII. Безсиля — ах!	12
IX. Не довго жив я ще	12
X. І знов рефлексії!	15
XI. Я поборов себе	15
XII. З усіх солодких, любих слів	15
СПОМИНИ	
I. Я згадую минуле життя	21
II. Заки умре ще в серці творча сила	21
III. О, бо і я зазнав раз	22
IV. Пятнацять літ минуло	23
V. Маленький хутір	23
VI. В село ходив	24
VII. Ось панський двір	27
VIII. Найгірше я людей боявся	29
IX. Привіт тобі, мій друже вірний, гаю	29
X. Розмова в лісі	30
XI. Я побачив її	35
XII. Я не скінчу тебе, моя убога пісне	36
В ПЛЕН-ЕРІ	
I. Мамо природо!	41
II. По коверці пурпуровій	46
III. Ходить вітер по житті	48
IV. Суне, суне чорна хмара	50
V. У долині село лежить	50
VI. Ой, ідуть, ідуть тумани	51
VII. Над великою рікою	52
VIII. Дрімать села	54
IX. Ніч довкола тихо, мертво	55
X. Школа поета (за Ібсеном)	59
ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ (поема)	65
НА СВЯТОЮРСЬКІЙ ГОРІ	167
ВЕЛИКІ РОКОВИНИ	127
Вінета роботи Павла Ковжуна.	

⁴³ Франко І. Я. **Із днів журби**: поезії // Читиво. Електронна бібліотека україномовної літератури. – Електрон. текст (2,3 МБ). – URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Franko/Iz_dniv_zhurby.pdf

25. Франко І. Я. (1856–1916). Маніпулянтка / Іван Якович Франко. – Львів : [б. в.], 1904. – 194 с. – Бібліотека Кременецького державного учительського інституту.⁴⁴

Вперше надруковано польською мовою під заголовком «Manipulantka» в газ. «Kurjer Lwowski», 1888, № 197 – 202 від 17 – 22 липня; № 204 – 209 від 24 – 29 липня; № 211 від 31 липня.

Українською мовою вперше надруковано у збірці «В поті чола». Львів, 1890, с. 207 – 266. Твір має дату написання: «Львів, у червні 1888 р.».

Порівняно з польським першодруком український текст оповідання доповнено новими

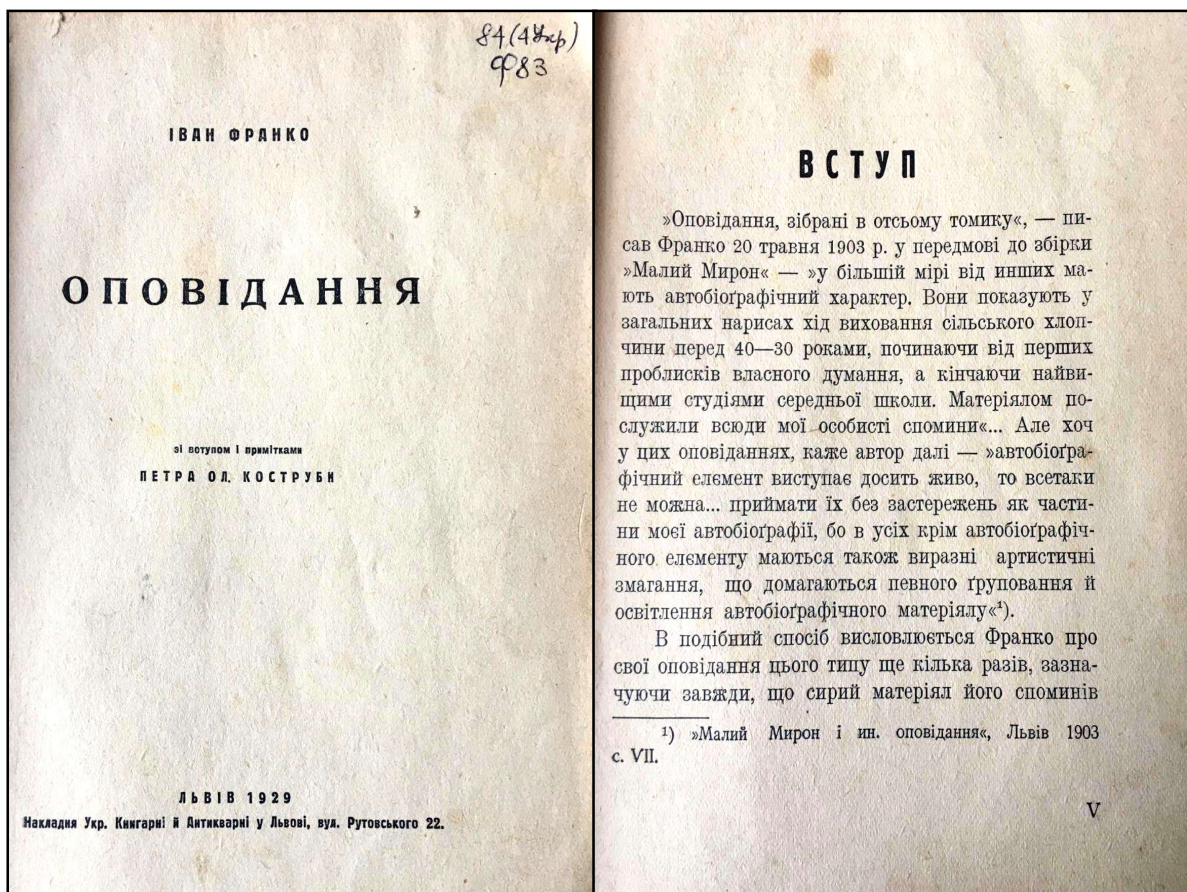
описами, уточненнями. Особливо поширений 10 розділ, до якого включено ряд нових епізодів (сцена з листом, остання розмова Целіни з Темницьким). Ім'я героїні в польському тексті – Зося, в українському – Целя.

26. Франко І. Я. (1856–1916). Оповідання / Іван Франко ; зі вступом і прим. П. Ол. Коструби. – Львів : Накладом Укр. Книгарні і Антикварні у Львові, 1929. – 95 с. – Бібліотека Кременецького державного учительського інституту.⁴⁵

Представлено низку оповідань Івана Франка, що були видані у Львові у 1929 році. Оpubліковані оповідання друкувались у різний час, а у 1903 році увійшли до збірки «Малий Мирон і інші оповідання» (Львів). Іван Франко у вступі до цієї збірки зазначав, що оповідання мають автобіографічний характер і в загальних рисах відображають виховання хлопчиків від перших проблісків «власного думання» до найвищих студій середньої школи. На початку книги вміщено вступну статтю Петра Коструби, в якій надано інформацію про кожне оповідання.

⁴⁴ Франко І. Я. Маніпулянтка // Читиво. Електронна бібліотека україномовної літератури. – Електрон. текст (2,3 МБ). – URL: <https://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Manipulantka/>

⁴⁵ Франко І. Я. Оповідання // Культура України. Електронна бібліотека. – Електрон. текст (1 файл : 63,1 Мб) – URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=7792>

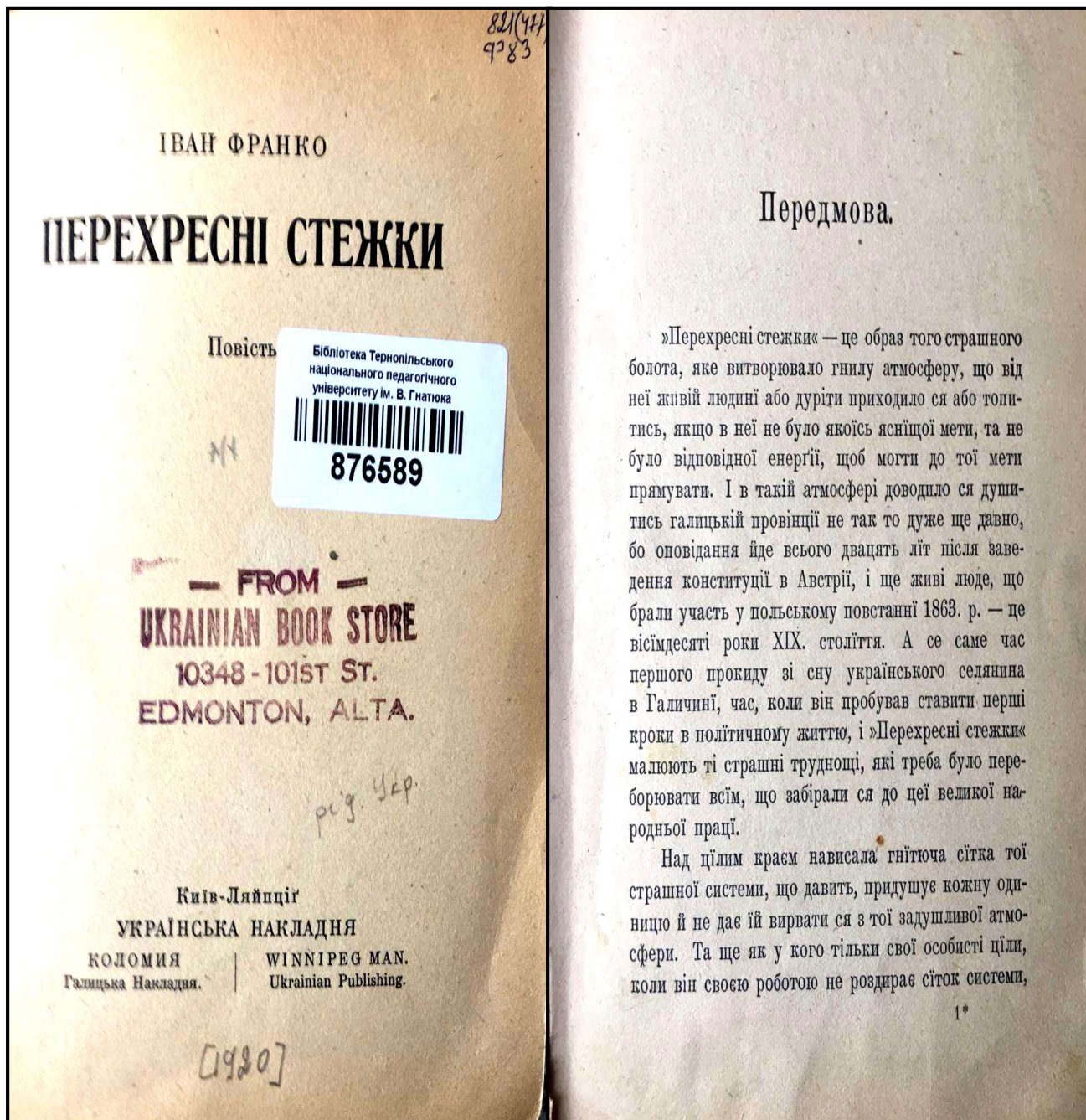
27. Франко І. Я. (1856–1916). Перехресні стежки : повість / Іван Якович Франко. — Київ ; Ляйпціг : Українська накладня, [1920]. — 477 с. — Бібліотека Кременецького державного учительського інституту.⁴⁶

Представлено соціально-психологічну повість Івана Франка «Перехресні стежки». У цьому творі автор порушує проблеми взаємостосунків українського селянства та інтелігенції, різних суспільних груп, влади і підлеглих, проблеми служіння демократичної інтелігенції своєму знедоленому народові, проблеми судочинства, подружніх стосунків, безправ'я

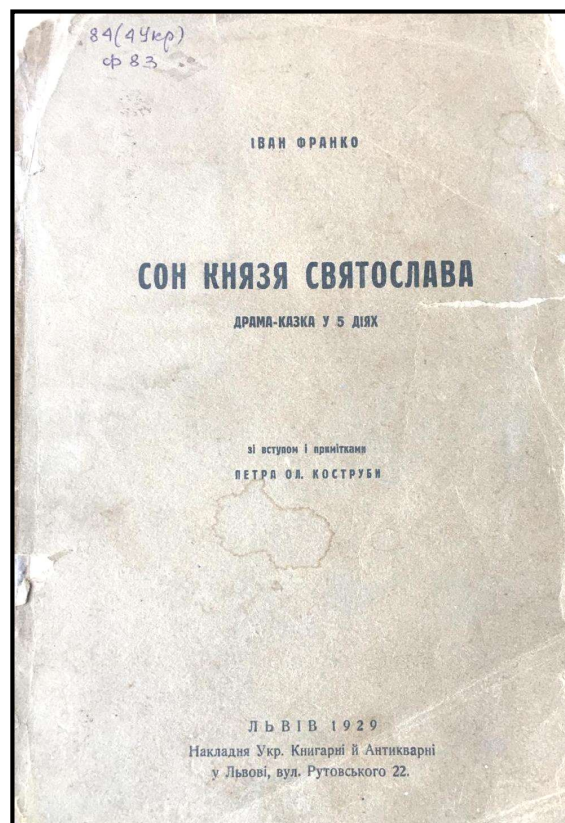
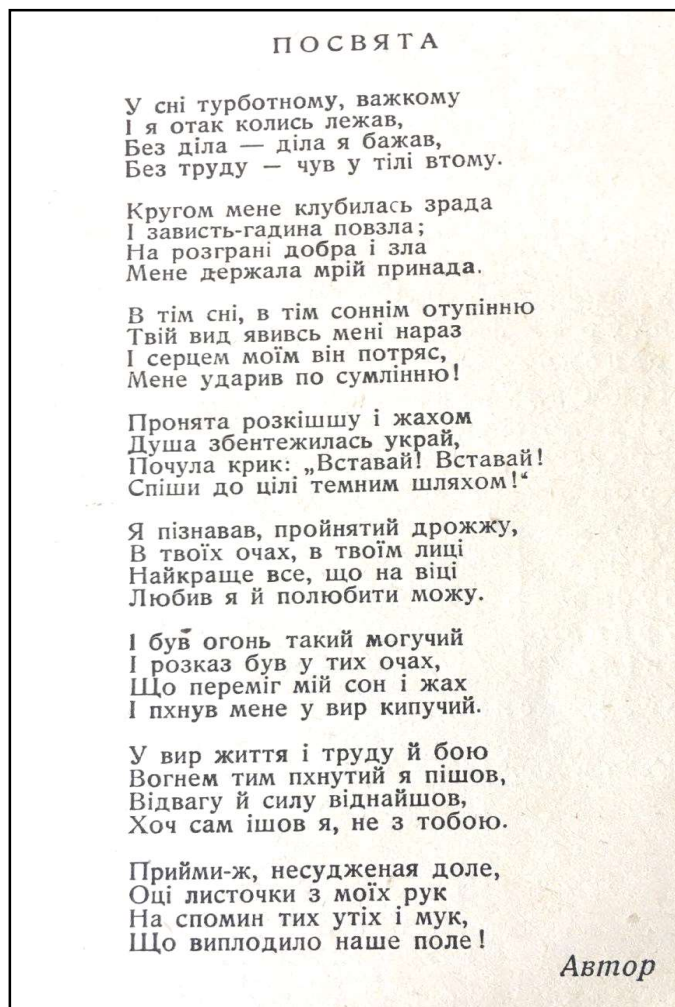
⁴⁶ Франко І. Перехресні стежки : повість. // Культура України. Електронна бібліотека. — Електрон. текст. дані (1 файл : 363 Мб). — URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=7768>

жінки в суспільстві, морального вибору, добра і зла, людяності й жорстокості, кохання та ненависті.

Передмову до книги написав український мовознавець Василь Верниволя (Сімович). На початку видання вміщено портрет І. Франка.

28. Франко І. Сон князя Святослава : драма-казка у 5 діях / Іван Франко ; зі вступ. і прим. Петра Ол. Коструби. – Львів : Накладня Укр. Книгарні й Антикварні у Львові, 1929 – 88 с. (Луцьк: ВДОУНБ імені Олени Пчілки, 2018). – Бібліотека Кременецького державного учительського інституту.⁴⁷

Неоромантична —
фантастична драматична
поема — казка Івана Франка «Сон
князя Святослава», яка вперше
опублікована в журналі «Житє і
слово» в 1895 р. і в цьому ж році
видана окремою книгою, була
названа автором драмою-казкою.
Автори «Історії української
літератури» писали, що
«романтизм драми... органічно
поєднаний з реалізмом». В основу

твору письменник поклав епізод із легендарних пригод Карла Великого, про які розповідається в середньовічній німецькій поемі «Karlmeinet». Іван Франко називав тему твору високопоетичною. Сюжет його драматичної поеми дуже стрункий, розвивається чітко і логічно. Літературні герої драми всі фантастичні, а імена їх почерпнуті з народних билин і української історії. Дане окреме видання драми 1929 року, як і попереднє, починається з «Посвяти» автора.

⁴⁷ Франко І. Сон князя Святослава // Електронна бібліотека. Культура України. — Електрон. текст. дані (1 файл : 6,09 Мб). — URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=10320>

ВСТУП

«Сон князя Святослава» друковано 1895 року у львівському журналі «Життя і Слово» (том III, ст. 21—45 і 182—215), що його видавав сам Франко. Того-ж таки року видала драму редакція особною книжкою — як з вип. нової серії Літер.-наукової Бібліотеки.

Як не ціла драма то хоч перші два акти були готові вже в 1894 р.: 1. січня 1895 писав Франко до М. Драгоманова, що дає їх у першу книжку журналу на той рік. Докінчення мало піти у другу.

В основу твору поклав Іван Франко один епізод із легендарних пригод Карла Великого, про які розказується в середовічній німецькій поемі «Karlmeinet»¹⁾.

Зміст цього розділу старонімецької епопеї, що цікавить нас із огляду на генезу Франкової драми, такий:

¹⁾ Ця поема зложена з циклю т. зв. мандрівних оповідань, що розказуючи про подібні, часто чудесні й неприродні, пригоди й ситуації переходять із одного краю в другий прикладаються до всяких визначних історичних чи легендарних осіб. Героями цього циклю, знаного майже в усіх європейських народів, виступають у Греків і південних Славян Константин В. або його батько, легендарний засновник Царгорода, — у Німців Карло Великий. В українській устній словесності в цих оповіданнях виступає або безіменний «Король», що може також первісно означав Карла Великого, або вони прикладаються до інших героїв народних, прим. до Семена Палія чи Олекси Довбуша.

V

Коли цісар вернувся з виправи на Компостеллю (в Іспанії) назад до Інґельгайму над Рейном, з'явився йому у сні ангел — і приказав покинути палату та йти красти. Цісар ізразу вагався, але як ангел тричі повторив цей приказ у божім імені, рішився його виконати. Збирається отже, сідлає коня й виїздить сам один, закликаючи Бога на поміч. По дорозі стрічає равбрітера Елеґаста, свого давнього вазала, прогнаного за якусь дрібну провину. Карло пристає до його ватаги — й оба вибираються красти до замку цісарського шваґра Екеріха фон Екермунде, що, як каже Елеґаст, не дуже вірний цісареві, та ще й людей кривдить. Тайним входом дістається Елеґаст до замку; там при допомозі чар-зілля підслухує розмову когутів, які кажуть, що тут є цісар. Елеґаст говорить це Альбрехтові (так назвав себе перед ним Карло), але той висміває його легковірність — і радить кінчати діло. Вже в замку Елеґаст підслухує розмову Екеріха з жінкою й довідується з неї про змову на життя Карла. Чесний розбійник хотів би повідомити цісаря, але боїться станути йому перед очі. Ратує його з клопоту «Альбрехт», що обіцяє сам повідомити цісаря про небезпеку. Він вертається в Інґельгайм, бо вже знає чому ангел велів йому йти красти. Приготований на напад цісар відбиває легко Екеріха й бере його в полон. Покликаний проти нього на свідка Елеґаст по тодішньому звичаю стає з ним до бою, з якого виходить побідником. За заслуги дістає його жінку й замок.

На цім оповіданні збудував Франко свою драму, пропустивши лише деякі деталі, що сталися невідповідними з хвилию, коли дію перенесено на український ґрунт.

VI

Особи Франкової драми всі фантастичні; імена їх зачерпнув автор переважно з устної словесности (билини), крім деяких, які хоч знає українська історія, то в поданому часі дії (початок XII стол.) вони є анахронізмами (Святослав, Всеслав, Добриня і др.)

Не будемо тут давати оцінки твору; зазначимо лише, що автор через уведення нових осіб і сцен, незнаних німецькій поемі, старався заповнити браки композиційні, що впливали певно з компілятивного характеру німецької епопеї. Для кращої експозиції драми введено постать Предслави, для тіснішого пов'язання з акцією заангажовано ватагу Овлура до оборони княжого замку і т. д.

Провідна ідея твору характеризується найкраще словами Овлура, що набирають особливого значіння через уміщення в останньому вірші:

«Хай згине, хто кровавить Русь роздором!»

* * *

Крім тексту «Karlmeinet»-а маємо як прицінок до генези «Сну князя Святослава» один лист Івана Франка²⁾ настільки характеристичний для цілої Франкової творчості, а з окрема для цієї драми, що годиться тут подати найцікавіше з нього. «Я вдачею своєю далеко більше романтик, ніж реаліст. Всі річі реального змісту, які я писав, справляли мені при писанню далеко більше муки, прикрости, зде-нервовання, ніж ті романтичні «скоки», при котрих я просто спочиваю душею. Таким (від-)починком, такою рекреацією був для мене й Святослав. Впрочім... тема сама, взята зі звіс-

²⁾ До Мих. Драгоманова — з 13. III. 1895.

VII

ного середньовічного *Dit de l'empereur* (у мене з німецької версії в поемі *Karlmeinet*) видавсь мені високопостичною. Та се, звісно, мій особистий суд. Мені ходило, щоб зробити річ здатну для сцени, а надто таку, при котрій би я не мав тих обридливих драч із цензурами, які мусів переходити з моїми драмами з сучасного життя...»

Стільки говорить про генезу свого твору сам Франко. Крім того, додана до першого книжкового видання «Посвята» каже заключати ще про інші психологічні чинники, що причинилися до написання драми, про якісь аналогії між фабулою твору і власним життям. Але які це були зв'язки, які асоціації чи рефлексії будила в душі поета стара історія, вичитана в середовічній поемі, цього досі ніхто не вияснив — і покищо вияснити не може, поки не буде зібрана й докладно вистудіована ціла рукописна спадщина поета, його кореспонденція й інші пам'ятки.

Черемшина Марко (1874–1927)

Марко Черемшина (справжнє ім'я: *Іван Семанюк*) – український письменник і громадський діяч, адвокат, доктор права. Народився в селі Кобаки Косівського повіту (Галичина).

Закінчив Віденський Університет (1906) і працював адвокатським помічником у Делятині, а з 1912 адвокатом у Снятині, де активно займався громадсько-політичною, літературною і культурно-просвітницькою роботою.

Навчаючись у Коломийській гімназії, юнак зацікавився тогочасним життям у Галичині і на Буковині, передплачував майже всі тодішні часописи. На цей час припадають і його перші літературні спроби, які він підписує псевдонімами Василь Заренко, Марко Легіт. Згодом Марко Черемшина написав свій перший твір-драму «Несамовиті» і надіслав її на конкурс, оголошений львівським журналом «Зоря». Хоч драма була оцінена рецензентами позитивно, вона ні в друк, ні на сцену не потрапила, текст її загубився, збереглося лише два уривки чорнового автографа. Спроба сил у драматургії не пройшла марно для Черемшини: не ставши драматургом у повному розумінні, він став згодом визначним майстром психологічних новел, характерною прикметою яких є глибокий драматизм.

Перше оповідання «Керманич» надрукував 1896 у газеті «Буковина».

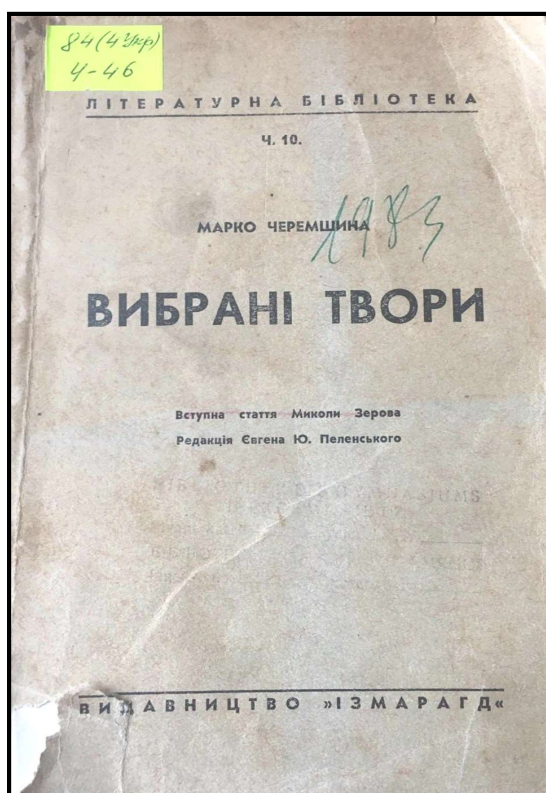
Упродовж 1900–1901 років у львівському «Літературно-науковому віснику» і чернівецькій «Буковині» була надрукована низка оповідань, які склали першу книгу письменника – «Карби. Новели з гуцульського життя»: «Святий Николай у гарті», «Хіба даруймо воду», «Раз мати родила», «Зведениця», «Більмо» та інші (разом 15), – присвячені зображенню життя темного й зубожілого гуцульського селянства за Австрії. Саме ця книжка відразу поставила Марка Черемшину на одне з чільних місць серед українських новелістів початку XX століття.

Після «Карбів» у творчості Черемшини залягла довготривала перерва, по якій з 1919 почали з'являтися його оповідання, присвячені руїні галицького села, спустошеного подіями першої світової війни: «Село вигибає», «Село потерпає», «Бодай їм путь пропала», «Перші стріли» тощо.

Третій тематичний цикл становлять оповідання Черемшини, писані про життя селянства під гнітом польської влади: «Верховина», «Ласка», «Коляда», «На Купала на Івана» та ін.

Сучасна йому критика відзначала високу майстерність письменника і багатство народної, часто ритмізованої мови. Зважаючи на спільне їм усім селянське походження і тематику творчості та дружні особисті зв'язки, в історії літератури Черемшину, Василя Стефаника і Леся Мартовича часто об'єднують під назвою «покутської трійці».

У Львові до другої світової війни окремими виданнями після «Карбів» вийшла збірка оповідань Черемшини: «Вибрані твори» (1929), «Твори. Повне видання», т. I–III (1937), «Вибрані твори» (1938). Перше видання в УРСР «Село вигибає» зі вступною статтею Миколи Зерова вийшло 1925. Після того вибрані твори Черемшини видавано багато разів. Загалом, літературний доробок Черемшини становить близько 60 літературних творів (за виключенням публіцистичних виступів в газетах та майже загубленими поетичними пробами покутянина) Нині в Кобаках у рідній хаті письменника створено музей. Є музей Марка Черемшини і в Снятині, де також споруджено пам'ятник-погруддя.⁴⁸

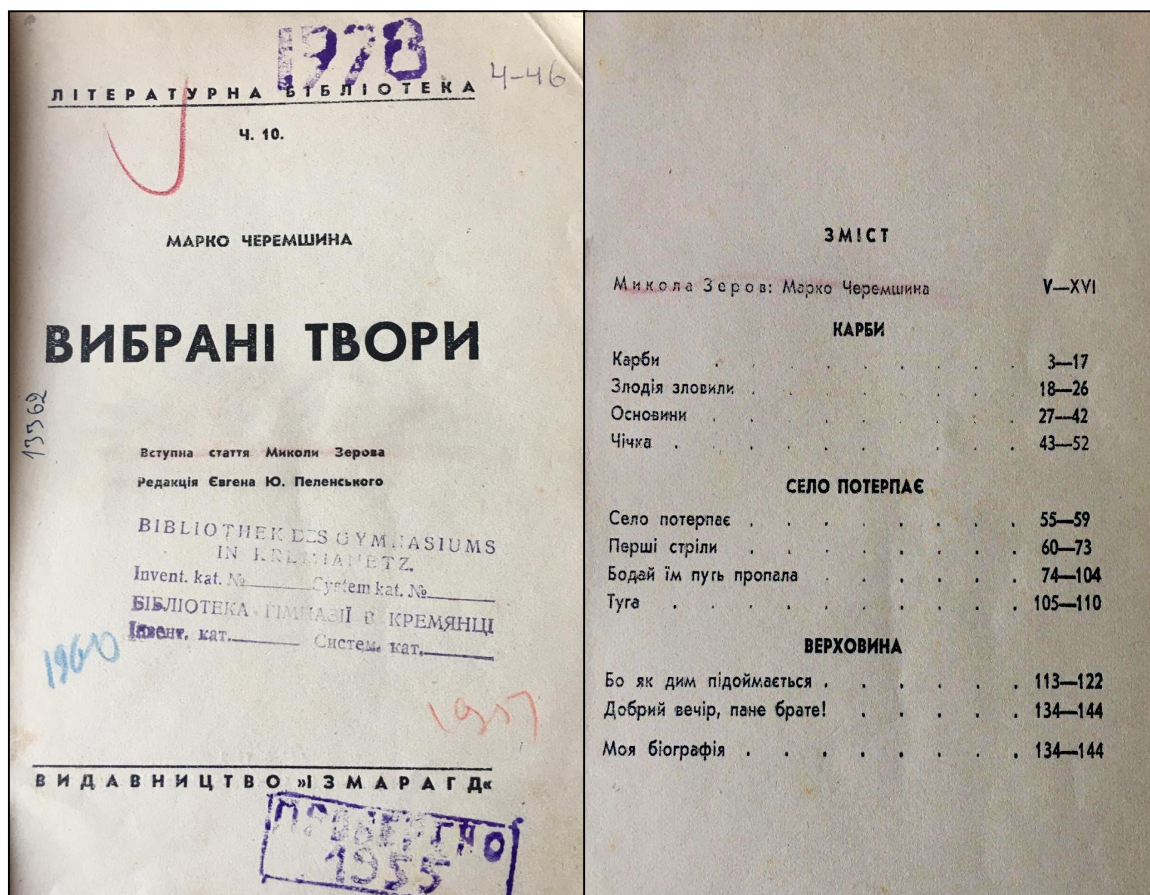

29. Черемшина М. (1874–1927)
Вибрані твори / Марко Черемшина ; вступ. ст. Миколи Зерова ; ред. Є. Ю. Пеленського. – Львів : Ізмагд, 1938. – 144 с. – (Літературна б-ка ; ч. 10). – Бібліотека Кременецького державного учительського інституту.

Крім повного видання творів Черемшини, Пеленський підготував до друку ще кілька публікацій творчої спадщини письменника, зокрема Марко Черемшина. Вибрані твори / за редакцією Є.-Ю. Пеленського. – Львів: видавництво «Ізмагд», 1938. – 144 с. У виданні використано вступну статтю М. Зерова, а саме зібрання містить твори із трьох збірок: «Карби», «Село потерпає», «Верховина». Подано й біографію Черемшини («Моя біографія»).

Підсумовуючи огляд творчої спадщини Марка Черемшини, Пеленський зазначив, що поступове зрістання письменника тривало, починаючи від індивідуальних конфліктів у «Карбах», через громадські в циклі «Село вигибає» до всенародних у «Верховині».

⁴⁸Біографія Марка Черемшини // OnlyArt". Біографії українських поетів та письменників. – URL: <https://onlyart.org.ua/biographies-poets-and-writers/cheremshyna-marko-biografiya/>

Євген-Юлій Пеленський належить до почесної когорти зберігачів і популяризаторів творчого доробку Марка Черемшини, спадщина якого — це “наша класика, дивосвіт гуцульської мовної стихії, незабутні картини природи, людські характери, світ народної поезії і вражаюча книга любові до упослідженого, затемненого неволею і забобонами рідного народу... це блискучі зразки високомистецьких літературних форм і найрізноманітніших виражальних засобів...”

Від 1901 р. аж до вересня 1914 р. не писав Черемшина нічого. Щойно війна — подібно як у багатьох інших українських письменників (Франко, Кобилянська, Стефаник) — спонукала його знову взятися за перо. — Більшість новел цієї збірки написана підчас війни, цебто до 1919 р

З уваги на те, що всі події! представлені! в цих оповіданнях, відбуваються в одному селі, а навіть виступають одні й ті самі особи, довелося впорядкувати їх хронологічно. „Перші стріли” і „Поменник” (тут не увійшов) малюють перший відступ австрійських військ, „Бодай їм пугь пропала” (не увійшло), другий відступ, „Зрадник” (не увійшло) дає фрагмент бою, якої епілог представлений у нарисі „Після бою”. Російська інвазія представлена в трагічному епізоді: „Йордан”. Остання битва приносить смерть села: „Село вигибає”. Всі ці новелі разом представляють, неначе повість, жахіття гуцульського села підчас Великої війни. На тому збірка кінчиться. — Високопоетична „Туга”, бадьора і сповнена надією, без усього трагізму

попередніх новель, зв'язана вже з украї́нськими Визвольними Змаганнями 1918–1919 рр.

Збірка появилася окремо вперше 1929 р., цебто вже по смерті автора, за редакцією М. Зерова. В повному виданні „Творів” (т. II, ст. 135–216) я впорядкував ці видання хронологічно, виділюючи зпоміж них новелі на любовні теми до окремо! збірки п. н. „Парасочка”. „Верховина” лає суспільні й політичні картини повоєнного гуцульського села, під польською кормигою, навіть немов того самого, що його представлено в збірці „Село вигибає”. Змальовано тут ті самі над-Черемошанські околиці, виступають навіть ті самі особи, як наприклад жид Зельман, п'явка села.

Першу книгу письменника – «Карби. Новели з гуцульського життя»: «Святий Николай у гарті», «Хіба даруймо воду», «Раз мати родила», «Зведениця», «Більмо» та інші (разом 15), – присвячені зображенню життя темного й зубожілого гуцульського селянства за Австрії. Саме ця книжка відразу поставила Марка Черемшину на одне з чільних місць серед українських новелістів початку ХХ століття. Після «Карбів» у творчості Черемшини залягла довготривала перерва, по якій з 1919 почали з'являтися його оповідання, присвячені руїні галицького села, спустошеного подіями першої світової війни: «Село вигибає», «Село потерпає», «Бодай їм путь пропала», «Перші стріли» тощо.

Шевченко Т. Г. (1814–1861)

Шевченко Тарас Григорович, український поет, художник, мислитель. Народився 9 березня 1814 р. в с. Моринці Черкаської області в родині селянина-кріпака.

Грамоти навчався у сільського дяка. Після смерті батьків наймитував. З 1829 р. був козачком у пана П. Енгельгардта. Разом із паном п'ятнадцятирічним підлітком переїхав спочатку до м. Вільно, а в 1831 р. – до Петербурга. У 1832 р. був відданий на навчання до живописця В. Ширяєва. 1836 р. познайомився з художником І. Сошенком, а через нього з К. Брюлловим, В. Жуковським, В. Григоровичем, О. Венеціановим, Є. Гребінкою, які організували викуп юнака з кріпацтва. У 1838 р. був прийнятий до

Петербурзької академії мистецтв, де став одним із улюблених учнів К. Брюллова.

Починаючи з 1837 р. Т. Шевченко писав поетичні твори: балади, поеми, вірші. 1840 р. вийшла друком перша його збірка поезій «Кобзар», до якої увійшло 8 віршів. 1841 р. окремим виданням було надруковано поему «Гайдамаки», в якій зображено народне повстання 1768 р. (Коліївщину). Уже в ранній творчості поета відчутні гуманістичні тенденції і спопеляючий гнів проти визиску людини.

Навчаючись в Академії мистецтв, Шевченко зазнав впливу К. Брюллова, що позначився на перших його роботах. Однак він прагне виробити власний почерк. У картинах «Катерина» (1842), «На пасіці», «Селянська родина» (обидві 1843) правдиво відображено життя трудівників.

Навесні 1843 р. Шевченко приїздив в Україну. Відвідав Київ, Яготин, Кирилівку, Березань, місцевості, де була розташована Запорозька Січ. 1844 р. вийшов перший випуск серії офортів «Живописна Україна».

Навесні 1845 р. після закінчення Академії мистецтв повернувся в Україну з наміром остаточно оселитися в Києві. Працював у Київському університеті, Тимчасовій комісії для розгляду давніх актів, подорожував по Київщині, Полтавщині, Чернігівщині, Поділля й Волині.

1846 р. вступив до Кирило-Мефодіївського товариства. У березні в Седневі в маєтку Лизогуба працював над підготовкою другої збірки «Кобзар». Написав передмову, в якій критично оцінив тодішній стан розвитку української літератури. До другої збірки Шевченко мав умістити ті поезії, які могли пройти цензуру. Більшість його творів, написаних у 1843–1847 рр., були зібрані в рукописний альбом «Три літа», який він завжди возив із собою. 5 квітня 1847 р. Шевченка було заарештовано за участь у Кирило-Мефодіївському товаристві, а насамперед за викривальні сатиричні твори («Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим...», «Розрита могила...», «Холодний яр», «Великий льох»).

В архівах жандармерії альбом «Три літа» пролежав до 1907 р., однак більшість творів з нього в різних списках була надрукована за межами царської Росії. Поета заслали рядовим солдатом до Оренбурга із заборonoю писати й малювати. 1848 р. на прохання начальника експедиції з вивчення Аральського моря, географа і мореплавця О. Бутакова Т. Шевченка як художника було включено до складу експедиції. Таким чином він дістав можливість малювати. Крім морських краєвидів, відтворив життя і побут казахського народу («Казашка Катя», «Байгуші»), написав серію малюнків «Притча про блудного сина», де кожен із 8 аркушів є метафорично-символічним образом миколаївської Росії.

Незважаючи на заборону писати, в 1847–1860 рр. він створив понад 100 поетичних творів, зібравши їх у «захалавні книжечки». Саме в заслання написав найкращі зразки філософської, пейзажної та інтимної лірики.

1850 р. за порушення царських заборон Шевченка заарештували вдруге і відправили до Орська. Згодом перевели у віддалене Новопетровське укріплення і посилили нагляд за ним. Тільки у 1853–1857 рр. він зміг продовжити писати. В кінці заслання створив низку повістей мемуарного характеру російською мовою. У 1857 р. після клопотань знайомих і друзів, зокрема, родини віце-президента Академії мистецтв графа Ф. Толстого, Т. Шевченка звільнили із заслання. Оселитися в Україні йому знову не вдалося. Зустріч із рідною землею була нетривалою – кілька місяців улітку 1859 р. У липні поблизу с. Прохорівка Шевченка заарештували знову. Після допиту в Києві його звільнили і відправили до Петербурга. Він продовжував удосконалювати мистецтво і техніку офорта, опановував нові прийоми гравірування. У 1860 р. рада Академії мистецтв присвоїла йому почесне звання академіка гравюри.

У 1860 р. з'явився новий «Кобзар», прихильно зустрінутий критикою.

Творчість Т. Шевченка тематично відповідає трьом головним періодам його життя: 1838–1847 рр. (від викупу з неволі до арешту), 1847–1857 рр. (період ув'язнення і заслання), 1857–1860 рр. (період після заслання). Твори першого періоду відобразили осмислення поетом характерних ознак життя народу, його традицій, побуту, історичного минулого. До творів цього періоду належать «Іван Підкова», «Гайдамаки», «Тарасова ніч», «Сон» («У всякого своя доля»), «Кавказ», «Єретик», «І мертвим, і живим...», «Великий льох». Основна думка цих творів – необхідність повалення царського самодержавства. Поет бачив майбутнє України в сім'ї вільних народів, де свобода є запорукою вільної праці і щасливого життя.

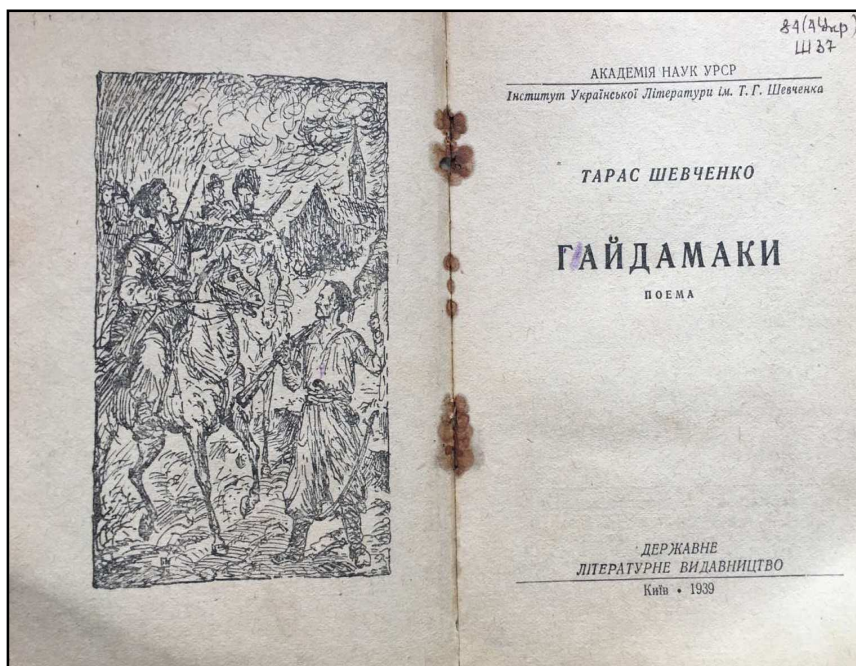
У творчості другого періоду розробляється пісенний жанр. Поезії позначені опертям на фольклор в усьому розмаїтті його тематики.

Різнобічні знання Т. Шевченка, його мистецьке обдаровання з особливою виразністю відобразилися у творах останнього періоду. Тут він звертається до античних сюжетів, тем філософського осмислення буття (ролі митця у суспільстві, майбутнього України).

Творчість Т. Шевченка – особливе явище в українській культурі. Він показав світові красу й силу української мови, спираючись на багатство мови народної, розвинув у своїй поезії ідеї рівності вільних народів, створення суспільства, в якому розкриються найвищі людські якості.

Помер 10 березня 1861 р. в Петербурзі. Похований на Чернечій (нині Тарасовій) горі поблизу м. Канева Черкаської області.⁴⁹

30. Шевченко Т. (1814–1861). Гайдамаки : поема / Т. Шевченко ; Ін-т укр. літератури ім. Т. Г. Шевченка. – Вид. ювілейне, 1814–1839. – Київ : Державне літературне видавництво, 1939. – 108 с. – Бібліотека Кременецького державного учительського інституту.

⁴⁹ Тарас Шевченко. Коротка біографія // Електронная библиотека Князева. Короткі біографії українських письменників. – URL: http://www.ebk.net.ua/Book/biographies/k_b_u_p/part7/714.htm

Гайдамаки – історико-героїчна поема Шевченка. Вступ до «Гайдамак», датований 7 квітнем 1841 року, поет написав після завершення твору. Автограф невідомий.

Розділ поеми «Галайда» вперше надруковано в альманасі «Ластівка» (СПБ, 1841). «Гайдамаки» вперше опубліковано з незначними цензурними купюрами окремим виданням 1841 року у Петербурзі. В першодруку цей твір мав присвяту рос. «Василию Ивановичу Григоровичу, на память 22-го апреля 1838 года».

В наступні роки автор далі працював над текстом. Збереглося два друковані примірники твору з власноручними виправленнями Шевченка та з відновленням окремих рядків, вилучених цензурою: перший – у книзі «Чигиринський Кобзар і Гайдамаки», другий – у «Кобзарі» 1860 (Обидва примірники – в інституті літератури імені Тараса Григоровича Шевченка НАН України). Масштабність охоплення важливих подій, велика кількість дійових осіб і драматичних картин надають твору характеру епопеї.

Основним джерелом «Гайдамаків» була усна народна творчість (пісні, перекази і легенди). Про це говорив сам поет. Він знав також історичні праці українських, російських та польських авторів про Коліївщину — народне повстання 1768 року на Правобережній Україні.

В «Приписах» («Примітках») до поеми Шевченко посилався на «Історію Русів», «Історію Малої Росії» Д. Бантиша-Каменського, «Энциклопедический лексикон» А. Плюшара, «Історію Королівства Польського» Є. Бендтке. Він користувався працею М. О. Максимовича «Оповідь про Коліївщину» (в рукописі), польською мемуарною літературою.

Поет також читав художню літературу про гайдамаччину, зокрема повість М. Чайковського «Вернигора», з якої запозичив сцену вбивства Іваном Гонтою своїх дітей (факт не історичний). Очевидно, Шевченко знав твори й інших польських авторів на цю тему («Канівський замок» С. Гоцинського та інші). Окремі епізоди гайдамаччини було зображено у творах російських письменників 1-ої половини 19 століття – К. Рилєєва, О. Сомова та В. Наріжного.

В поемі «Гайдамаки» Шевченко оспівав повсталий народ, його непереможну волю в боротьбі проти соціального і національного гніту, звеличив його мужність і душевну красу.

У творі «Гайдамаки» Шевченко уперше у європейському романтизмі поставив у центрі твору не героя-одинака, а народних месників, «громаду в сіряках».

Поема була актуальною в усі часи визвольної боротьби Українського народу. Залишається такою і сьогодні.

Поема складається із вступу, 11-ти основних розділів, «Епілогу», прозової передмови і «Приписів». Вступ і «Епілог» є композиційним обрамленням поеми. У вступі поет декларує свій ідейний задум – оспівати гайдамаків. Тут він утверджує ідею народності літератури і право українського письменства на існування та розвиток.

Кожен розділ поеми сповнений драматичного напруження. На відміну від багатьох тогочасних драматичних поем, у Шевченка, як і в письменників-

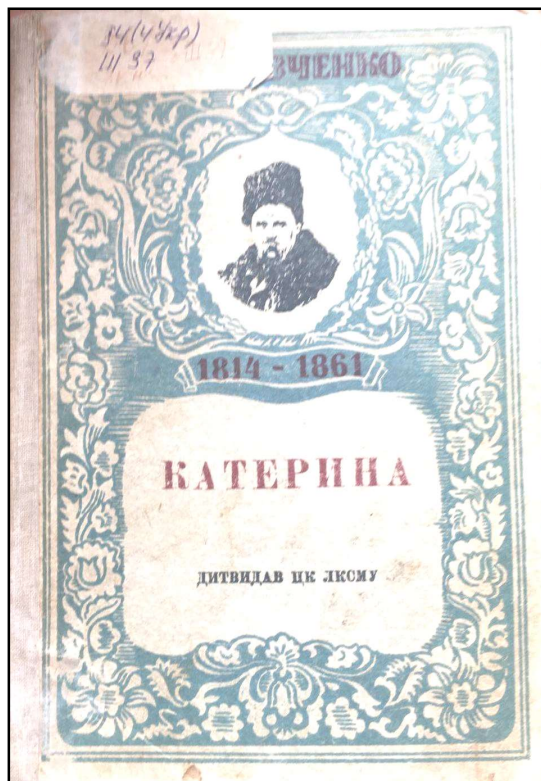
декабристів, як і в Олександра Пушкіна, романічна лінія на другому плані. Поет докладно вмотивовує події Коліївщини як великого народно-визвольного руху. Гайдамаки виступають у поемі, вперше в світовій літературі, справжніми творцями історії. Це найповніше розкривається в розділах «Треті півні», «Червоний бенкет», «Бенкет у Лисянці», «Гонта в Умані» та інших. Шевченко майстерно зобразив картини передгрозя, наростання народного гніву. Напруженість збільшується з кожним розділом, швидка зміна подій створює відчуття руху. Події подано в широкому епічному плані.

У творі дві сюжетні лінії, які переплітаються між собою: розгортання та хід повстання під назвою Коліївщина та історія особистого життя Яреми.

Розвиток сюжетних ліній часто переривається ліричними відступами й пейзажами в романтичному дусі. Характери розкриваються в складних життєвих конфліктах. У Яреми почуття помсти за свої наймитські кривди посилюється звісткою про драматичну долю його нареченої – Оксани. Глибокого трагізму й художньої сили сповнений розділ про те, що Іван Гонта в ім'я присяги вбив своїх дітей.

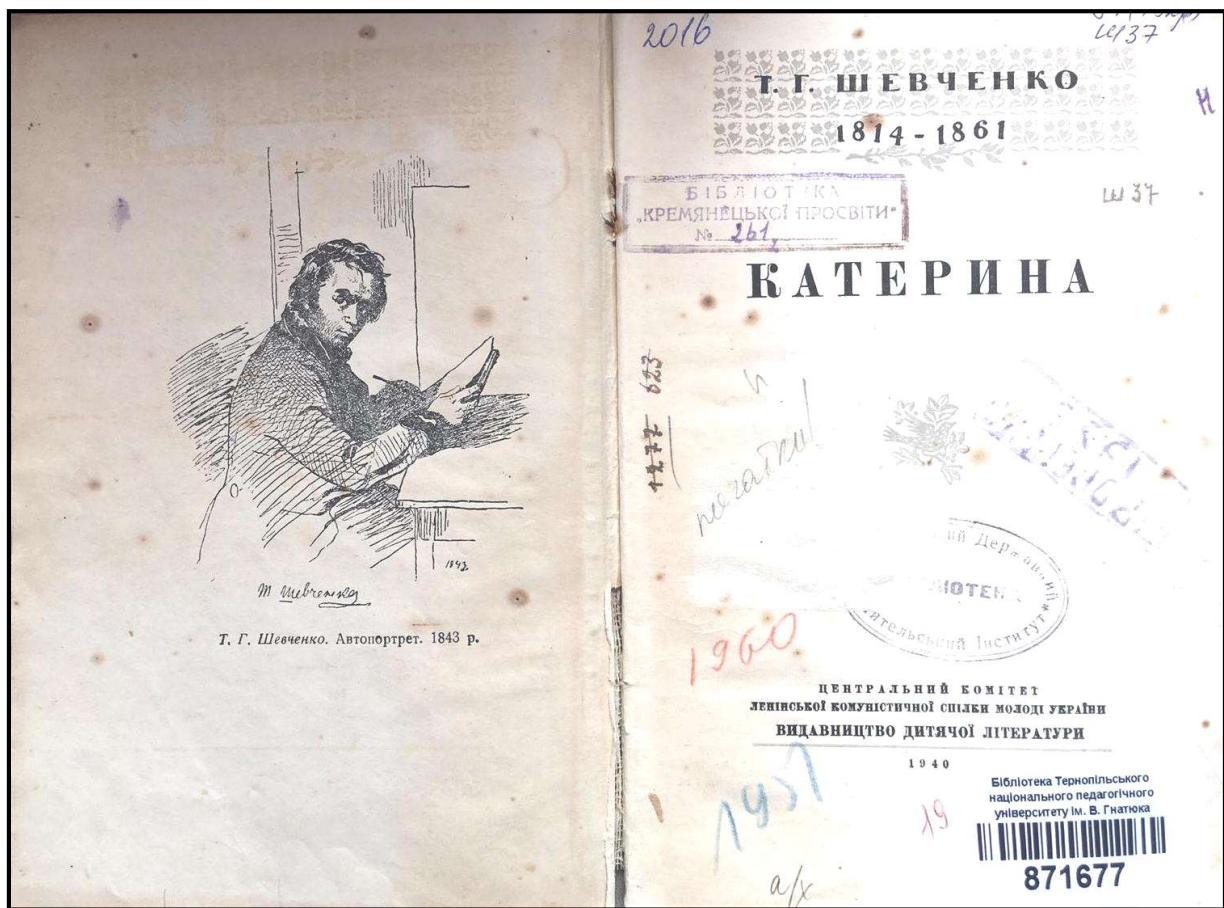
Логічним завершенням основної сюжетної лінії є зображення гайдамацького повстання – «Епілог», в якому розповідається про поразку повстання.

«Епілог» перейнятий сумним настроєм, характерним і для народних пісень про Коліївщину.⁵⁰

31. Шевченко Т. Г. (1814–1861). Катерина / Т. Г. Шевченко. – Одеса : Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1940. – 36 с. – Бібліотека Кременецького державного учительського інституту. – URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Shevchenko/Kateryna_vyd_1940.pdf

⁵⁰ Шевченко Тарас. Гайдамаки [видання 1919 року]. – URL: <http://history.sumy.ua/research/books/416-tarasshevchenkoqhaidamakyqvydannia1919roku.html>

Поема «Катерина» написана 1838 р. Уперше була надрукована в «Кобзарі» 1840 р.

За жанром це реалістична соціально-побутова поема з елементами романтичної поезії про долю простої селянської дівчини, яку збездивив офіцер-дворянин. Поема «Катерина» – перший твір, у якому поет звернувся до теми жінки-покритки і ширше – жінки-матері. Ця тема стала наскрізною в подальшій поетичній і прозовій творчості Т. Шевченка («Слепая», «Відьма», «Наймичка», «Марія» та ін.).

У творі одна сюжетна лінія, що час від часу переривається авторськими відступами різного характеру: філософськими, дидактичними, автобіографічними.

Головною героїнею поеми є проста сільська дівчина Катерина, яка, всупереч традиціям і моралі, «покохала москалика, як знало серденько». Коханий поїхав і пообіцяв повернутися. Після народження дитини батьки, які були не в змозі пережити сором, виганяють Катерину шукати коханого. Жінка після тяжких мандрів зустрічає його, та офіцер-спокусник не захотів пізнати колишню кохану і відштовхнув її. Жінка з розпачу втопилася, а дитину підбрали люди. Малого Івася ми зустрічаємо на шляху поводитирем. Тут же відбувається його зустріч із паном-батьком. Проте жорстокий чоловік не захотів пізнати свого сина, як колись його матір. Автор явно співчуває Катерині, хоч і засуджує її за легковажну довіру. Його позиція розкривається в ліричних відступах-повчаннях: «Кохайтесь, чорнобриві, та не з москалями...»

Гостро передано в поемі горе батьків Катерини, яких віковічні традиції моралі змушують зректися своєї дитини, вигнати її з дому. Поет співчуває і цим знедоленим людям, правдиво малюючи їх психологічний стан.

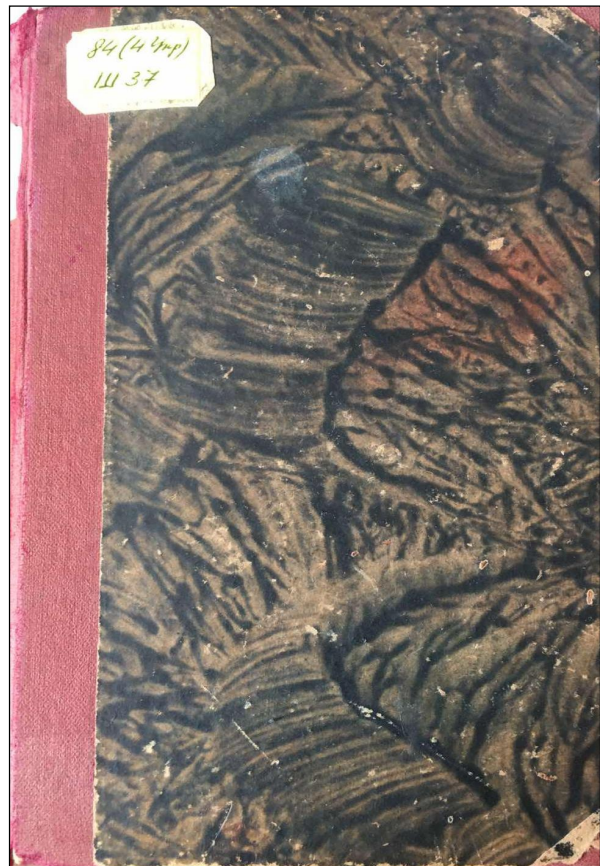
Офіцер-спокусник зображений спочатку через спогади Катерини та авторську мову. Лише раз ми бачимо його при зустрічі з Катериною в лісі. Це жорстока, бездушна людина, яка, за задумом автора, є уособленням горя, що його несе розбещене панство простому народові.

Образ оповідача розкривається через змалювання персонажів поеми, а також у ліричних відступах, якими пов'язані окремі частини поеми. Автор висловлює щире співчуття своїй героїні, виступає на захист знедолених.

Для твору характерна віршувальна різноманітність, особливо відрізняються в ньому ліричні відступи і частини поеми, що містять розвиток дії. Це сприяє більш яскравому й повному вираженню авторського задуму, чітко розмежовує частини твору.⁵¹

32. Шевченко Т. Г. (1814–1861). Повне видання творів : [у 16 т.]. Т. 14 : Переклади поезій на польську мову / Т. Шевченко ; за ред. Б. Лепкого ; відп. ред. А. Петренко. – Варшава ; Львів : Український науковий інститут, 1936. – 385 с. : портр.⁵²

Оригінал друкованого документу зберігається в НБ ТНПУ ім. В. Гнатюка. Дана збірка складається з поезій Шевченка, перекладених польською мовою. Редактором видання є Богдан Лепкий, який зібрав бібліографію попередніх перекладів. Цей том охоплює майже половину поезій Тараса Григоровича – 101 твір (48 з них вперше перекладено польською). Окрім того книгу оформлено раніше не репродукованим портретом Шевченка. У кн. портрет Т. Шевченка роботи К. Шрейнциера.

⁵¹ Шевченка Т. Катерина // OnlyArt. Біографії українських поетів та письменників. – URL: <https://onlyart.org.ua/analiz-virsha/analiz-poemy-tarasa-shevchenka-katery/>

⁵² Шевченко Т. Повне видання творів. Т. 14 : Переклади поезій на польську мову // Електронна бібліотека. Культура України. – Електрон. текст. дані (1 файл : 76,8 Мб). – URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=3891>.

З М І С Т	
ПЕРЕДМОВА	3
З „КОБЗАРЯ“ 1840 Р.	5
З ІНШИХ ПОЕЗІЙ РАНЬОЇ ДОБИ (1837—1842)	49
З АЛЬБОМУ „ТРИ ЛІТА“ (1843—1845)	77
З ЦИКЛЮ „В КАЗЕМАТІ“ (18.IV—30.V.1847)	181
НЕВОЛЬНИЧА МУЗА (1847—1850)	193
ПІСЛЯ ПОВОРОТУ З ЗАСЛАННЯ (1857—1861)	293
СТАТТІ І БІБЛІОГРАФІЯ:	
П. Зайцев: Про польські переклади з Шевченка	345
Б. Лепкий і П. Зайцев: Бібліографічні завваги	353
Спис перекладів поезій Т. Шевченка на польську мову	358
Показчик I	380
Показчик II	382
Алфавітний показчик змісту	383

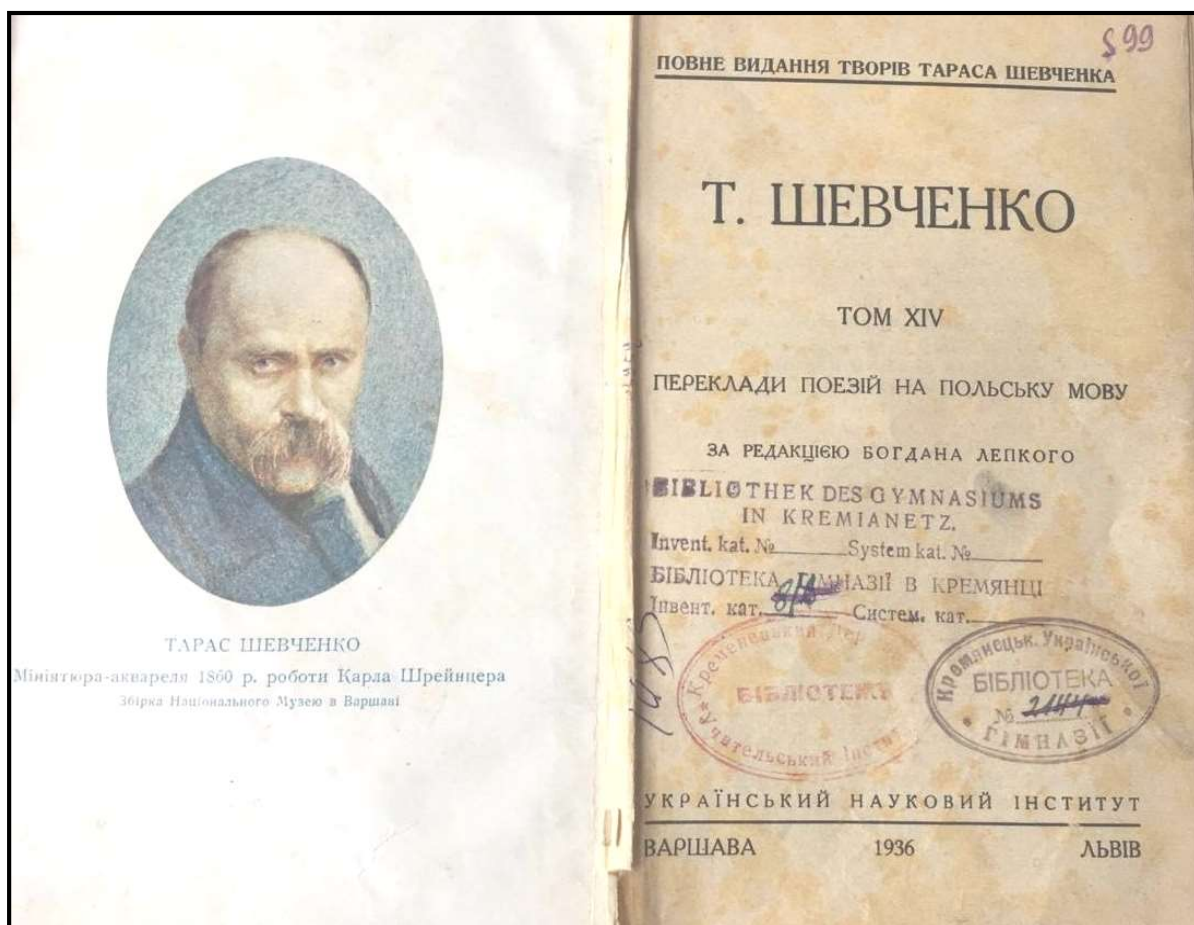
ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ	
Надруковано:	Повинно бути:
Стор. 82 р. 97 Czy uwieczoną „pomysłność“ —	Czy „pomysłność“, uwieczoną
„ 83 „ 20 Na swoją Ukrainę,	Na swą Ukrainę
„ 86 „ 35 wicher	wichr
„ 96 „ 269 I miasto ze stoma cerkwiami	I miasta ze stoma cerkwiami
„ 99 „ 390 hula!!	hulá!
„ 112 „ 47 Ezekielem	Ezekjelem
„ 192 „ 9 I wspominajcie wzajem siebie,	I wspominając wzajem siebie,
„ 343 заголов. Бібліографія	Бібліографія
„ 348 р. 31 Кондратовіч	Кондратович
„ 349 „ 19 Кондратовіча	Кондратовича

Зміст:

Передмова;
 З «Кобзаря» 1840 року;
 З інших поезій ранньої доби (1837-1842);
 З альбому «Три літа» (1843-1845);
 З циклу «В казематі» (18.IV-30.V.1847);
 Невольнича муза (1847-1850);
 Після повороту з заслання;

Статті і бібліографія.

Зайцев П. Про польські переклади з Шевченка;
 Лепкий Б., Зайцев П. Бібліографічні завваги;
 Список перекладів поезій Т. Шевченка на польську мову;
 Показчик за прізвищами перекладачів;
 Показчик хронологічний;
 Алфавітний показчик змісту (за українськими заголовками поезій).

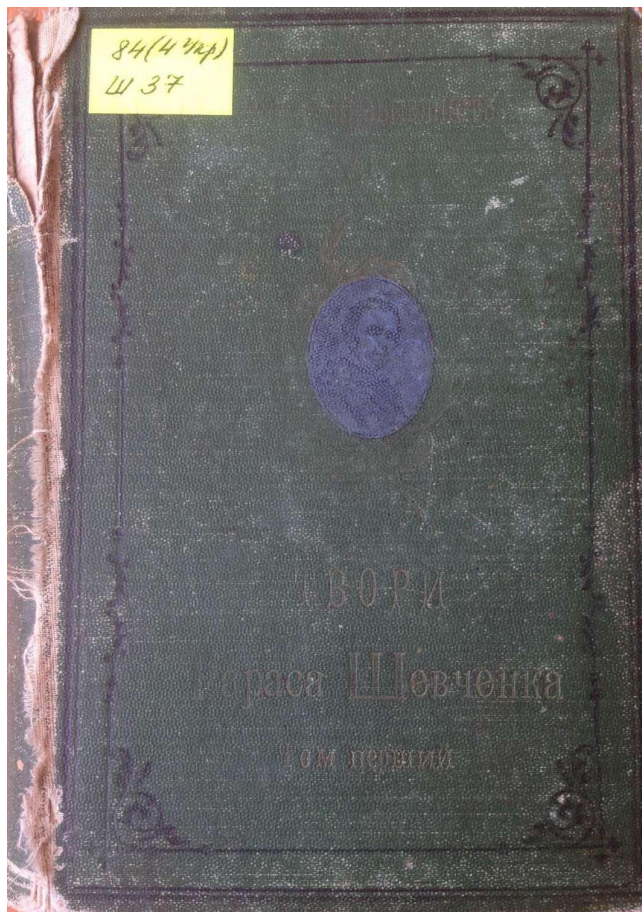
У 30-х рр. Б. Лепкий активізував свою перекладацьку діяльність як шевченкознавець, співпрацюючи з Українським науковим інститутом у Варшаві у виданні творів Т. Г. Шевченка як редактор перекладів поезій Кобзаря на польську мову. XIV том перекладів містив 101 твір Шевченка в 106 перекладах, що вийшли з-під пера 32 перекладачів, серед яких 7 були українцями: Б. Лепкий, П. Зайцев, О. Левицький, О. Процик, Р. Тарашкевич, С. Твердохліб, С. Чарнецький. 25 творів (поєми “Тополя”, “Катерина”, “Сон”, “Неофіти”, шедеври громадянської (“Заповіт”, “Мені однаково”), пейзажної (“Сонце заходить...”, “Ой діброво, темний гаю...”), особистої лірики (“Думи мої...”, “Заросли шляхи тернами...”, “Минають літа молодії”) та ін. – Н. Б.) належали Б. Лепкому, який зумів розкрити ідеї Кобзаря, а через них змалювати духовне обличчя українства. Тому переклади Б. Лепкого не раз передруковували, а окремі були вміщені в антологіях 70-х рр., що є свідченням їх мистецької вартості, незважаючи на час та історичні обставини.

33. Шевченко, Т. Г. (1814–1861). Твори. Т. 1 / Тарас Григорович Шевченко. – 3-є вид. – Львів : З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1912. – [544] с. – (Руска письменність). – Бібліотека Кременецького державного учительського інституту.

Перлина світової Шевченкіани. Унікальне антикварне літературно-художнє серійне видання. Бібліографічна рідкість наукової бібліотеки ТНПУ ім. В. Гнатюка, Формат: 16,8 x 12 x 3,5 см, тираж: 10 000 примірників.

Оправа: Тверда видавнича художня палітурка з написами позолотою на обкладинці та корінці. Фактично це картонаж, обтягнутий тканиною шляхетного оксамитового кольору. На обкладинці - рельєфне тиснення барельєфу Шевченка з елементами позолоти. Книга була видана з стандартною оправою вартістю 1,60 крон. На задній кришці – рельєфне тиснення з логотипом «Переплетня Товариства Просвіта»

Стан: дуже добрий. Реліквія без втрат!!! Збереглась навіть титульна сторінка та всі ілюстрації! Всі сторінки міцно триматься блоку. Звичайно, пилюкою на книжковій полиці така книга не припадала : за 106 років з моменту виходу на світ геніальними Тарасовими рядками зачитувалось не одне покоління українців. Відповідно, оправа має сліди користування книгою у

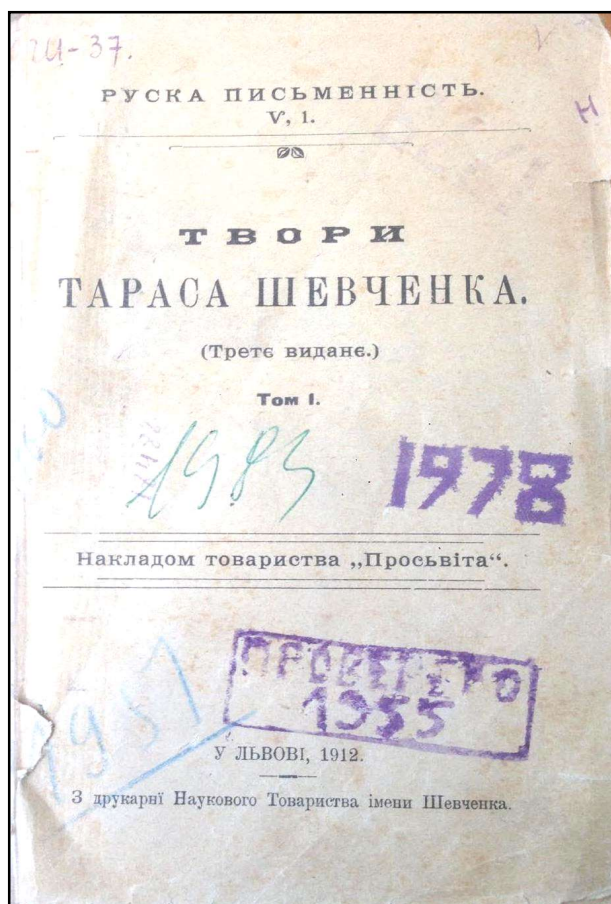
вигляді легкої потертості кутиків, мікротріщин на згинах корінця. Краї кількох сторінок трішки пошарпані, але в цілому обріз сторінок зберігся пристойно: досить рівний, не розтріпаний. На даний момент книга немає закінчення та змісту. Відсутні сторінки 545–552.

Книга без штампів діючих державних бібліотек.

У даний час раритет рівня національної святині у ХХІ столітті рідкісний примірник видання творів Тараса Шевченка (Львів, 1912 р.) зберігається в колекції ЦРВ ТНПУ ім. В. Гнатюка.

Перед Вами рідкісний примірник дореволюційного видання безсмертних творів Тараса Шевченка, який чудом уцілів до наших днів. Як зазначено на титульній сторінці, це перший том з двохтомного 3-го видання творів Т. ШЕВЧЕНКА, який був надрукований у Львові в 1912 р. у друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка. Фактично це 5-й випуск з серії книг «Руска письменність», яка виходила під редакцією Юліана Романчука під егідою Товариства «ПРОСВІТА».

ЗМІСТ 1-го тому творів Тараса Шевченка

– Передмова Юліана Романчука до 1-го видання «Поезії» Т. Шевченка (Львів, 19 серпня 1901 р.). – С. 3.

– Передмова Юліана Романчука до 2-го видання «Творів» Т. Шевченка в серії «Руска письменність» (Львів, 30 квітня 1907 р.). – С. 4.

– Передмова Юліана Романчука до 3-го видання «ТВОРІВ» Т. Шевченка в серії «Руска письменність» (Львів, 15 лютого 1912 р.). – С. 7.

– Найважливіші дати з життя Т. Шевченка. – С. 9.

– Тарас Шевченко (Автобіографічні звістки), переклад з російського (лист до редактора часопису «Народное чтение» від 18 лютого 1860 р.). – С. 11.

– Уривок з повісті Т. Шевченка «Княгиня». – С. 18.

– Передмова Т. Шевченка до 2-го видання «Кобзаря» (Седнев, 8 березня 1847 р.). – С. 29.

I. Дрібніші поезії:

а). Думки, пісні, посвяти і таке інше (26 творів, в т.ч. «Заповіт»). – С. 33.

б). Описи, образи, оповідки і таке інше (22 твори, в т.ч. «Іван Підкова», «Гамалія», «Розрита могила», «Чигирин», «Кавказ», «Холодний Яр»). – С. 66.

II. Більші поезії (12 творів, в т.ч. «Катерина», «Гайдамаки», «Сон», «Іван Гус (Єретик)», «Наймичка», «До мертвих і живих, і ненарождених», «Псалми Давидові»). – С. 133.

Додаток: Т. Шевченка «Артист (Художник)» : повість автобіографічна. – С. 376.

Тарас Шевченко. Приписки. – С. 510.

Шевченко яко маляр : нарис О. Новицького. – С. 544.

Перелік ілюстрацій:

1). Портрет Т. Шевченка. – С. 26.

2). Рідна хата Т. Шевченка. – С. 28.

3). Т. Шевченко в молодім віці /копія гравюри на дереві академіка Лаврентія Аксеновича Серякова (1824–1881), зробленої в Німці у 1879 р. на основі автопортрету Шевченка 1840 р. – С. 32

За довгих 106 років ця збірка неперевершених поетичних і прозових творів українського пророка була мовчазним свідком хвилин радісного піднесення та глибокого смутку своїх численних і вдячних читачів. Поетичними рядками Великого Кобзаря зачитувались, ними тішились, з ними тужили і з ними мріяли. Глибоко народною поезією Тараса захоплювались в тісному родинному колі, її урочисто декламували на народніх зібраннях, але водночас цю Тарасову збірку доводилось берегти від води та полум'я та переховувати від недругів. Ось чому видання творів Т. Шевченка понад столітньої давності, яке пройшло крізь вогонь та воду, перенісши всі лихоліття та пожарища двох світових воєн, але волею Всевишнього та вдячних читачів чудом збереглося без втрат до наших днів – це справжня реліквія рівня національної святині. Чудом вціліла збірка творів Шевченка 100-літньої давності наочно показує нам – нащадкам великого Тараса – велич його синівської любові до нашої спільної неньки – України.

І сьогодні, гортаючи пожовклі від часу сторінки цієї збірки з проникливими шевченківськими рядками, наче відчуваєш тепло долонь її перших численних читачів – наших достойних попередників, які, виконуючи Тарасові заповіді, здобули для нас в нелегкій борні самостійність України. А вже наше завдання – зберегти цінну духовну Тарасову спадщину та відновити територіальну цілісність і соборність Української держави, давши гідну відсіч новітній навалі московської орди, яка руками путінських найманців та усіляких запродавців намагається грубою військовою силою відшматувати від України Крим та Донбас...⁵³

⁵³ Шевченко. Твори. – Львів, друкарня НТШ, 1912 р. // РАРИТЕТ!
<https://unc.ua/auction/shevchenko-antikvarne-vidannya-tvor-v-lv-v-drukarnya-ntsh-1912-r-raritet-357557>

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Вовчок М.	1
Глібов Л. І.	2
Гребенка Е. П.	3
Заревич Ф.	4
Квітка-Основ'яненко Г. Ф.	5
Кміт Ю.	6
Котляревський І. П.	7
Коцюбинський М. М.	8, 9, 10
Кочерга І. А.	11
Куліш П. О.	12, 13, 14
Лащенко Г.	15
Рильський М. Т.	16, 17
Скляренко С. Д.	18
Турянський О. В.	19
Федькович Ю. А.	20, 21, 22
Франко І. Я.	23, 24, 25, 26, 27, 28
Черемшина М.	29
Шевченко Т. Г.	30, 31, 32, 33

ПОКАЖЧИК НАЗВ

Алмазне жорно	11
Бабусина казка	15
Байки	2
Бо москалі – чужі люди	15
В путах шайтана	8
Вибрані поезії, 1918–1940	16
Вибрані твори	29
Гайдамаки	1, 30
Дада	15
Двойникъ	3
Диктаторка	15
Діти	15
Для загального добра	9
Драматичні твори	11
Дяк	1
Енеїда	7
Зів'яле листя	23
Із днів журби	24
Катерина	31
Куликъ	3

Куряча зупа	15
Лист з Парижа	1
Люба-згуба	20
Майстри часу	11
Маніпулянтка	25
Марина	17
Маруся Богуславка	12
Месяць и соннце	3
На віру	8
На ялинці	15
Оповідання	13, 26
Орися	14
Перехресні стежки	27
Писаня. Т. 3, ч. 2 : Драматичні переклади	21
Повне видання творів	32
Поза межами болю	19
Посмертні оповідання	1
Потапова неделя	3
Пройдисвіт	1
Разказы пирятинца	3
Рапорт	18
Свіччине весілля	11
Сон князя Святослава	28
Страшный зверь	3
Твори	5, 8, 33
Телепень	3
Тіні забутих предків	10
Фармазони або як то трицять срібнарівських господарів записалося чортові, і як то вони за сім літ, сім місяців і сім неділь дуже забагатіли	22
Тремтіння душі	6
Хлопська дитина	4
Ціповяз	8
Щоденник	15
Як Хапко солоду відрікся	1
Ясновельможний	15

ПОКАЖЧИК МІСЦЬ ВИДАНЬ

[Україна]	2
Варшава	32
Відень	19
Київ	1, 11, 13, 18, 20, 27, 30,
Краків	15
Львів	4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 32, 33
Ляйпціг	27
Москва	17
Одеса	31
Петроград	16
С.-Петербургъ	3
Харків	11, 18
Чікаго	19

ХРОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

[1900?]	3
[191-?]	12, 14, 20
[1920]	27
1902	21
1904	25
1910	1
1912	33
1913	5
1921	19
1922	6, 13, 23, 24
1923	8
1928	10
1929	9, 26, 28
1934	22
1936	7, 32
1937	4
1938	29
1939	30
1940	31
1943	15, 16
1944	11, 17
1945	18
поч. XX ст.	2

ПОКАЖЧИК ВИДАВНИЦТВ

Атенеум	8
Батьківщина : Мр. Маріян Дзьоба	7
Державне літературне видавництво	30
Дитвидав ЦК ЛКСМУ	31
Дмитро Хомяк. Спілкове видання	12, 14
Друк. К. Г. Редера	20
Друкарня 1-ої Київської Друк. спілки	1
З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка	21, 23, 24, 33
Изд. А. С. Суворина	3, 4
Ізмарагд	29
Накладом книгарні НТШ	6
Накладом т-ва "Просвіта"	9
Накладом Укр. Книгарні і Антикварні у Львові	26, 28
Поділля	10
Просвіта	5, 22
Ратаи	13
Спілка радянських письменників	17
Укр. Мистецька Накладня і Книгарня «У.-М.-НА»	19
Українська накладня	20, 27
Українське видавництво	15
Українське державне видавництво	11, 18
Український науковий інститут	32
Укрвидав	16

ПОКАЖЧИК ПРОВЕНІЄНЦІЙ (печаток, штампів)

Кожна бібліотечна книга має свою обов'язкову ознаку – печатку чи штамп. Вони можуть розповісти про історію її «життя», її власників, особливо, коли книга змінює свою бібліотечну «прописку». Печатки і штампи на книгах наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету в основному мають форму кола, прямокутника, овала. Для їх нанесення на папір використовувався сургуч, мастика, чорнила. На польських книгах періоду II Речі Посполитої використовувалось чорнило червоного кольору.

Провенієнції установ

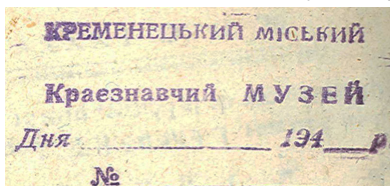
Biblioteka Liceum Krzemienieckiego [печ.] (Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка).

Кременецький Краєзнавчий музей. Тернопільський Обл. Відділ Освіти НКО-УРСР [печ.] (Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка).

Кременецький міський Краєзнавчий музей [печ.] (Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка).

Бібліотека. Кременецький державний учительський інститут [печ.] (Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка).

Провенієнції в задокументованій рукописній формі відображають своєрідний родовід книги, перебування її у певної особи чи установи. Дослідження провенієнцій насамперед спрямоване на вивчення стародруків та рукописних книг, що, як правило, неодноразово переходили від одного власника до іншого і нині зберігаються у спеціалізованих фондах бібліотеки. За останні роки бібліотекарі почали активніше вивчати провенієнції як власницькі ознаки окремих примірників стародруків та рукописних книг, що зберігаються у фондах НБ ТНПУ ім. В Гнатюка. Провенієнції стають головним елементом бібліографічного опису рідкісних і цінних видань у електронному каталі наукової бібліотеки. Створена та функціонує окрема база даних, куди вносять дані про маргіналії, автографи, провенієнції, зокрема екслібриси, печатки, наклейки, що є на стародруках, а також відомості про стан їхньої збереженості. Виняткову цінність мають видання, що мають автографи, підпис автора разом з ім'ям одержувача, дарчі записи тощо. Визначення кола колишніх власників книги та її перебування в бібліотеці різних установ робить видання чи рукопис більш цінним або важливим для користувачів.

Екслібриси, суперекслібриси, печатки бібліотек, власницькі записи, наклейки з шифрами або рукописні їх записи і таке інше, що зустрічаються на оправі, форзаці, титулі, всередині чи наприкінці книги, допомагають визначити, коли і як вона була придбана, кому і коли належала, причини та обставини її продаж чи дарування тощо. Іноді провенієнції дозволяють простежити особливості зміни власника та переміщення стародруків, які спочатку перебували в окремих приватних осіб, а потім стали частиною фондів великих книжкових зібрань магнатів чи бібліотек установ. Вони у своєрідній документальній формі відображають головні риси та особливості історичних та культурно-освітніх процесів епохи.

Використання сайтів бібліотек

Бібліотека Ягеллонського університету (Нпол.Н Biblioteka Jagiellońska) – URL : [HUhttps://bj.uj.edu.pl/U](https://bj.uj.edu.pl/U)

Институт русской литературы (Пушкинского Дома) РАН. Электронные публикации URL : [Hhttp://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=301](http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=301)

Львівська державна наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР (ЛБАН). –URL : <http://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/golovna2/>

Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка (НБ ЛНУ) – URL : <http://library.lnu.edu.ua/bibl/>

Наукова бібліотека імені Михайла Максимовича – URL : <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/title4.php3>

Національна бібліотека імені Оссолінських (Нпол.Н Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Вроцлав) – URL : <http://ossolineum.pl/>

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>

Національна історична бібліотека України (НІБУ, Київ) – URL : <http://ube.nplu.org/>

Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка ХНБ – URL : [HUhttp://korolenko.kharkov.com/UH](http://korolenko.kharkov.com/UH)

NUKAT – centralny katalog zbiorów polskich bibliotek naukowych – URL : <http://katalog.nukat.edu.pl/search/query?theme=nukat>

ЗМІСТ

<i>ПЕРЕДМОВА</i>	3
<i>ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ (1900–1945 роки)</i>	5
Вовчок Марко (1833–1907)	5
Глібов Л. І. (1827–1893)	8
Гребінка Є. П. (1812–1848)	11
Заревич Ф. І. (1835–1879)	16
Квітка-Основ'яненко Г. Ф. (1778–1843)	19
Кміт Юрій (1872–1946)	22
Котляревський І. П. (1769–1838)	25
Коцюбинський М. М. (1864–1913)	29
Кочерга І. А. (1881–1952)	35
Куліш П. О. (1819–1897)	40
Лашенко Галина (1911–1999)	45
Рильський М.Т. (1895–1964)	47
Скляренко С. В. (1901–1962)	50
Турянський О. В. (1880–1933)	53
Федькович О. Ю. (1834–1888)	56
Франко І. Я. (1856–1916)	63
Черемшина Марко (1874–1927)	72
Шевченко Т. Г. (1814–1861)	75
<i>ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК</i>	86
<i>ПОКАЖЧИК НАЗВ</i>	86
<i>ПОКАЖЧИК МІСЦЬ ВИДАНЬ</i>	88
<i>ХРОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК</i>	88
<i>ПОКАЖЧИК ВИДАВНИЦТВ</i>	89
<i>ПОКАЖЧИК ПРОВЕНІЄНЦІЙ (печаток, штампів)</i>	90
Провенієнції установ	90
<i>Використання сайтів бібліотек</i>	92

Науково-бібліографічне видання

**Рідкісні та цінні видання
української художньої літератури
у бібліотечних фондах ТНПУ ім. В. Гнатюка
(1900–1945 роках)**

Бібліографічний покажчик
